

4330

1796/1797

83

2-27

ՀԱՅԵՐԻՆ ՀԱՅՆԷ
HEINRICH HEINE.

83/1
3/27

ԵՐԳԵՐԻ ԳԻՐԳԸ

Buch der Lieder

(Հեղինակի պատկերով և կենսագրական ակնարկով)

H. Heine

Книга Пѣсень

Пер. съ нѣм. Я. Т. Теръ-Георгіана.

Գերմաներէնից քարգմանեց

Հակոբ Տեր-Պետրոսեան.

ԵԱԳՈՒ, ՏՊԱՐԱՆ „ՏՐՈՒԴ“
1907 թ.

ԵԱԿՍ, ՏԻՍՈԳՐ. „ՏՐՈՒԴ“.

28 JUN 2005

02 NOV 2009

ՀԱՅՆՐԻՒ ՀԱՅՆԷ

H. HEINE

83

3-27

ms

ԵՐԳԵՐԻ ԳԻՐԳԸ

Buch der Lieder

(Հեղինակի պատկերով և կենսագրական ակնարկով:)

H. Heine

Книга Песень

Пер. съ нѣм. Я. Т. Теръ-Георгяна.

Գերմաներէնից քարգմանեց

Հակոբ Տէր-Պետրոսեան.

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ

обозначенного здесь срока

5045

լաւելուածը, որ կառավարութիւնն անմիջապէս արգելում է եւ նա ստիպուած է լինում վերադառնալ Համբուրգ. կազդուրուելու համար երբեմն-երբեմն գնում է Հելզոլանդ կղզին (Հիւսիսային ծովում) ուր նա գրում է «Հիւսիսային ծով»-ի երկրորդ ցիկլը:

1830 թ. Փարիզում բռնկում է յուլիսեան յեղափոխութիւնը, որը բովիչ ազդեցութիւն է անում Հայնէի վրայ եւ որին նա նուիրում է ոգետւում, ռազմական ուղեւորներ: Զի կարելի ասել, որ աստիճանաբար խորասուզուելով ֆաղափական գործունեւորեան մեջ, նրա բանաստեղծական ստեղծագործութիւնը հանգել էր. նոյն բուին նա սպում է մի ժողովածու, իբրեւ արձագանգ տեղեկական վեժի—«Նոր գարուն» վերնագրով: Բայց ֆաղափական կեանքը հետզհետէ ամբողջովին կլանում է նրան եւ իր գործունեւորեան համար ասպարէզ չը գրանելով Գերմանիայում, 1831 թ. նա վեժաբեկ արձակուելով, որ այլ եւս չի տեսնելու իր հայրենիքը—անշարժութիւն մօրից եւ սիրած ֆրոյից, տեղափոխուում է Փարիզ, Եւրոպայի լուսաւորութեան եւ մտքի կենդանութիւն:

Գ.

Փարիզում առաջին ամիսներն անց է կացնում շատ ուրախ, անդադար այցելելով բարեկեցիկ, հասարակական գուարնութեան տեղեր եւ մանաւանդ գեղեցիկ Ֆրանսուզիներին. աշխոյժ, ուրախ եւ արտաբայ Ֆրանսիացիների մեջ նա իրան շատ լաւ է զգում. («Ինչպէս ծուկը ջրում»—կամ երբ ծովում ձկան հարցնեին, թէ ինչպէս է զգում իրան, կը պատասխանէր—«Ինչպէս Հայնէն Փարիզում»—կատարում էր Հայնէն). իսկ շնորհիւ հօրեղբոր յանձնարարականի՝ նրա առաջ բացւում են Ռոսշիլդի սպանների դռներն, որտեղ նա ծանօթանում է Բոսսինի, Բերլիոզի, Շոպենի, Ալ. Հումբոլդտի, Լիստի, Սեն-Սիմոնիսների հետ եւ այլն. ման-

բամասն ծանօթանում է ֆաղափական կուսակցութիւնների եւ գործիչների հետ եւ ուղարկում մի շարք արամիս եւ հետաքրքիր քղրակցութիւններ բարոն Կոսսի „Morgenblatt“ քերթին, մինչեւ որ նա առաջարկութիւն է ստանում տարածուած, ազատամիտ „Allgemeine Zeitung“ քերթից ֆաղափական քղրակցութիւններ գրելու Փարիզից, առաջարկութիւն՝ որ խիստ շոյում է նրա ինքնասիրութիւնը, զգալով իրան կոչուած նպատակով երկու երկրների եղբայրական միութեան եւ փոխադարձ ըմբռնման գործին: Կենդանի եւ հրատապ հետաքրքրութիւն էին շարժում այդ քղրակցութիւններն, որոնց միջոցով աննկատելի կերպով պատրաստւում էր յեղափոխական ոգին Գերմանիայում: Կառավարութիւնը չէր կարող տանել այդ սուր սլաֆներն եւ ամեն միջոցի դիմեց ընդհատելու քղրակցութիւնների տպագրութիւնը: Սակայն չը վճատուեց Հայնէն. բոլոր քղրակցութիւններն—նաեւ կրճատւեցին—մի կրակոտ յառաջաբանով լոյս ընծայեց առանձին գրքով „Ֆրանսիական գործեր“ վերնագրով եւ վերջնականապէս անհնարին դարձեց իր վերադարձը հայրենիք: Այնուհետեւ նա սկսեց ծանօթացնել Ֆրանսիացիներին գերմանական ոգու հետ „Բումանսիական շկոլա“, „de l'Allemagne“—որը մի տեսակ պատասխան է M-me de Staël-ի նոյն անուն գրքի,—եւ այլ գրուածքներով. գրում էր Ֆրանսերէն. նախկին գերմաներէն գրածներից շատերն էլ քարգմանում է ինքը Ֆրանսերէն:

Յուլիսեան յեղափոխութեան ազդեցութեան տակ, իբրեւ հետեւանք կաթոլիկական կոյր դոգմափոխի ներդրող ազդեցութեան եւ խայտառակ, մտքի ամեն մի լուսաւոր արտայայտութիւն նկատող ռեակցիայի, գերմանիայում ծագում է եւ արագ անում „Ներսասարդ Գերմանիա“ կոչուած գրականական կուսակցութիւնը, որ կազմել էին գլխաւորապէս Գուցկով („Ուրիել Սկոսսա“ դրամայի հեղինակը) Վինբարգ („Էստէսիական Արեա-

ւանքներ“-ի հեղինակը, որից կուսակցութիւնը ստացել է իր անունը). Գ. Շտաուս, Լաուրէ եւ այլն եւ որի ամենամատչաւան շեֆերն էին Հայնէն եւ Börne-ն: Նրանց ֆաղափական իդէալն էր Ֆրանսիական յուլիսեան մոնարխիան: Պրուսական կառավարութիւնն եւ ապա Բուրգեսազը դիմեցին ամենակտուկ միջոցների այդ շարժումն արմատախիլ անելու համար. արգելեցին նրանց ո՛չ միայն ներկայ գրուածքներն, այլ եւ ապագայ գրելիքները. եւ այդ՝ շնորհիւ պատմաբան եւ շովինիստ Վ. Մենցելի՝ Գերմանայի Սուվորինի, իր գծով եւ լիցի յարձակումներով եւ ոստիկանական „դանոս“ներով նախ՝ նոյն իսկ Գեթեի եւ ապա՝ „Ներսասարդ Գերմանացիների“ վրայ, մեղադրելով նրանց անբարոյականացնող, հակապետական ձգտումների եւ արքիքովի մեջ: Մինչեւ հակապետական ձգտումների եւ արքիքովի մեջ: Մինչեւ անգամ Պրուսական կառավարութիւնը սպառնաց „Revue de deux mondes“-ի խմբագրութեան, որ կ'արգելի ամսագրի մուտքը Գերմանիա, եթէ կը շարունակէր այդ Հայնէի բեմական յօդուածները: Հայնէն ֆաշում է հասարակական կեանքից, մօտիկ յարաբերութեան մեջ մնալով միայն յայտնի գրողների եւ գիտնականների հետ:

Այդ ժամանակ նա ծանօթանում է եւ մտերմանում եւ ապա ամուսնանում մի հարուստ մարդու ապօրինի դստեր հետ, որը մինչեւ 15 տարին զիւղում մեծացած, համարեա անգրագէտ, քեթեւօթիկ, բայց գեղեցիկ, բարեսիրտ եւ ուրախ մի կին էր, յայտնի՝ Մասիլդա անունով. չը նայած իրանց մատուր եւ հոգեկան պահանջներին անազին տարբերութեան, նրանց ամուսնութեան սկզբի տարիները կարելի էր համարել խաղաղ եւ անվրդով, եթէ իրանց անհաշիւ տեսութեան շնորհիւ առաջ եկած նիւթական նեղ դրութիւնը չը լինէր, որը աւելի սաստկացաւ, երբ նա կուուեց հորեղբոր հետ եւ զրկուեց նրա տարեկան չորս հազար Ֆրանկ օգնութիւնից. բայց վերջը, պոէտի ինքնասիրութեան համար գա-

նագան անվայել միջոցներով, յաջողեցրեց այդ օգնութիւնը նորից ստանալու հարցը. նոյն ժամանակ ընդունեց նա Ֆրանսիական կառավարութիւնից տարեկան 4.800 Ֆր. օժանդակութիւն, որը առիթ տուեց իր հակառակորդներին նախատեսելու նրան կաշառուած լինելու եւ մտքի փոփոխականութեան համար: Այդ ժամանակ սասկացաւ նրա աչքի հիւանդութիւնը եւ երեւացին ողնաշարի սոսկալի հիւանդութեան առաջին նշանները:

Այդ գրգռուած դրութեան մեջ է գրել իր „Աստա Տրոյլ“ եւ „Գերմանիա—մի ձմեռային հեքեաք“ պոեմներն եւ „Նոր ոտանաւորներ“ ժողովածուն, որոնց մեջ նա դիւական քրքիջով քափում է իր ամբողջ մաղձն ու դառնացած հոգին իր ժամանակակիցների վրայ: Հրաման է տրուում ձերբակալելու նրան, երբ փորձեւ հայրենի վերադառնալ, իսկ գրածներն արգելում են աւելի խոսութեամբ: Վրայ է հասնում եւ մի ուրիշ ծանր հարուած. մեռնում հօրեղբայրն եւ հակառակ իր ոսկէ յոյսերի կտակում է պոեթին միայն 8 հազար Ֆրանկ. իսկ ժառանգը մեծում է նոյն իսկ սովորական օժանդակութիւնը: Այս բոլոր ընթացական, նիւթական վրդովմունքները մաշող ազդեցութիւն են անում նրա 'ի բնէ շղային, հիւանդոտ եւ փայփայուած օրգանիզմի վրայ. տեսողութիւնը համարեա արդեն հանգչում է. աջ ձեռքն ու ոտքը անզգայ են դառնում. բժշկութիւնը անյաջող: Ցաւերը սասկանում են, բայց նոյն իսկ անհանելի ֆիզիկական ցաւերի մեջ նա իր անսպառ իւմօրով ափսոսում է որ „այլեւս չի կարող բարձրանալ հրաշալի լեռնային գագաթներն եւ այլ եւս չի կարող համբուրել հրաշալի կանացի շրթունքները“ . 1848 թ. Մայիս ամսին, վերջին անգամ դուռն է գալիս նա գրօնելու եւ ըստ սովորութեան այցելում է Լուվրը, ուր նա երկաւր զնայում է Վեներայի արձանով, որին նա նուիրել էր իր կեանքն եւ հոգին, զմայլում է եւ վերջը սկսում դառն հեկեկալ. „իսկ

մարմարի դիցունհին նայում եր ինձ հեղհարաւ ժողովում“—ինչպէս որ նկարագրել էր ինքը Հայնէն, իր „Փլուրենցիայի գիշերներում“: Այնտեղից կիսակենդան բերում են տուն եւ այն օրուանից մինչեւ իր մահը այլ եւս չէ վերկենում անկողնից: Նա իր ցաւերը գերազանց է համարում ինկվիզիցիայի տանջանքներից. իրան համարում է „վշտի եղծուած պատկեր“ . ողնաշարը ծուլում է, ոտքերը բուլանում եւ իր ցաւերը մի փոքր մեղմացնելու համար ստիպուած են լինում ամեն օր օպիում տալ նրան. եւ այդ զարհուրելի դրութիւնը տեսնում է տարիներ... սակայն մտքի բարմութիւնն եւ ուրախ իւմօրը երբեք չեն բողնում նրան. որքան որ նրա մարմինն աւելի պինդ էր մեխում մահին իր հիւանդութեան շնորհիւ, այնքան աւելի բարձր, աւելի ազատ եւ շլացնող պայտքներով էին նախում նրա միտքն ու հոգին: Նա գրում է շարունակ. եւ մինչդեռ մի կողմից փայփայում եւ խորհաւում էր իր մարմնը, նա գրում էր իր վերջին կախարհիչ, վշտով լի երգերը — „Ռումանցերօ“, „Լազար“ եւ այլն, երգեր, որ նա անուանում էր „կենդանի քաղուածի հառաչներ, որ հնչում են գերեզմանից“: (Թողել է եւ „Յիշողութիւններ“, որ իւր ազգականներն ոչնչացրել են):

Հիւանդութեան ժամանակ նրան այցելում էին իր բարեկամներից շատերը. նաեւ շատ տղայիկներ եւ մանուկներ երկու հին ծանօթ կանայք, որոնց հետ զրոյց անելով եւ կատակելով նա դեռ հաճոյք էր զգում, չը նայած իր մօտալուս վախճանին: „Նա մտադիր եմ գանգատելու անասուններին հովանաւորող ընկերութեան, որ երկինքն այսօր տանջում է ինձ“—մահամերձ կատակում էր նա. եր բնարցնում էին, քե հաշտութե՞լ է արդեն երկնքի հետ, պատասխանում էր.— „Անհոգ եղե՛ք... Dieu me pardonnera, c'est son métier...“ 1856 թ. Փետրուարին դրութիւնը դառնում է յուսահատ. սկսում է աւելի յանախ եւ աւելի երկար ուշաքափուել. ցնցում

ներն աւելի սուսկանում են. ամսի 16-ին նաեւ յետոյ նա իր նուրբ, չորացած շրթունքներով, որոնց վրայ սակայն դեռ սողում էին իւմորի բունաւոր օձերն եւ պատասխանում նոր խայրոցներ հասցնելու իր ոտխներին, նա կանչում է իր վերջին խօսքերը— „քո՛ւղբ եւ մասի՛՛ս“—սակայն մասիսն ընկնում է ձեռքից եւ սկսւում է սոսկալի հոգեւարժ... 17-ի լուսադիմին սիրոյ եւ վշտի դժբախտ երգիչը լռում է ընդ միշտ...

Մինչեւ 1900 թ. նրա գերեզմանի վրայ հասարակ ֆար եր դրած, երբ Աւստրիայի, նոյնպէս դժբախտ քաղաքի, Էլիզաբեթը, Հայնէի ջերմ պաշտողը, մի գեղեցիկ արձան կանգնեցրեց նրա շիրմի վրայ. իւր կարգադրութեամբ արձանը միշտ զարդարւում է քարմ ծաղիկներով, այն ծաղիկներով, որ այնպէս հրաշալի կերպով երգել է նա: Բացի այդ, Կորնու կղզու վրայ, Էլիզաբեթի հոյակապ „Սփիլէյօն“ պալատի պարտիզում, կանգնած է մի սիրուն մատուռ Հայնէի արձանով*): Իսկ „պատրիոս“ գերմանացիք, նոյն իսկ այժմ, կարեւոր չեն համարում արձան կանգնեցնելու իրանց քնարական պոեզիայի քաղ ու պարծանք Հայնէին**):—Ինչպէս անգլիացիք Բայրնին—այն ինչ ամբողջ Գերմանիայում եւ ամբողջ աշխարհում Հայնէի երգերը ննչում են—Շումանի, Շուբերտի, Մենդելսոնի դիւքիչ մեղոդիաներով...

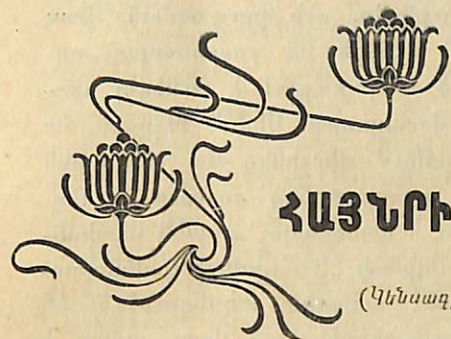
Յ. Տէր-Պետրեան.

*) Քանի մի օր առաջ գերմանական թերթերը հաղորդեցին, որ „Սփիլէյօն“ պալատը ձեռք է բերել Վիլհելմ II կայսրը, որը առաջիմ „ամեն ինչ թողնում է անփոփոխ“:

**) Նոյն թերթերը նորերս հաղորդեցին նաեւ, որ Ռիւսէլդորֆի քաղաքային զրադարանում մի սենեակ նուիրում է Հայնէի անունին, որ և զրուած է նրա անդրին—առաջինը Գերմանիայում:

Heinrich Heine

ՀԱՅՆՐԻՒ ՀԱՅՆԷ

(Կենսագրական ակնարկ*)

Ա.

Հայնրիխ Հայնե, դժբախտ եւ յուսահատ սիրոյ այդ աննման եւ ամենաանկեղծ երգիչը, ծնուել է Գեկսեմբերի 13-ին 1797 թ. գերմանական Գիւսսէլլորֆ քաղաքում: Նա պատկանում էր այն հալածուած ցեղին, որն այնքան մեծ եւ հռչակաւոր մարդիկ է տուել թէ գիտութեան եւ թէ գեղարուեստին—նա հրեայ էր, մի աղքատ բնակիչի զաւակ: Հայրը մանր վաճառական էր. ուրախ, զրօսաւոր եւ կեանք սիրող մի մարդ, որ իւր որդու կրթութեան վրայ առանձին ուշադրութիւն չէր դարձնում. դրա հակառակ, մայրը մի վերին աստիճանի զարգացած կին էր, մեծացած 18-րդ դարի ազատամիտ աւանդութիւններով եւ Ժ. Ժ. Ռուսօի երկրպագուն, բայց առանց հիմնաւոր սկզբունքների եւ այդ պատճառով նա իւր Հարրիխ (Հայնեի իսկական անունը) կրթութիւնը յարմարեցնում էր ժամանակակից ուշադրութիւն գրաւոր, ձեռնուտ պահանջներին—մեկ մտադրուելով նրան զինուորական դարձնել, մեկ՝ վաճառական, մեկ՝ փաստաբան, առանց ինկատի ունենալու իւր որդու անհասական բնդունակութիւններն եւ նրա վաղաժամ ու պայծառ արձայայտուած

*) Իբրեւ աղբիւր ծանօտելի էն.—Prof. Dr. E. Elster, „H. Heines Leben und Werke“. 2. G. Brandes. „Das junge Deutschland“, П. Вейнбергъ, „Жизнь Генриха Гейне“. և այլն:

սերը դեպի բանաստեղծութիւնը, որի զարգացման վրայ ընդհանրապէս ծնողներն ունեցել են բացասական ազդեցութիւն: Դրական մեծ ազդեցութիւն է ունեցել փոքրիկ Հարրիի վրայ նրա մօրեղբայրը, Սիմոն Գեյդերն, որ շարունակ գրոյցներ էր անում վերջինիս հետ զանազան հարցերի մասին եւ որի գրադարանից օգտւում էր նա. այդ գրադարանի շնորհիւ է ծանօթացել Հայնէն Սերվանսէսի «Դոն-Քիշոտի» եւ Սվիֆտի «Դուլլիվերի նանապարհորդութեան» հետ, որոնք ահագին ազդեցութիւն են ունեցել մանկան վառ երեսկայութեան վրայ. ազդու է այն համեմատութիւնն, որ նա անում է Դուլլիվերի եւ Նապոլեոնի մէջ. — ինչպէս որ Դուլլիվերի առաջ դողում էին բոլոր լիլիպուսները, այնպէս էլ Նապոլեոնի առաջ դողում էր ամբողջ Եւրոպան: Շատ վաղ է զարթում նրա սրտում եւ սերը եւ ահա նրա բումանիֆական հոգին իւր համար սնունդ է գտնում նախ՝ ընթերցանութեան եւ ապա՝ նոր, մանկական ծլող սիրոյ մէջ: Սակայն միւս կողմից արդէն նրա սուր եւ հետախուզող միտքը պաշարւում է կասկածով, ներքին երկպառակութեամբ, մի խօսքով «սիեզերական վշտի» այն բոլոր տարրերով, որոնք ակամայ յիշեցնում են արդէն Բայրընին եւ որոնք այնքան բովիչ հրապոյր են տալիս նրա երգերին:

Սկզբնական վարժարանից յետոյ, 12 տ. հասակում նա մտնում է Դիւսսէլդորֆի յսարան, ուր տեսնուել էր մի կարողիկ ազատամիտ հոգեւորական, որը աւանդում էր փիլիսոփայութիւն եւ ծանօթացնում էր յունական նոյն իսկ մատերիալիստ եւ սկեպտիկ փիլիսոփաների հետ: Այդ դասերի ազդեցութեան տակ զարգանում է Հայնէի հարցասեր, մանրակրկիտ եւ կասկածող ոգին. աւելորդ է լիւրջ, որ 18-րդ դարի բացիռնալիզմի եւ նրա ծնունդ Ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան վրէժ գաղափարները սաւառնում էին ամբողջ Եւրոպայում եւ օդի հետ ծծում մարդկանց սրտի եւ ուղեղի մէջ: Փիլիսոփայական սկեպտիցիզմի զարգանալուն նպաստում էր եւ այն ժամանակ

հրեաների մեջ տիրող կրօնական անհարբեութիւնը:

Հանգամանքներն այնպէս էին բարդւում, որ նպաստում էին Հայնէի վաղաժամ զարգացման նաեւ քաղաքական հարցերում: Դեռ մանուկ էր նա, որ գերմանիան ամբողջովին ընկնում, սխալւած էր ենթարկուել Նապոլեոնի միանեծեան իշխանութեան. Դիւսսէլդորֆն էլ մինչեւ 1801 թ. յեղափոխութեան զօրքերի ձեռքին էր: Հայնէն այդ ժամանակ 12—16 տարեկան էր, ամենավառվուն եւ զգայուն հասակում եւ այդ շրջանն ամենաբարեւար ազդեցութիւն է բողոքում նրա կեանքում: Ֆրանսիական դեմոկրատ կառավարութիւնն ամեն մի նուաճած երկրի համար ուղղակի երջանկութիւն էր բերում. խօսքի ազատութիւն, ստեղծութեան վերացումն, իրաւունք՝ անուսնական կապ հաստատելու տարբեր դասակարգերին պատկանող անձանց մէջ, դատարանական վերանորոգումն ըստ Նապոլեոնի հռչակաւոր կողմնի եւ վերջապէս հրեաների կատարեալ քաղաքացիական հաւասարութիւն—ահա նրա պարզեւած բարիքները, որոնք վաղ հասակից ընտելացրին Հայնէին ազատութեան հետ եւ որի ազդու առաքեալը պէտք է դառնար նա Գերմանիայում: Բայց ընդհանրապէս երիտասարդ հասակում Հայնէի ստացած տպաւորութիւնները նպաստաւոր չէին նրա բանաստեղծական հանճարի զարգացման եւ բարգաւաճման տեսակէտից: Նրա ինքնուրոյն, եւ անսանձ նեղուող հոգին չէր հաշտւում ո՛չ իրան շրջապատողների եւ ո՛չ էլ հանգամանքների հետ, ուստի առանձնանում էր բուրքից, դառնում էր լռակեաց, իսկական զգացմունքները փողարկող, բայց միշտ բարեհոգի եւ չափազանց զգայնական—յայտնութիւններ, որոնք յիշեցնում են «սիեզերական վշտի» երկու ուրիշ երգիչներին, — Բայրընին եւ Լերմոնսովին:

Իր հայրենական շէնդ Հոննոսի հրաշալի ավերին վաղ հասակից ծաղկում է Հայնէի սրտում սերը. Տասնեւհինգ տարեկան հասակում նա սիրահարւում է

դահնի դուստր ժողեֆաի վրայ եւ այն հանգամանք, որ նա դահնի դուստր էր, առիթ էր սալիս նրան գրելու իր մտայլ „Անուշներ“-ը: Բայց այս սերը ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ հեռաւոր փայլակ վրայ հասնող մերկի:

1818 թ. հայրը սանում է Հայնէին Ֆրանկֆուրտ, որպէս զի վանառականութեան նուիրի նրան եւ տեղաւորում է մի բանկում. բայց մի քանի շաբաթից յետոյ յայնում են, որ նա վանառականութեան ո՛չ մի շնորհի չ'ունի. նա իր ժամանակն անցնում էր այս եւ այն կողմ քափառելով եւ, ի միջի այլոց, մօտ ծանօթանում է իր ցեղակիցների դուքեանը եւ բարբերին, նրանց վաշխաւութեանը, մանրածան խարդախութեանը եւ կրօնական անհամբերութեանը, յատկութիւններ, որ նա շարունակ ամենադառն ծաղրի էր ենթարկում. միաժամանակ նա տեսնում էր թէ ինչպէս ոտնակոխ էին անում իր ցեղակիցների մարդկային ամենասարակաւ իրաւունքներն եւ նրա սիրտը լցում էր անասելի վշտով եւ իր յետագայ գրուածքներում նա նկարագրում էր եւ ողբում այդ, մերթ ի դեմս իսկական հրեաների եւ մերթ ի դեմս իսպանական մարերի: Մի քանի ժամանակից յետոյ Հայնէն վերադառնում է տուն եւ ծնողների կողմից զսնելով սառն ընդունելութիւն, նորից գնում է դէպի Համբուրգ, իր հարուստ հօրեղբայր Սալոմոնի մօտ, նրա գրասենեակում պարապելու. այնտեղ Հայնէն նայն իսկ տեփական գործ է սկսում, որ սակայն շուտով էլ վերջացնում է: Ահա այդտեղից է սկսում սիրոյ մրրիկն եւ Հայնէի սանջանքների աղբիւրը. նա իր երիտասարդ հոգուամբողջ զօրութեամբ սիրահարւում է իր հօրեղբոր աղջկայ՝ սիրուն, բայց անսիրտ Ամալիայի վրայ. այդ դժբախտ սերը զարթեցնում է բանաստեղծի հոգին եւ նա նուիրում է իր սիրածին ամենամեղօք եւ ամենամաքուր, նաեւ ամենանեղական եւ ամենայուսահատ երգերը: Համոզուելով որ Հարրին ընդունակ չէ վանառական դառնալու, Սալոմոն Հայնէն եւ մայրը որոշում են

ուղարկել նրան համալսարան, փաստաբանութիւն սովորելու. նա գնում է Բոննի համալսարանը, որ յայտնի էր իր իրաւագէտ պրոֆեսսորներով, որոնց վրայ սակայն առանձին ուշադրութիւն չէ դարձնում Հայնէն, քանի որ Ա. Շլեգել անմիջապէս էր այնտեղ գրականութեան պատմութիւնը: Նա մտնում է Ա. Շլեգելի հետ, որին յարգում է եւ սիրում է Հայնէն իբրեւ բուսանիշովի սիւնէրից մէկի: Շլեգելն է ծանօթացնում նրան Շեֆայիւրի եւ Բայրնի հետ եւ պարզ տեսնելով իր աշակերտի բացուող հանճարը, նա ամեն կերպ աշխատում էր նպաստել եւ ուղիղ հանապարհի հանել նրան. կարգում էին միասին Հայնէի երգերը, նա բնագրւում էր, քերութիւնները բացատրում եւ կոկել տալիս: Սակայն վերջերք նրանց յարաբերութիւնները փոխում են եւ Հայնէն յանախ յարձակւում էր նրա վրայ: Ոչինչ առընչութիւն չ'ունենալով ուսանողների հետ բացի մի քանիսից—նա ազատ ժամանակ քափառում էր ձեռները գրպանում, սպիտակ բլուզով, կարմիր գդակը ծոծրակին դրած եւ թեթեւ ու նեղական ծայիսը շարունակ սպիտակ դեմքի բարակ շրթունքներին եւ քափառելիս պաշար էր որոնում իր երգիծաբանական մտքի համար. թեւ երբեմն իր մտերմների հետ նա շատ էր սիրում խախտանքներին մասնակցել, ուր գլխաւոր դերը խաղում էին կանայք. այդ նրա մեծ եւ կորսաբեր թուլութիւնն էր:

Մի քանի չ'անցած նա փոխում է Գեոսթինգենի համալսարանը, ուր նա իր մտքի համար ոչինչ նոր բան չի գտնում, բացի տեղական բնակիչներից եւ ազնուատնոյն ուսանողներից, որոնց իմաստութիւնն եւ դաստիարակչութիւնն առատ նիւթ է մասկարաւում նրա իմաստին: Երկար չէ մնում եւ Գեոսթինգենում. նա սխալուած է լինում մեղամարտի հրաւիրել մի ուսանողի, բայց վարչութիւնն այդ իմանալով՝ արգելում է եւ կես տարով հեռացնում են նրան համալսարանից: Այդ միջոցներին նա լուր է առնում որ իր սիրած Ամալիան ամուս-

է կերտուած «Քնարական Ինսերմեցցօն»։ Ի՞նչ պարզ եւ անպահոյն, բայց նաեւ ի՞նչ ազդու եւ սրաւարժ կերպով է արտայայտուի նա իր սրտի «անհուն վիշտը»։ ակամայ ցանկանում եւ այդ տեսակ վիշտ ունենալ։ Եւ ի՞նչ անկեղծութեամբ է ողբում նա իր յուսահատ սերն եւ դժբախտութիւնը — այդ չեն կարող բովոնել ներկայ, մտքի եւ խօսքի միմոս, շատ պոետներ։

Այդ միջոցներին նա գրում էր նաեւ արձակ, հասարակական երեւոյթների մասին, իրան յատուկ խմբով, որ պէտք է վերջը արտայայտուէր իր հանճարեղ «Ճանապարհորդական պատկերներ» — (Reisebilder) պրոգրաի մեջ։ Բայց շնորհիւ իր անապառ ծաղրող, մտաւոր ոգուն, որ ո՛չ ոքին չէր խնայում, ոչ իր ցեղակիցներին, ոչ օտարներին, ոչ հասարակ մահկանացուներին եւ ոչ էլ թագաւորներին, ոչ էլ վերջապէս իր սեփական անձին — նա շատ բնամիներ ձեռք բերեց, որոնք ամեն միջոց գործ էին դնում դառնացնելու Հայնէի կեանքը եւ նիւթական վնաս հասցնելու նրան, դրդելով հօրեղբայր Սալոմոնին, որ նա գրկի տարեկան օծանդակութիւնից, այս բոլորը խիստ նպաստում էին նրա ջղային հիւանդութեան զարգանալուն եւ նա մտադրում էր տեղափոխուել Փարիզ։ Բայց նախ, բժշկուելու համար գնում է Կուխնաւէն ծովափնեայ գիւղը, ուր նա սկսում է գրել իր ծովային հրաշալի երգերից մի քանիսը. ապա Լիւնէբուրգով — ուր տեղափոխուել էին իր ծնողները, նա գնում է Համբուրգ հօրեղբոր հետ տեսնուելու եւ Փարիզ գնալու մասին խորհրդակցելու։ Այնտեղ նա իմանում է, որ իր երգերը մօրը չէին դուր եկել, հայրը չէր էլ կարդացել, իսկ հօրեղբայրը լսել անգամ չէր ուզում։ Նա տեսնում է, որ ստիպուած է իրաւագիտական կրթութիւնը վերջացնել եւ այդ պատճառով գնում է դարձեալ Գեօսսինգեն. բայց իր զգուշացած ջղերը մի փոքր հանգստացնելու համար, նա սկսում է հանապարհօրդել, մեծ մասամբ ոտով, Հարց լեռան վրայ եւ Տիւրինգիայում, որին պարտական

ենք «Ճանապարհորդական պատկերների» ամենագոյնիկ երեսները։ Վերադարձին նա այցելում է Վայմարում մեծ «Ոլիմպիականին», իր փառքի գեղիքին հասած եւ դափնիների վրայ հանգստացող Գեօրգին, բայց ինչպէս երեսում է ընդունելութիւնն այնքան էլ սիրալի չի եղել, քանի որ փառասէր Հայնէն ոչինչ չէր ասում այդ մասին։ 1825 թ. յուլիսի 20-ին վերջապէս ստանում է նա իրաւագիտութեան դոկտորի աստիճան, իսկ դրանից 22 առաջ կատարում է մի անհասկանալի եւ անբացատրելի բան բանաստեղծի կեանքում. նա, Հայնէն, որ անխնայ, բերանացի եւ գրաւոր, մտաւոր եւ նիւթական բարօրութեան համար հաւատարմութիւն եղած հրեաներին, առանց մի ներքին, անդիմադրելի պատճառի եւ ակնյայտի շարժառիթի — ընդունում է երեսնուութիւն, (բողոքական դաւանանք) որ սակայն ցանկացած դիւրութիւններ չը տուեց նրան կեանքում գործնական տեսակետից եւ այդ առիթի դառնացրեց նրա կեանքը. նա մնաց օտար քե հրեաների եւ քե երեսնուութեան համար։

Դոկտորութեան աստիճան ստանալուց յետոյ, նա գնում է բժշկուելու Նորդերնէյ, ուր ծովի տեսարանը նորից ներշնչում է նրան ոգեւորութեան վսեմ քոյիչներ. բայց շուտով վերադառնում է Համբուրգ, իր մասնագիտութեամբ ոչ քե զբաղուելու, այլ տանջուելու։ Զրկւած նկատող հանգամանքներին նա 1826 թ. տալով է իր «Ճանապարհորդական պատկերների» առաջին հատորը եւ մի շարք ոտանավորներ — «Վերադարձ» վերնագրով եւ «Հիւսիսային ծով» — ի առաջին ցիկլը։ «Վերադարձ» Քնարական Ինսերմեցցօի հարազատ եղբուն է, նոյնպէս խորը, նոյնպէս անկեղծ եւ սրաւարժ. երկուսն էլ նոյն վիրաւոր սրտի արեան երկու նման կաթիլներն են, որ ծխում են իբրեւ անմեղ զոհեր եւ այլում են մեր սիրտն ու մեր հոգին։ «Հիւսիսային ծով» — ի մեջ Հայնէն իր պարզ բայց վսեմ արտայայտութեամբ եւ պատկերների հոյակապ, ազդու պանորամայով ուղղակի ցնցող տպաւորութիւն է գոր-

ծում: Այլ բան է սակայն „Ճանապարհորդական պատկերները“ (որի երկրորդ հասորը լոյս տեսաւ 1834 թ.) հասարակութեան բոլոր խաւերի մեջ աներեւակայելի աղմուկ եւ իրարանցում գցեց, քանի որ բոլորն էլ իրանց քերութիւններով նկարուած էին այնտեղ. ինչպէս մի անվեհեր մարտիկ, անխնայ հարուածել կղերականներին, նեխուած ազնուականներին, մերկացնել իր դարի կեղծիքն եւ սուրբիւնը, ազատութեան մօտալուս պատկերի ուրուագիծը քաշելով եւ այդ բոլորը համեմատ խալթող, քարմ իւմօրով, անյագ սասիւրայով, քրքռող, երեւային պրոգրի մեջ—չէր կարող անհետեւանք մնալ. եւ Հայնէն հանաչուեց իբրեւ վսանգաւոր մարդ. գրուածքն արգելուեց եւ հալածանք ստացաւ: Անձնական ապահովութեան համար նա մի առժամանակ գնում է Լոնդոն, ուր նա ուսումնասիրում է երկրի քաղաքական եւ հասարակական կազմը:

Լոնդոնից վերադառնալուց յետոյ, նա առանձին գրով հրատարակում է իր երգերի ժողովածուն—„Երգերի գիրքը“ վերնագրով, որի հրատարակութեան իրաւունքն ընդ միշտ ծախսում է չնչին գումարով: Հենց այդ ժամանակ նա առաջարկութիւն է ստանում Բարոն Կոսսից գնալ Միւնիխէն իբրեւ խմբագիր նրա „Politische Annalen“ քերքի. նա յանձն է առնում, սակայն ինքը շատ քիչ բան է գրում լրագրում. եւ հակառակ իր, ազատութիւն սիրող ոգուն եւ անկախ մտքին, նա շարունակ աշխատում է պետական ուրեւ է պաշտօն ստանալ Պրուսիայում կամ Բաւարիայում (քեւ ինքը պնդում էր, որ այդ պաշտօնը պրոփեսսորական ամբիոնն է) եւ երբ իր ջանքերն ի դերեւ են անցնում, նա իրագործում է իր վաղեմի ցանկութիւնն եւ գնում է հանապարհորդելու Իսպիայում: Կէս հանապարհին նա լուր է առնում, որ մայրը վախճանուել է եւ վերադառնում է Համբուրգ. այնտեղից դարձեալ գնում է Բերլին, ուր նա լոյս է ընծայում „Ճանապ. պատկերների“ երրորդ հասորն եւ

ԵՐԳԵՐԻ

ԳԻՐԳԸ

ՀԱՅՆՐԻԽ ՀԱՅՆԷ.

„ԵՐԳԵՐԻ ԳԻՐՔԸ“

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ.

ի՛ն, կախարդական անհառումն եմ ես!
Ծաղկած բմբիներն հրաշալի բուրում,
Լուսնեակի չճաղ շողբ զուարթերես
Դիւրում է հոգիս, հեշտանով լցնում:

Մինչ դեռ անհառով զնում էի առաջ,
Յանկարծ վերելից հնչեց ներդաշնակ—
Տերեւների մեջ երգում էր սոխակ,
Երգում էր նա սեր եւ սիրոյ հառաչ:

Երգում էր սեր եւ սիրոյ տառապանք,
Դառն արցունքներ, ժպիտ, հառաչանք.
Ողբում էր, յուզւո՛ւմ զուարթ եւ իսրագին—
Հին երազներս զարթեցին կրկին:

Ես առաջ եմ զնում դանդաղ փայլերով,
Տեսնում եմ դիմաց մի լայն տափարակ.
Եւ նորա վերայ բարձր տանիքով
Կանգնած մի շէնդ, հոյակապ դղեակ:

Պատահաններն ամեն կողմ փակած,
Տիրում է սուգ եւ լուսինն խորին.
Կարծես քե մահն է քեւերը բացած
Պատել այն ճյուղ, սգուր պատերին:

Ահարկու մի սփինքս*) պառկած էր շեմին—
Եւ զմայլելի՛ էր եւ զարհուրելի՛—
Առիւծի մարմնով եւ ճիրաններով,
Իսկ գլուխն ու կուրծքը՝ կատարեալ մի կին:

Հրաշալի՛ մի կին. աչքերը սպիտակ
Յոլացնում էին ցանկութիւն վայրագ.
Համբ շրթունքներն, աղեղի պէս կոր,
Ժպտում վալառոս եւ խորհրդաւոր:

Սոխակն երգում էր այնպէս հեշտալուր,
Որ ւրտի գրգիռն առաջ մղեց ինձ,—
Հրաշալի դեմքին տուի ջերմ համբոյր,
Բայց կաշկանդուեցի իսկոյն հմայից:

Մարմարէ արձանն կեանք առաւ յանկարծ,
Սկսեց հառաչել փարն արթնացած.
Լափող ծարաւով պարպեց նա իսպառ.
Կրակոս համբոյրիս բոցերը հրավառ:

Մծե՛ց, դուրս փաշե՛ց իմ շունչս վերջին,
Մինչեւ շնչասպառ դարձաւ հեշտանից,
Ապա գրկեց ինձ, սեղմեց իմ մարմինն
Եւ սուր հանկերով պատառոտեց ինձ:

Հեշտալի՛ սանջանք, ցաւ երանակա՛ն,
Թախիծ եւ գգուանք անհո՛ւն, անսահմա՛ն.
Մինչ դեռ բերանն ինձ համբոյր էր տալիս—
Վերք էին հասցնում ճիրաններն ւրտիս:

*) Աստղանիշը բոլոր խօսքերի բացատրութիւնը տես
վերջը: Յ. Տ.-Գ.

Սոխակն երգում էր.—Օ՛ սփինքս, օ՛ սէր,
Ասա ինձ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես խառնում
Երջանկութեան հետ մահացու վերքեր,
Ինչո՞ւ ես սէրն ու ցաւը միացնում:

Օ՛ գեղեցիկ սփինքս, բացատրի՛ր դու ինձ
Այդ առեղծուածք ժանհ եւ դժնդակ,
Որ սանջում է ինձ եւ որի մասին
Ձո՛ւր մտածում եմ դարեր շարունակ:

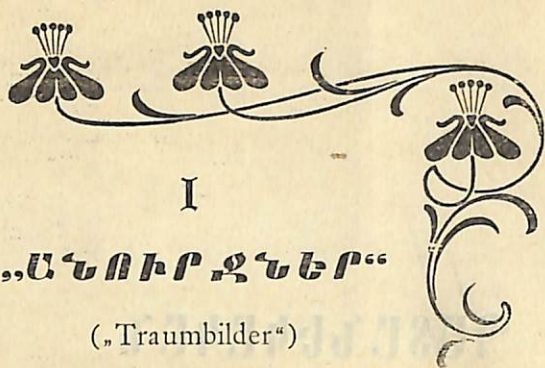
ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ

ՏԱՆՋԱՆՔՆԵՐ

(Gange Heiden)

1817—1821.

1.

Ա մի անգամ երազեցի սեր եւ կիրք,
Վառ ծաղիկներ եւ հրաշալի խոպուպիք,
Դառն խօսքեր եւ անուշիկ համբոյրներ,
Մոռալ երգեր եւ սրտամառ մեղեդիք:

Անուրջներս վաղը՛ւց ե ուր ել չըկան,
Թռաւ նաեւ իմ տեսիլս սիրական.
Միայն երգս ե ինձ մնացել անցեալից,
Նա վայրի ե, նա բունն ե եւ վշտալից:

Խեղճ իմ որք երգ. դո՛ւ, դո՛ւ միայն ինձ մնացիր,
Դե՛, գնա՛, փնտրի՛ր իմ երազս ցանուցիր.
Եւ երբ գտնես—այն օրային ստուերին
Տո՛ւր բարեւս եւ հառաչս օրային:

2.

Եսայ մի երազ խիստ չարագուշակ,
Նա հիացրե՛ց ինձ, նա սարսեցրե՛ց ինձ.
Դեռ մինչեւ այժմ սիրս շարունակ
Ալեկոծում ե ժանտ պատկերներից:

Ես տեսնում եի մի դիւրիշ պարտեզ
Եւ զբոսնում այնտեղ զուարթ եւ ուրախ.
Ես հրնում եի տեսնելով ինչպէս
Դիտում էին ինձ ծաղիկներ չնաղ:

Սիրուն քոչնակներ, որ ծառերի մէջ
Սեր են գեղգեղում հազար մի երգով.
Եւ ոսկե արեւ, որ լոյսով անեղջ
Ներկում ծաղիկներն հազար մի ներկով:

Կանաչ խոտերը բուրում են անոյշ,
Միջօրեայ օդը շնչում ե հեշտանք.
Ամեն ինչ խնդում, ժպտում ե քնոյշ,
Ինձ ներշնչում ե ե՛ւ սեր, ե՛ւ զգուանք:

Ծաղիկների մէջ, խոտերով պատած,
Մարմարիոնի աղբիւր եր ցայտում.
Մի սիրո՛ւն աղջիկ ափի մօտ նստած
Ճերմակ սաւան եր խնամքով լուանում:

Քաղցր այտերով, աչքերը գրոտ,
Գանգոլներ խարտաւ—մի սուրբի երես—
Նա բում եր ինձ որպէս հին ծանօթ,
Բայց նոյն ժամանակ օտար եր կարծես:

Սիրուն աղջիկը շատով լուանում
Եւ տարօրինակ մի երգ եր երգում.

„Հոսի՛ր, հոսի՛ր, իմ աղբիւրակ,
Կտաւս լուացիր յսակ“:

Մօտեցայ նորան գրաւուած զարմանքից
Եւ շնչալով հարցրի.— „Ասա ինձ,
Ո՛վ անոյշ աղջիկ, ո՛վ չնաղ եակ,
Ո՛ւմ համար ե այդ զգեստը“.— Նա արագ

Պատասխան տուեց.— „Դե՛, շուտ, պատրաստ կաց,
ես լուանում եմ պատանդ մահուան“։—
Եւ այս խօսքերը դեռ չը վերջացրած
Ամեն ինչ հայուեց փրփուրի նման։

Եւ յանկարծ հրաշփով, մի ակնբարբուն
Տեսայ ինձ կանգնած մութ անտառի մեջ.
Երկնին էին ծառերը հասնում,
Ես խորհում էի զարմանով անվերջ։

Բայց, յո՛ւշ, լսում ե մի խուլ արձագանգ,
Հեռո՛ւ, կացինն է տեղում հարուածներ.
Թփեր, մացառներ անցնում եմ արագ
Դեպի մի բաց տեղ, դեպի տափարակ։

Կանաչ գորգի վրայ միթխարի կաղնին
Կանգնած եր հպարտ եւ, տե՛ս, նրա տակ
Նոյն իմ աղջիկը, կացինը ձեռքին
Դարաւոր կաղնուն զարկում եր արագ։

Շարժում եր կացինն, հարուածում, զարկում
Եւ տարօրինակ մի երգ եր երգում։
„Փայլուն պողպատ, կացին պայծառ,
Տախտակ կտրիր շուտ ինձ համար“։

Մօտեցայ նորան ապշած յուզմունքից
Եւ շեղվելով հարցրի.— „Ասա՛ ինձ,
Ո՛վ սիրուն աղջիկ, ո՛վ չֆնաղ եակ,
Ինչո՞ւ ես կտրում կաղնին“։— Նա արագ

Պատասխան տուեց.— „Ժամ ե, պատրաստ կաց,
Տախտակ եմ շինում դագաղիդ համար“.
Եւ այս խօսքերը դեռ չը վերջացրած
Ամեն ինչ հանգաւ ինչպէս փրփրաւար։

Շուրջս եմ նայում եւ տեսնում անով
Ամայի մի դաշտ, մի մերկ առապար.
Չէի հասկանում քե ինչ նոր հրաշփով
Կանգնած էի ես այնտեղ դողահար։

Սկսեցի շրջել եւ աննպատակ
Թափառել. յանկարծ մի սպիտակ եակ
Փայլեց իմ առաջ.— ես հետեւեցի—
Սիրուն աղջկանն եմ տեսնում շարունակ։

Կանգնած հեռաւոր ամայի դաշտում
Աղջիկը բանով գետինն եր փորում—
Այնպէս գեղեցիկ՝ եւ սոսկալի եր,
Որ նորան նայել չէի յանդգնում։

Սիրուն աղջիկը շտապում եր, փորում,
Եւ տարօրինակ մի երգ եր երգում։
„Փորի՛ր, իմ բրի՛չ, փորիր հոր,
Փորի՛ր մի հոր մեծ եւ խոր“։

Մօտեցայ նորան ապշած յուզմունքից
Եւ շեղվելով հարցրի.— „Ասա՛ ինձ,
Ո՛վ սիրուն աղջիկ, ո՛վ չֆնաղ եակ,
Ո՞ւմ համար ե այդ հորը“.— Նա արագ

Պատասխան տուեց.— „Դե՛, այժմ հանգիստ կաց,
Դե՛ղ համար փորում եմ սառ գերեզման“.—
Եւ այս խօսքերը դեռ չը վերջացրած
Իմ առաջ բացուեց միմի սպառնական։

Հայեացք գցեցի գերեզմանիս մեջ,
Ինձ պատեց սարսուռ, ես սարսափեցի,
Աչքերս մթնեց, ընկայ փոսի մեջ
Եւ այդտեղ արդէն անից զարթեցի։

3.

Երագիս մեջ անցած գիշեր Տեսայ ինձ
Շփեղ Ֆրակով, բանկոնակս մեհափից,
Թեւոնցներով, ինչպէս պարս է հանդիսին—
Յանկարձ Տեսայ իմ անձկալի սիրածին:

Ողջոյն սալով հարցրի.— „Դո՞ւք եք հարսնացուն,
Ընդունեցե՞ք ուրեմն յարգանքս անկեղծ“:
Բայց ես կանգնած անշարժ, աչքերս լեցուն—
Խեղդում էի այդ հնչիւնից սառն եւ կեղծ:

Եւ սիրածիս աչիկներից հոսեցին
Դառն արցունքներ, նրա հեղեղների սակ
Սիրուն դեմքի նշույները մթնեցին:

Օ՛ քաղցր աչքեր, սիրոյ աստղեր սրբազան,
Սրբունք քե՛զմ խաբել եք ինձ շարունակ,
Բայց ես դարձեալ հաւատում եմ անսահման:

4.

Ես յէս էի դառնում սիրունուս ճից,
Եւ ցնորամիտ շրջում լուռ կես գիշերին:
Գերեզմանասան մօտով անցնելիս
Գերեզմաններն ինձ լուրջ բարեւեցին:

Նրաժեսի դամբանաբար սարսամ
Ինձ բարեւեց,—լուսնի շողքն էր քրքում,
Եւ շենչաց— „Սպասի՛ր եղբայր, ես էլ գամ“—
Եւ միգապաս դժգոյն մի սուրբ է ելնում:

Նրաժեսն էր դուրս գալիս իւր շիրմից.
Նա նստեց իւր գերեզմանի քարի վրայ,
Եւ կիրառը հնչեցնելով վշտալից—
Շիրիմական եւ խուլ ձայնով երգեց նա:

„Դե՛հ, մուսլ լարեր, դառնաշունչ լարեր,
Հին, ծանօթ երգը յիշում եք դուք դեռ.
Ն՛րգը, որ երբեմն արեւ էր այրում...
Հրեշտակն—երկնային վայելք է կոչում,
Դեւը—դժոխքի սանջանք. իսկ մարդիկ
Սեր են անուանում այն երգը քաղցրիկ“:

Վերջին հնչիւնն հազիւ մարեց դողալով,
Շիրիմները չորս կողմ յանկարձ բացուեցին,
Եւ օդեղէն սուրներ դուրս խուժելով
Նրաժեսի շուրջը խմբով հնչեցին:

„Ա՛խ, սե՛ր, սե՛ր, քո շնորհիւ
Պառկած եմք մենք այսեղ,
Ինչո՞ւ ես կանչում մեզ,
Հալածում ամեն ճեղ“:

Այսպէս գոռում, լալիս էին, հառաչում,
Սուլում, ոռնում, ասամները կրնճում.
Նրաժեսի շուրջը շաչում խելագար—
Նրաժեսը նորից զարկեց իւր կիրառ:

„Կեցցե՛ք, կեցցե՛ք խենք ոգիներ,
Բարով եկաք,
Լաւ հասկացաք
Կախարդական իմ խօսքեր:
Բա՛ւ է, որքան մկների պէս
Հողում պառկած եմք եղել,”

Եկե՛ք քոյլ շանք այս գիշեր մեզ
 Զուարճանալ եւ քե՛զ անել:
 Յիմար եւ խենք անց կացրինք
 Կեանք, սիրուն զոն գնացինք—
 Եկե՛ք, պատեցե՛ք այժմ ինձ,
 Թե սիրոյ սուր հանկերից
 Ով, ինչպէս է մահ տեսել.
 Պատեն ժամ է այս գիշեր“:

Նիհար մի սուրբ քամու նման դուրս սահեց,
 Կանգնեց մեջ տեղ եւ զգալով ըսկսեց.—

„Աւելե՛րս էի դերձակի մօտ,
 Զեռֆիս ասեղ ու մկրաս.
 Աւխոյժ էի, ժիր ու կրակոտ,
 Զեռֆիս ասեղ ու մկրաս:

„Եկաւ աղջիկը վարպետիս,
 Զեռֆին ասեղ ու մկրաս.
 Մօտեցաւ եւ ուղիղ սրտիս
 Խրեց ասեղ ու մկրաս“:

Քրքացին ոգիներն ուրախ, զուարթ,
 Պննուած, ներկուած մի երկրորդը սկսեց արդ:

„Բեմի քաղաւորն էի ես, աւա՛ղ,
 Սիրահարների դեր եմ խաղացել.
 —„Ո՛վ աստուածներ“—գոռացել եմ յանախ,
 Նոյնպէս եւ քննոյ՛ւ շատ եմ „ա՛խ“ փաշել:

„Մորսիմեր“ *) էի—ես անզուգական,
 Մարիա Ստիւարտն այնպէ՛ս դիւքական,
 Սակայն չը նայած բոլոր ձեւերիս՝
 Անտեղեակ մնաց նա իմ զգացմունքիս:

„Մի անգամ, վերջը, երբ ես յուսահատ
 —„Մարիա՛, ո՛վ սուրբդ“ բացականչեցի,
 Կատաղած առայ դաշոյնս արագ
 Եւ սիրսս... մի փոքր խորը խրեցի:

Քրքացին ոգիներն ուրախ, զուարթ,
 Վիզը պարան գցած մեկը սկսեց արդ:

„Գովում եր կոմսն եւ պարծենում քե՛զի ժամանակ
 Իւր քանկագին փառերով եւ դասրիկով միակ:
 —„Կո՛մս, քանկագին մարգարիտներն ինձ չեն հրա-
 պուրում,
 Քո դասրիկն է միայն իմ ուշքն ու միտքս գրաւում“:

„Ամուր պահուած են միասին փառերն ու դասրիկ,
 Խիստ հսկում են սպասաւորներ, նիզեր եւ փականք,
 Բայց ինձ ի՞նչ հոգ կամ ծառաներ, կամ փականք,
 կամ նիզ,—
 Ելայ շարժուն աստիճանով վերեւ համարձակ:

„Իմ սիրածիս պատահանին հասայ վերջապէս,
 Յանկարծ լսում եմ ներքեւից անեծք եւ ցատում.
 —„Ե՛յ, բարեկամ, սպասիր մի քիչ, ես ել կ'օգնեմ քեզ,
 Ազնիւ փառեր, աղամանդներ ես ել եմ սիրում“:

„Կոմսն այսպէս ծաղրում եր ինձ. ձերբակալեցին.
 Ծառաներն ինձ աղմկայոյզ շրջապատեցին:
 —„Գրողը շանի ձեզ, ես գող չեմ, եւ ո՛չ ել սրիկայ,
 Միայն սիրուհուս եմ փախցնում, երկինքն է վկայ:

„Ոչինչ չ'օգնեց, ո՛չ խօսք, ո՛չ փաստ, իսկոյն ինձ տարան,
 Անմիջապէս փառաբեցին վզիս մի պարան.
 Եւ երբ ծագեց առաւօտեան պայծառ արեգակ—
 Զարմացաւ, որ նօսում էի կախաղանի տակ“:

Բրբջացին ոգիներն ուրախ, զուարթ,
Գլուխը ձեռքին բռնած մեկը սկսեց արդ:

“Հրացանն ուսիս, սրտումս սիրոյ ցաւ,
Դնում եի որսի, շրջում ամեն վայր.
Յանկարծ իր գուժկան ձայնով մի ագռաւ
Ծառից կոկոաց—” Գլուխդ վայր:”

“Գեթ մի աղանի, որսից մի նշան
Տանէի հետս սիրունուս համար:
Ականջ եի դնում եւ մտայ դարան,
Փնտրեցի չորս կողմ եւ բուփ, եւ մացառ:

“Բայց, յո՛ւշ, քիփի սակ համբոյրներ, գգուանք
Անուշտ սիրահար շատակներ են նրանք.
Շտապում եմ այն կողմ հրացանս պատրաստ,
Բայց ա՛խ, սիրունուս տեսայ քիփի սակ:

“Սիրունուս տեսայ, տեսայ շատակիս,
Անձանօր մի մարդ գրկել եր նորան.
Դե՛, փորձուած որսորդ, զարկդ չը վրիպես—
Գլորուեց արիւնտ մարդը դաւանան:

“Այդ չարաբասիկ օրից շատ չ’անցաւ,
Ինձ չանում էին զլխասմանս վայր
Այդ նոյն անտառով. դարձեալ մի ագռաւ
Ծառից կոկոաց—” Գլուխդ վայր!”

Բրբջացին ոգիներն ուրախ զուարթ,
Եւ վերջապէս երաժիշտը սկսեց արդ:

“Ես երգել եմ սիրուն մի երգ—
Բայց նա վաղուց է հանգել.
Երբ որ սիրք խորհակուում է—
Խորհակուում են եւ երգեր:”

Բրբիջ, ծիծաղ, անսանձ ոյժով վերսկսուեց,
Ոգիները պար բռնեցին մոլեգին.
Ջանգապահից գիշերուայ մեկը խփեց—
Եւ ոռնալով գերեզմաններ նետուեցին:

5.

Նշո՛ւ է յուզում երակներս մեջ,
Փրփում, եռում, յորձանքներ տալիս
Արիւնս, ինչո՞ւ կրակ եւ բոց անեջ
Լափում են կուրծքս եւ սպառնում սրտիս:

Տեսայ մի երագ, երագ դժնդակ—
Նա իմ արիւնս խառնեց, բորբոքեց.
Գիշերուայ երագն եր չարագուշակ,
Որ եկաւ եւ ինձ շնչասպառ քոցրեց:

Թոցրեց եւ տարաւ գեղեցիկ մեկ տուն,
Ուր հնչում էին ջութակ եւ լնար,
Պապղուն ջահեր, կերոններ փայլուն,
Իսկ դահլիճի մեջ հիւրեր անհամար:

Ներս մտայ, տեսայ ուրախ հարսանիք,
Հիւրերը բազմած վայելում ընթրիք.
Եւ երբ վերջապէս նայեցի հարսին—
Աւա՛ղ, ես տեսայ... իմ սիրած կոյսին:

Նա ինքն եր, պննուած շեղ եւ քեքել,
Իսկ փեսան եր անձանօր մեկ մարդ.
Հարսի պատուաւոր արողի յետեւ
Կանգնեցի ես լո՛ւռ, անձայն եւ անբարբ:

5405
1002

Հնչում են փողեր, զուարճանում մարդիկ,
Բայց ուրախ աղմուկն հոգիս եր ննջում.
Հարսը ժպտում եր անչափ երջանիկ,
Իսկ փեսան նորա ձեռքն եր սեղմում:

Լցնում է փեսան բաժակը գինին,
Խմում եւ սիրով զալիս է հարսին.
Հարսը շնորհակալ հայեացքով ժպտում—
Ա՛խ, նա իմ կարմիր արիւնս է խմում:

Հարսը ձեռքն առաւ մի կարմիր խնձոր
Եւ իւր ամուսնուն տուեց սիրատոշոր.
Նա իւր դանակով խնձորը կտրեց—
Աւա՛ղ, նա դանակն իմ սիրս խրեց:

Տարփանքով նայում է մէկը միւսին,
Փեսան համարձակ գրկում է հարսին,
Կարմիր այտերին համբույր է դրոշմում—
Ա՛խ, մահուան հրեշտակն է ինձ համբուրում...

6.

Երագների Աստուածն ինձ տաւաւ հսկայ մի դղեակ,
Կերոններով լուսաւորուած, օդը խեղդիչ, դժնդակ,
Եւ խմբերով բազմատեսակ, ինչպէս սահող մի ալիք,
Սենեակների լաբիրինթոսով քափառում էին մարդիկ:
Աղմկայո՛յզ, սարսափահա՛ր եւ ջղային շարժումով
Ելի դուռն էին որոնում շառաչելով ինչպէս գետ.
Կային այնտեղ եւ ճիկիներ եւ ասպետներ զրահներով,
Եւ ինքս ել ստիպուած եղայ առաջ գնայ նրանց հետ:

Զանգաւ երկար եւ ես յանկարծ տեսայ կանգնած եմ
մենակ.

Զարմանում էի քե ինչպէս այնքան մարդիկ չհացան.
Տարօրինակ դասաւորուած սրահներով միայնակ
Առաջ եմ գնում շատ քայլերով եւ քափառում եմ
անձայն:

Ոտերս ծանր ինչպէս կապար, երկիւղ եւ ցաւ իմ արտում,
Ել յոյս չ'ունիմ քե այնտեղից կայ դուրս գալու մի հնար.
Եւ վերջապէս հասնում եմ ես վերջին դռան եւ փորձում
Դուռը բանալ... օ՛ Աստուած իմ, ո՞ւմն եմ տեսնում
վշտահար:

Իմ սիրելի՛ն, շեմքն կանգնած, հոգսի հետքեր նա-
կասին,

Վիշտ եւ անձուկ եւ խուրճիկն նորա սիրուն բերանին.
Նա ինձ ձեռքով նշան արեց որ ես դարձեալ յետ դառնամ,
Բայց չը գիտեմ յանդիմանանք եր այդ, քե ազդ այս
անգամ.

Սակայն նորա աչքերի մէջ վառուեց յանկարծ անոյշ
կրակ,

Նա այրե՛ց իմ սիրս, այրե՛ց իմ ուղեղս անխնայ.
Եւ մինչ դեռ նա բնոյշ եւ խիստ հայեացք գցեց ինձ
վերայ,

Հայեա՛ցք, որ լի եր ջերմ սիրով—ես յուզմունքից արք-
նացայ:

7.

Չէրիս վրայ գիշեր փռուած,
Լեզուս ինչպէս մի կապար,
Գերեզմանում ես նուաղած
Պառկած էի անբառբառ:

Անկարող եմ մտաբերել
Արդեօք ո՞րքան ժամանակ—
Բայց զարթեցի եւ լսում եմ,
Որ զարկում են շարունակ:

„Հայերի՛խ, վեր կա՛ց, իմ անմահ,
Վերջին օրն է լուսանում.
Մեռեալներն արդեն յարեան,
Յաւերժ վայելք է սկսում“:

„Ա՛խ, անկարող եմ, սիրելիս,
Իմ աչքերս փակ են միշտ.
Զե՞ որ անվերջ արցունքներից
Ես կուրացել եմ ընդ միշտ“:

„Հայերի՛խ, ես կը համբուրեմ քեզ
Որ խաւարդ փարատեմ.
Հրեշտակներով պէտք է զմայլուես,
Դիտես երկինք ժպտողեմ“:

„Ա՛խ, անկարող եմ, սիրելի՛ս,
Սրտիցս արիւն է հոսում.
Բացուած քո մեկ կծու խօսքից
Վերես ցարդ չե լաւանում“:

„Հայերիխ, ձեռքս սրտիդ վերայ
Կը դնեմ հանդարտ որ կապի.
Քո ցաւերդ կ'ամօքի նա,
Արիւնն այլ եւս չի քափի“:

„Ա՛խ, անկարող եմ, սիրելի՛ս,
Գլուխս էլ ե վիրաւոր.
Զե՞ որ երբ քեզ խլեցին ինձնից,
Ես վերք սացայ ահաւոր“:

„Հայերի՛խ, ես իմ խոստացներով
Գլխիդ վերք կը գոցեմ,
Արեան հեղեղը յետ տալով
Ես այդ վերքն էլ կը բուժեմ“:

Ել ոյժ չը կար դիմադրելու
Թովիչ եւ քաղցր այդ կոչին.
Ես փորձ արի վեր կենալու
Որ գրկեմ իմ սիրածին:

Յանկարձ վերքերս բացուեցին—
Սրտից, կրծքից գետի պէս
Արիւն սկսեց հոսել կրկին—
Եւ զարթեցի իսկոյն ես:

8.

ճաճ էի ես եւ ճաճ անոյշ
Յաւս, վիշտս մոռացած.
Անուրջիս մէջ եկաւ նա զգոյշ,
Մի կոյս, չճնաղ արարած:

Գունաս եր նա ինչպէս մարմար,
Հրապուրիչ եւ դիւքական.
Աչքերի մէջ աղամանդ քար,
Գանգուրները կուսական:

Մեղմ եւ հանդարտ եկաւ ահա
Կոյսը գունաս եւ մարմար.
Եւ խոնարհուեց կրծքիս վերայ
Կոյսը գունաս եւ մարմար:

Սիրսս սրովում է հանդիպ,
 Զարկում ցաւից եւ սիրուց.
 Իսկ կոյսն անգգայ, զրկում է ինձ,
 Յուրս է ինչպէս մի սառուց:

„Սիրսս անգգայ եւ սառնարիւն
 եւ ցուրս ինչպէս մի սառուց,
 Բայց սիրոյ դրախտն եւ զօրութիւն
 Ճանաչում եմ ես վաղուց“:

„Այսերիս վրայ չը կայ կարմիր,
 Սրտիցս արիւն չէ կաթում,
 Մի վախենար, մի սարսափիր,
 Ես քեզ սիրում եմ, պաշտում“:

Եւ աւելի մոլեգնաբար
 Գրկեց նա ինձ ցաւահար.
 Կանչեց ափարն—եւ լուռ քուռ
 Կոյսը գունաս եւ մարմար:

Ե Ր Գ Ե Ր

(„Lieder“).

1.

Ո՛ւ, որ այդպէս հրաշալի ես,
 Այդպէս մաքուր, գեղեցիկ,
 Կ'ուզենայի կեանքս միայն քեզ
 Նուրբ բերել, ո՛վ աղջիկ:

Աչիկներդ քաղցր եւ անոյշ,
 Փայլփլում են լուսնի պէս.
 Ծաղիկներ են, վարդեր քննոյշ
 Կարմիր այսերդ ու երես:

Մարգարիտներ կան շարեւար
 Քո սիրունիկ բերանում,
 Բայց ամենից բանկազին քար
 Կուրծքդ է պարունակում:

Մինչ դեռ նայում էի ես քեզ,
 Օ՛ հրաշալի դո՛ւ աղջիկ,
 Մի անոյշ սէր էի զգում ես
 Որ սիրում եր ինձ մեղմիկ:

2.

Երբ տեսնում եմ սիրածիս—
 Մոռանում եմ ինքս ինձ.
 Եւ ինձ այնպէս է քուռ՝
 Աշխարհն ինձ է պաշկանում:

Բայց բաւ է որ հեռանամ
Նորա կարապի կրծքից—
Չփանում է ամեն բան,
Եւ աղփաս եմ ամենից:

3.

Ուստեան հարցնում եմ միշտ—
Կը գա՞յ այսօր սիրելիս.
Երեկոյեան ողբում եմ միշտ—
Չ'եկաւ այսօր սիրելիս:

Գիշերները ես փուն չունեմ,
Տոչորում եմ կիսաբութ.
Իսկ ցերեկով քափառում եմ
Եւ երազում կիսափուն:

4.

Ուրկոս եւ անհամբեր անցուլարձ եմ անում—
Դարձեալ քանի մի ժամ եւ կը տեսնեմ նորան,
Իմ գեղեցիկուհուս, իմ սիրոյս անմահան.—
Ա՛խ, սիրս իմ, ինչո՞ւ ես այդպէս ուժգին զարկում:

Ծոյլ արարածներ են ժամերը սակայն,
Առանց շապելու, կրիաների նման
Դանդաղ, յօրանջելով առաջ են սողում—
Դե՛, շո՛ւտ, ծոյլ եակներ, ինչո՞ւ եք ուշանում:

Ինձ այրում է, լափում մի փութկոտութիւն,
Բայց ի՞նչ փոյր, Յորերն*) երբեք չեն սիրել.
Եւ այժմ նենգամիտ մի դաւ են լարում
Եւ շապող պատանուն չարախիկն ծաղրում:

5.

Իջում էի ծառերի տակ
Թախծալից եւ միայնակ.—
Հին երազս եկաւ կրկին
Եւ գալարուեց իմ սրտին:

Ո՞վ սովեցրեց ձեզ, քոչնիկներ,
Այդ երգը փողը եւ սիրուն—
Ա՛խ, լռեցե՛ք, երգերը ձեր
Սրտիս ցաւ են պատճառում:

— „Եկաւ այստեղ մի սիրուն կոյս,
Նա եւ երգում անդադար,
Նա սովեցրեց քոչնիկներուս
Սիրուն երգը ոսկեօր“:

Այլ եւս չ'երգե՛ք այդ ինձ համար,
Ա՛խ քոչուններ նենգամիտ.
Ուզում եմ վի՛ճես գողանալ—
Զո՛ւր,—չը կարձեք ինձ անմիտ:

6.

Ղուրի՛կս, ղի՛ր շուտ ձեռնդ սրտիս վրայ,
Ա՛խ, աղանջ ղի՛ր, տե՛ս, ինչպէս է զարկում նա
Այնտեղ մէկ չար, մէկ անգուր ճիւղն է ապրում,—
Նա ինձ համար սեւ դագաղ է պատրաստում:

Նա զարկում է մուրճը գիշեր եւ ցերեկ,—
Նա չէ քողնում որ գէթ աչքերս փակեմ.
Ա՛խ, ճիւղն վարպետ, բուռական է, վերջ դրե՛ք,
Այլեւս չեմ կարող համբերել, քոյլ տուր քնեմ:

7.

Այս, երանի իմ երգեր
 Լինեիք դուք ծաղիկներ—
 Կ'ուղարկեի իսկոյն ձեզ,
 Որ սիրածս հոս փաշեր:

Այս, երանի, իմ երգեր,
 Լինեիք դուք համբոյրներ—
 Կ'ուղարկեի ձեզ իսկոյն
 Իմ սիրածիս այսերուն:

Այս, երանի իմ երգեր,
 Լինեիք դուք սիւսեւներ—
 Ես կ'եփեի մի ապուր,
 Հրաշահամ եւ հրաշաբոյր:

8.

Ի համեստ ծաղիկ մեր սան պարսիգում
 Կանգնած է վաղուց իսկուր եւ գունաս.)
 Անցնում է ձմեռ, ծնում է գարուն,
 Սակայն ծաղիկը նայում է գունաս:
 Նա նայում է այնպէս—
 Հիւանդ հարս լինի կարծես:

Գունաս ծաղիկը շենջաց համեստ.
 „Քաղիւր ինձ, խնդրե՛մ, եղբայր իմ փաղցրիկ“:
 Ծաղիկն ասացի—„ո՛չ, չեմ փաղի քեզ,
 Երբեք չեմ փաղի քեզ, գունաս ծաղիկ.
 Գուր գունաս ես եւ դժգոյն,
 Իմ ծաղիկս է վարդագոյն“:

Ծաղիկն ասաց ինձ.—„որոնի՛ր, փնտրի՛ր,
 Մինչեւ ետ մահդ, մինչեւ գերեզման,
 Երբեք չես գտնի, իզուր մի սանջուրի,
 Երբեք չես գտնի ծաղիկը կարմիր:
 Քաղիւր ինձ, խնդրում եմ քեզ,
 Ես էլ հիւանդ եմ քեզ պէս“:

Խնդրում եր, հայցում ծաղիկն անընդհատ—
 Մեկնեցի ձեռքս, փաղեցի վրաս—
 Եւ արթն վերեւն յանկարծ կապուեցին,
 Հոգւոյս աչքերի մութը փարատեց,
 Եւ իմ վիրաւոր արթն
 Տիրեց հանգիստ երկնային:

9.

Սանջանքներիս սիրուն օրրան,
 Սիրուն շիրիմ հանգստիս,
 Հասել է ժամն անջատման—
 Ա՛ն մնաւ բարեւր արթն:

Մնաւ բարեւ, ո՛ր սուրբ երկիր,
 Ուր սիրածս եր ման գալիս.
 Գուր էլ մնաւ բարեւ, սո՛ւրբ վայրեր,
 Ուր նախեսայ սիրածիս:

Այս, երանի չը տեսնեի
 Սրիս սիրուն քաղուհուն—
 Ես էլ երբեք չեի սանջուրի,
 Ինչպէս այժմս եմ սանջում:

Ձեի ուզում սերս յայնեղ,
 Ոչ հայցել սեր կամ սարփանք.
 Այլ այնտեղ, ուր նա է շնչել—
 Այնտեղ վարել խաղաղ կեանք:

Սակայն իւր դառն, ցուրտ խօսքերով
Նա հալածեց ինձ մօլոր.

Միսքս խաւար, տառաւած ցնորփով,
Սիրսս հիւանդ, վիրաւոր:

Յոգնած, դէպի օտար աշխարհ
Կը դիմեմ քափառական,
Մինչեւ կ'առնի ինձ ուժասպառ
Հեռո՛ւ, մի ցուրտ գերեզման:

10.

արեւ, ամրոցներ նայում եմ ներքեւ
եւ արտաշուրում պայծառ Հռենոսում.
Փոքրիկ նաւակս սահում է քերքեւ
եւ պսպղում է արեւի շողում:

Ոսկէ ալիքներ խաղաղ եւ զուարթ
Խայտում եմ, ծփում, ժպտում եմ աչքիս.
Մտիս խորքերից զարթում եմ հանդարտ
Յիշատակներն իմ հին ցնորքներս:

Հոյակապ գետք, ալիք եւ կոհակ
Հրապուրում եմ ինձ, գրաւում մեջտաքս.
Բայց գիտեմ, դիւրիչ արտաքինի տակ
Նա պահած ունի եւ մա՛հ եւ խաւա՛ր:

Երեսին—հանգիստ, դաւեր—յասակում,
Օ՛ր գետ, դու նման ես իմ սիրածին.
Նա էլ է քեզ պէս սիրալիր կանչում,
Եւ ժպտում քեզ պէս խանդաղատագին:

11.

Ակիզքը համարեա յուսահատուցի,
Կարծում էի քե չեմ դիմանայ ես.—
Բայց դարձեալ տառայ, դարձեալ յաղթեցի,
Սակայն, մի՛ հարցնեմ, մի՛ հարցնեմ—ի՞նչպէս:

12.

ը ցանկանայի այս իմ գրեղէն ինչպէս մի դամբան

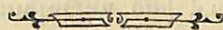
Վարդի փնջերով եւ նոնիներով մնոյ՞ց զարդարել,
Եւ ոսկեգոծել շէնդ եւ սիրուն—ապա յաւիտեան
Երգես նորա քերթիկների մէջ դազաղին յանձնել:

Ա՛խ, երանի քե այս երգերիս հետ տես ել քաղեմ.
Սիրոյ շիրմի վրայ համես բանում է հանգստեան ծաղիկ,
Բանում է համես, ծաղկում եւ իսկոյն փաղում եմ
մարդիկ,
Նա ինձ համար էլ կը ծաղկի, գիտեմ—բայց, երբ որ
մեռնեմ:

Իսկ այսեղ միայն երգես եմ հանգչում, երգեր որ
առաջ
Հոգևոյս խորքերից կատարի ոյժով ժայթքում եւ շառաչ,
Եւ շփնդ տառածում, հրաբուխի նման բռնկում արագ,
Եւ սփռում էին շուրջը լուսավառ կայծերի կուտակ:

Իսկ ա՛յժմ, նորանք պառկած եմ այսեղ ինչպէս
դիակներ,
Սառած, փետացած, մեզի պէս գունաս, լուռ եւ ան-
տաքեր,
Սակայն հին խանդը բոցավառում է նրանց մէջ կրկին
Երբ սաւառնում է երգերիս վերայ սիրահար հոգին:

Եւ զգում եմ, մի օր, երբ այս գրեղէն դու ձեռնդ
առնես—
Երգես կ'ազատես իրանց հմայքից եւ գունաս տառերն
Աղերսի տենչով, օ՛ր սիրելիդ իմ, նայելու եմ քեզ,
Եւ շենջալու սիրոյ եւ քախմի անուշիկ խօսքեր:

13.

Երբ փառում են երկու արեք—
Ապա կապոյս երկնում
Ծիծաղում են սիրուն աստղեր,
Ծիծաղում են եւ ասում:

„Թշուառ մարդիկ, դուք սիրում եք
Հոգու բոլոր ոյժերով,
Սակայն խաբւում եւ սանջւում եք
Մահաբեր սանջանքներով:

Սիրոյ քոյրը կորսաւ
Չենք հաշակել մենք երբեք—
Եւ հենց այդ է միակ պատճառն
Որ անմահ ենք մնում մենք:

14.

Գեցած սարբեր կերպարանք,
Անբաժան եմ ես քեզից.
Բայց սանջւում եմ շարունակ,
Դու միշտ չարչարում ես ինձ:

Երբ փառում ես դու ծաղիկ,
Դաշտերում քափառելիս,
Եւ հմլում ես քիթեռնիկ—
Չե՞ս լսում ինձ ողբալիս:

Երբ փառում ես մի վարդիկ,
Ինչպես մանուկ հրճուելիս,
Հմլում կոկոն եւ քերթիկ—
Չե՞ս լսում ինձ ողբալիս:

Իսկ երբ անխիղճ, անսարբեր,
Սիրուն վարդը տրտելիս,
Ծաղում են քեզ չար փեք—
Չե՞ս լսում ինձ ողբալիս:

Չե՞ս լսում ինձ ողբալիս
Նոյն իսկ երբ ձայնդ է հնչում—
Գիշերն հոգոյդ խորհերից
Ես ողբում եմ, հառաչում:

15.

Իմ սիրելի ծաղիկներ,
Եկե՛ք, դարձեալ հաշտուենք,
Դարձեալ խնդանք, զուարճանանք,
Եւ ժպտանք եւ երգենք:

Դո՛ւ, մայիսեան սպիտակ զանգ,
Եւ դո՛ւ, կարմրայտ վարդիկ,
Դո՛ւ էլ, մեկոն երփներանգ,
Դո՛ւ, կապոյտ յուշածաղիկ:

Ա՛խ, իմ սիրած ծաղիկներ,
Բարի եկաք, դե՛, եկե՛ք.
Միայն քեզ հետ չա՛ր յափո՛ւկ,
Չեմ հաշտուի ես երբեք:

16.

Սա ցանկանում եմ ապրել կանաչ անտառում,
Ուր ծաղիկներ են ծաղկում, երգում քոչուկներ,
Որովհետեւ երբ պառկեմ ցուրտ գերեզմանում
Հողն է ամուր ծածկելու իմ ականջն ու աչքեր,
Եւ այլ եւս չե՛մ տեսնի ծաղիկո՞ղ ծաղիկներ,
Այլ եւս չե՛մ լսի քո՞չուկի երգեր:

III
ՌՈՄԱՆՆԵՐ

(Romanzen).

1.

ՏԵՈՒՐ ՊԱՏԱՆԻ

ունաս, դալուկ մի պասանի,
Դեմքին վիճե եւ ցաւ դրոճմած,
Յաւակցութիւն անասելի
Պասնառում է նա մարդկանց:

Զովացնում են կարեկցաբար
Հովերն այլուղ պասանուն.
Գոռոզ կոյսն էլ կը ցանկանար
Հով սարածել նրա սրտում:

Քաղաքներից հեռո՛ւ, յանախ
Նա փախչում էր դե՛պ անտառ,
Ուր ծառերն են խճում ուրախ,
Թռչունն երգում սիրահար:

Բայց բռչունները լռեցին,
Սօսափիւնը դալկացաւ—
Երբ իջնամած, լուռ պասանին
Դանդաղ, վնաս մօտեցաւ:

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

որ ձորի մեջ դանդաղ, վնաս
Մի հեծւոր է անցնում հանդարտ.
— „Ա՛խ, արդեօք ի՞նչ եմ տեսնելու,
Սիրելի՞ւս քե ցուրտ գերեզման“:
Արձագանգը կրկնեց հեռու—
„Ցուրտ գերեզման“:

Զորի միջով գնում է առաջ,
Եւ արձակում կրճից հառաչ.
— „Ա՛խ, մեռնելու եմ վաղաժամ,
Հոգ չէ, հողը հանգիստ կը տայ“:
Արձագանգը կրկնեց այնժամ—
„Հանգի՛ստ կը տայ“:

Արցունք է հոսում աչքերից,
Սիրքը պատում խորին քախիծ.
— „Եթէ մահ է ինձ վիճակուած՝
Հանգիստ կ'առնեմ միայն հողի տակ“:
Արձագանգը հեռուից ասաց—
„Միայն հողի տակ“:

3.

ԵՐԿՈՒ ԵՂԱՍՅՐ

այդի գլխին մի հին ամրոց
Մութ գիշերով փաթարթում,
Իսկ նրա տակ սրի շաչոց,
Սուլում, ցայտում հուր եւ կայծ:

Երկու եղբայր ամբողջի սակ
Մարտնչում են կասաղած.
Ինչո՞ւ արդեօք չարագուշակ
Նրանք կռուի են բռնուած:

Կոմսի դստեր աչերն է վառ
Նրանց կռիւր բորբոխում,
Երկու եղբայրն էլ սիրավառ
Զքնաղ կոյսին են պաշտում:

Բայց նա որի՞ն սիրք կը սայ,
Դեպի ո՞րն է տամադիր—
Ոչ ոք չի գգայ, ոչ կ'իմանայ,—
Ի՞նչ գէն, օ՛ սուր, դու վնոիր:

Կռւում, տեղում են դժնդակ
Հարուած, հարուածի վերայ...
Զարագոյժ է, մի՛ հաւատաք,
Խաւարը կես գիշերուայ:

Վա՛յ ձեզ, վա՛յ ձեզ, ահիւնշաղախ
Եղբայրներ, հովիտ, վա՛յ ձեզ...
Ահա նրանք քնկան—աւա՛ղ...
Եղբայրն եղբօր մահացրեց:

Դարեր անցնում այն օրուանից,
Սերունդներ են չեանում.
Դատարկ ամբողջն է այն ժայռից
Միայն իսո՛ւր վայր նայում:

Սակայն հովտում կես գիշերին,
Ասում է աւանդութիւն,
Եղբայրներն են կռւում կրկին,
Եւ լսում է սրի շաչիւն:

ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼԻ ԵՐԳԸ

Երբ իմ տասիկս կախարդեց կոյսին—
Ուզեցին նորան կենդանի այրել.
Շատ ջանք գործ դրին, շատ աշխատեցին,
Բայց նա չէր ուզում մեղքը յանձն առնել:

Գցեցին նորան մի կաքսայի մէջ.
Սկսեց անիծել, հառաչել սկսեց,
Եւ հենց կաքսայից սեւ ծուխ վեր ելաւ—
Նա քուռ յանկարծ ինչպէս մի ագռաւ:

Ո՛վ իմ սեւամազ, փետրաւոր տասիկ,
Ե՛կ, այցելիր ինձ, մի քողմիր որբիկ.
Թո՛ւի՛ր շուտ, անցի՛ր պատհեռ եւ վանդակ,
Բեր հետդ պանիր, բեր եւ կարկանդակ:

Սեւամազ տասիկ, տասիկ փետրաւոր,
Վաղ առաւօտեան, խնդրում եմ, հոգ տա՛ր,
Որ մօրախորդ կախաղանի վրայ
Գտնե՛ք աչերս չ'աւի կտցահար:

ԵՐԿՈՒ ԳՐԵՆԱԴԵՐ *)

Եւսմ էին Ֆրանսիա երկու գրեմադեր,
Որ գերի էին վաղուց Ռուսիայում.
Եւ երբ որ տեսան գերման գաւառներ—
Նրանք գլխները կախեցին տրտմամբ:

Այնքեղ լսեցին ինչ որ ասեց,
որ ամօրի եր Ֆրանսիան մասնուած,
Յաղթուած եր, ջարդուած Մեծ Զօրաբանակ—
եւ Կայսրը, Կայսրը գերի եր ընկած:

Արտասուում էին ցաւով զառնապէս,
երբ այս ողբալի լուրը լսեցին:
Մեկն ասաց.— «Սիրս ալրուում է կարծես,
իմ հին վերքերս նորից բացուեցին»:

Միւսն ասաց.— «Այո՛, վերջացաւ արդէն,
կը ցանկանայի ես եւս մեռնել,
Բայց Տան օւնիմ կին եւ զաւակներ,
Նրանք առանց ինձ քաղցից կը մեռնեն»:

«Ինչ հոգս է կին կամ զաւակներ—բոլոր գնան
երբ քաղցած են, փողոցում մուրան.
Այլ հոգսերով է միտն պաշարուած—
իմ Կա՛յսրս, Կա՛յսրս գերի է ընկած:

«Վերջին աղերսս կատարիր, եղբա՛յր,
երբ ես մեռնեմ այս օտար երկրում—
Խնդրում եմ, դիակս Ֆրանսիա տար,
եւ քաղիր այնքեղ հայրենի հողում:

«Իմ պատուի խաչը կ'ամրացնես կրծքիս,
Կարմիր ժապաւենն էլ կ'սպցուն նորան.
Հրացանս կը դնես կարկամած ձեռքիս,
Կը կապես գօտից սուրս անբաժան:

«Դագաղում այդպէս պառկած կը սպասեմ,
Ինչպէս մի պահակ, մինչեւ որ լսեմ
Թնդանքների հուժկու դղրդիւն,
եւ խիսնջացող ձիերի տրոփիւն:

«Ռազմի բոցերում, նժուգը հեծած,
Կայսրս կը շփուի ցուրտ գերեզմանիս,
եւ ես դագաղից դուրս կը գամ զինուած
եւ կը պաշտպանեմ Կայսրի՛ս, իմ Կայսրի՛ս»:

6.

Լ ՈՒՐ

Եր կաց մանկլաւիկ, շապ եւ անապար,
Թամփր նժուգը եւ հեծիր արագ,
Թռի՛ր, սլացի՛ր քե դատ, քե անտառ,
Դեպի քաղաւոր Դունկանի դղեակ:

Մտիւր ախոռը գաղտնի ամենից,
եւ երբ որ տեսնես ախոռապէտին,
Հարց ու փորձ արա.— «Իր աղջիկներից
Դունկանը որի՞ն է մարդու տալիս»:

Եւ երբ ասի.— «Սեւաներ աղջկան»—
Ապա յետ քուր եւ իսկոյն լուր բեր.
Իսկ երբ ասի.— «Շիկաներ աղջկան»—
Ապա կարող ես շատ էլ չը շատել:

Կը գնաս այնքեղից իսկոյն ինձ համար
Կ'առնես վարպէտից մի ամուր պարան,
եւ դանդաղ քայլով, անխօս եւ անբառ,
Կը բերես ինձ այն իբրեւ պատասխան:

ԱՆՁԱՏՈՒՄ

Էրբնած էի կայմի վրայ,
Հաշուում ամեն մի ալիք.
Նաւս շարժում է ահա—
Դե՛, մնա՛ս բարեւ, հայրենիք:

Ես տեսնում եմ մի տնակ,
Սիրածս է այնտեղ ապրում.
Ես դիտում եմ շարունակ—
Բայց սիրածիս չեմ տեսնում:

Ա՛խ, հոսեցիք արցունքներ,
Տարեք խաւարն իմ աչից.
Հիւանդ սիրտ իմ, մի՛ պայքիր
Հսկայական այս վշից:

Յ Ի Ր Ա Ի Ի

Երբ գալիս է գարուն եւ արեւը փայլում—
Ծաղիկներ եւ ծառեր բացւում են, բուրում.
Երբ լուսինը սահում եւ ժայտում երկնից—
Աստղերն էլ ծագում եւ լողում են յետեւից.
Երբ երգիչը տեսնում զոյգ հաղորիկ աչիկներ—
Իր հոգու խորքերից հնչում են սեր երգեր:
Բայց երգեր եւ աստղեր եւ ծառեր ու ծաղիկ,
Լուսնի շող, արեգակ եւ աչքեր անուշիկ,
Որքան էլ մեզ դիւրեն, որքան էլ հիացնեն,
Բայց դարձեալ աշխարհին միայն դրանք չե՛ն հերիք:

Խ Ր Ա Տ

Այրն ասաց թիթեռին,
„Լապտերից զգուշացի՛ր“.
Բայց նա մօր խօսքերին
Չէ նայում ուշադիր:

Լոյսի մօտ բռնկոտում,
Թրթռում է մեղմիկ.
Մայրն ասում եւ հչում—
„Թիթեռնի՛կ, թիթեռնի՛կ“:

Խենթ փոքրիկ, գիծ փոքրիկ,
Կրակն է եղ հրապուրում.
„Վա՛յ եղ, խեղճ թիթեռնի՛կ,
Այրուեցիր բոցերում“:

Մահ ստացաւ նա բոցից,
Բոցն այրւում շարունակ.
—„Զգուշացի՛ր աղջկանից,
Ա՛խ որդեակ իմ, որդեակ“:

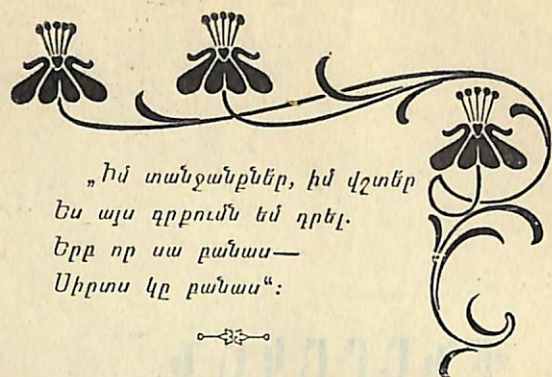
ՔՆԱՐԱԿԱՆ

ԻՆՏԵՐՄԵՅՅՈ

Lyrisches Intermezzo

1822 - 1823.

„Իմ տանջանքներ, իմ վշտեր
Ես այս գրքումն եմ դրել.
Երբ որ սա բանաս—
Սիրտս կը բանաս“:

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

պրում եր մեկ ասպետ, համբ եւ իսուր,
Այսերը զունաս, այսերը նիհար.
Նա իր սեւ մսերին եղած անձնասուր,
Դողդոջ հայերով շրջում եր քափառ.
Եւ երբ տեսնում էին ման գալիս նրան

Այնպես երերուն եւ այնպես ձախիկ՝
Քրքջում էին կոյսեր ու ծաղիկ:

Քաւում եր շատ անգամ իսուր եւ տեսում,
Մարդկանցից հեռո՛ւ, մի խաւար անկիւն.
Չեռներ քախտալի մեկնում եր օդում,
Սակայն նսած եր անձայն, անհնչիւն:
Նա այդպես սպասում եր ուշ կես գիշերին—
Երբ դուռը զարկում եւ լսում տարբեր
Նրաժեսութեան եւ երգի ձայներ:

Ահա ներս է գալիս նրա սիրելին,
Փրփուրի նման շրջող հագուստով,
Ինչպես գարնան մի վարդ, որ արշալոյսին
Փռւում է, ծաղկում դիւրիչ գոյներով:
Ոսկեփալ խոպոպներ ուտերին քափուած,
Գրաւիչ աչքերը բարեւում հրավառ—
Եւ սիրասփիկ գրկում են իրար:

Ասպետը գրկում է կոյսին սիրովառ,
Մաշում կմախքը կեանք առնում նորից,
Այսերը կարմրում, առոյգ եւ կայտառ,
Ասպետը սրափում է իւր մսերից:
Սակայն նա խորամանկ խաղում, կասկում,
Եւ զգոյշ, եւ հանդարտ պայծառ շղարշով
Ասպետի գլուխն եր գգում եւ ծածկում:

Եւ ասպետը յանկարծ, կարծես մի հրաշով
Տեսնում է իրան ալիքների տակ,
Բիւրեղի պալատում. շողով եւ ցոլով
Փայլում, շլացնում աչքը շարունակ:
Ջրի դուստրը նրան գրկած խանդավառ,
Ասպետը փեսայ, իսկ ինքն իբրեւ հարս—
Եւ իւր կոյսերը նուագում կիթառ:

Նուագում են, երգում եւ ծփում նորից,
Երգում եւ պարում այնպե՛ս մեղմագին—
Ասպետը նուաղած սիրոյ բերկրանքից,
Ամուր գրկում է իւր սիրունիկին.
Բայց յանկարծ լոյսերը հանգչում են ջրում—
Եւ պոռ-ասպետը նսած է կրկին
Մենա՛կ, իր մոա՛յլ, խաւա՛ր անկիւնում:

1.

Եղածիծաղ Մայիս ամսին,
Երբ նորաբաց կոկոններ
Ծլում-ծաղկում են վերսին—
Մըսիս մեջ էլ զարթեց սեր:

Դեղածիծաղ Մայիս ամսին,
Երբ երգում են բուշուններ,
Ես յայտնեցի իմ սիրածին
Տենչանքներս եւ յոյսեր:

2.

Արցունքներս կաթիլներից
Փռւում են վառ ծաղիկներ.
Մըսիս դառն հառաչներից—
Սոխակների սեր երգեր:

Դե', սիրի'ր ինձ, իմ սիրունիկ,
Ծաղիկներս նուեւ քեզ.
Պատուհանիդ սակ անուշիկ
Սոխակս էլ կ'երգի նոյնպէս:

3.

Շուշան եւ վարդ, արեւ, աստղակ—
Ձեզ եմ սիրել մի ժամանակ:
Բայց այժմ միայն քեզ եմ սիրում—
Փոքրիկ, սիրուն, մաքուր, միակ,
Սիրոյ աղբիւր, անվերջ, անհուն—
Իմ վա'րդ, շուշա'ն, արե'ւ, աստղա'կ:

45

4.

Երբ աչքերիդ մեջ նայում եմ ես ինձ—
Այլ եւս չեմ զգում ո'չ ցաւ, ո'չ կսկիծ.
Իսկ երբ բերանիդ դրումում եմ համբոյր—
Ապա զգում եմ ինձ առողջ եւ կազդուր:

Վսեմ հանդիմով լիանում եմ ես,
Երբ դնում եմ գլուխս կրծքիդ սիրավառ.
Բայց երբ ասում ես— „ես սիրում եմ քեզ“—
Լալիս եմ դառն եւ անմխիբար:

5.

Երազիս մեջ ես նոր տեսայ
Դեմքդ սիրուն եւ նորաւ.
Հրեշտակի պէս համեստ եւ նա,
Բայց վշտահար եւ գունատ:

Շրթունքն եւ լոկ կարմիր—այն էլ
Զո'ն է մահուան համբոյրի.
Եւ կը հանգչի ամբիժ լոյսն էլ
Մաքուր, անմեղ աչքերի:

6.

Յենիւր այտիս վրայ այտդ, սիրունի'ս,
Թող մեր արցունքներն հոսեն միասեղ.
Ե'կ, սեղմիր ամուր սիրտդ իմ մըսիս—
Իրանց բոցերով բող ձուլուեն այնտեղ:

Եւ երբ կը հոսի այդ մեծ բոցի մեջ
Մեր արցունքների ճեղքող վարար,
Եւ երբ գրկեմ քեզ, գրկեմ սիրաւենչ—
Ապա կարող եմ մեռնել վշտահար:

7.

Յանկանում եմ հոգիս հանգչի
Շուշան ծաղկի բաժակում.
Շուշանը երգ կը հառաչի
Իմ սիրածիս վառ սիրուն:

Կը դողդողայ, կը սարսուռայ
Երգը, ինչպես մի համբույր,
Որ մի անգամ տուեց ինձ նա
Այն լուռ ժամին հրաշափայլ:

8.

Երկնում անշարժ
Աստղեր անհանալ,
Նայում սիրամառ
Դարեր շարունակ:

Ճոխ լեզուով սիրուն
Խօսում իրար հետ,
Բայց չի հասկանում
Ո՛չ մի լեզուագետ:

Միայն ես հասկացայ
Աստղերի լեզուն—
Սիրածիս դեմքն եր
Քերականութիւն:

9.

Երգիս քեւերով, ո՛ր իմ սիրասուն,
Թուչենք միասին հեռու մի աշխարհ.
Դեպի Գանգեսի ափերը սիրուն—
Կայ այնտեղ, գիտեմ, հրաշալի մի վայր:

Կայ շեղ աչքի, կարմիր ծաղիկներ,
Որ լուսնի լոյսով բուրում են նորան.
Որտեղ լոսոսն է սպասում անհամբեր
Սիրած փոքրիկի անոյշ տեսութեան:

Մանուշակները նայում աստղերին,
Զրոյցներ են անում, համեստ քեզում.
Վարդերը գաղտնի, իրար ականջին
Հոսանքս շնչով հեփեփ են պատմում:

Ցասկում են վիթերն երկչոտ եւ ուշիմ,
Զգաստ խուսափելով ամեն մի հնչիւն.
Լսում է հեռուից կեսգիշերային
Մրբազան գետի ջրերի շաշիւն:

Մենք այնտեղ կ'իջնենք արմատների տակ,
Սեր կը վայելենք խաղա՛ղ եւ անխառն,
Աշխարհից հեռո՛ւ, կ'ապրենք միայնակ
Լի՛ չնաշխարհիկ մտորումներով:

10.

Լոսոսն *) արեւի շողերով
Պապակում է գլխիկոր,
Եւ սպասում է անուրջներով
Հով գիշերին մեծաւոր:

Լուսինն է նորա սիրելին,
Նորա լոյսիցն է զարթում,
Եւ իւր փռուած, փափանքով լի
Դեմքն է լուսնին հրապուրում:

Բացում, ծաղկում է սիրավառ
Եւ լուռ նայում է վերեւ.
Դողում, լալիս է ցաւահար
Սիրոյ տենչից յարատեւ:

////////

11.

Հռենոսի վնիս ջրերում,
Իւր վիթխարի սանարով,
Փայլում է եւ արագովում
Կեօլնի սանարն իւր տեսով:

Այն սանարում կայ մի պատկեր,
Կաշուի վերայ ոսկեպատ—
Կեանքիս մեջ ինձ շատ է լոյս տուել,
Ոգեւորել է նա շատ:

Տիրամայրն է—շուրջը ծածան
Հրեշտակներ եւ ծաղիկներ.
Նորա այտեր, աչք ու բերան
Իմ սիրածիս են նման:

12.

Դու չե՛ս սիրում, չե՛ս սիրում ինձ,
Հոգ չե, այդ չե՛ հարկաւոր.
Բաւական է որ քեզ տեսնեմ—
Ես զգում եմ ինձ քաղաւոր:

Ասո՛ւմ եմ քեզ, ասո՛ւմ եմ քեզ—
Վարդ բերանդ շունչաց.
Բե՛ր, համբուրեմ վարդ բերանդ,
Եւ ես կը զգամ ինձ սփոփուած:

13.

Գրկի՛ր ինձ սիրով,
Սիրած, սիրուն կին.
Հոգով եւ մարմնով
Գրկիր ինձ ուժգին:

Գալարուեց, սեղմեց
Օձը կանչողին.
Վերհերով պատեց
Լաօկօօնին *)

14.

Օ՛, մի՛ երդուիր, համբուրիր լոկ,
Ես չեմ հաւատում կանանց երդումին.
Փաղցր է խօսքդ. բայց ո՛չ մի խօսք
Չի հաւասարուի քո մի համբուրին.
Նա ի՛մա է, հաստա՛ս, եւ ոչ ապարդիւն,
Իսկ ի՛նչ է խօսքը—լո՛կ դատարկ հնչիւն:

Երդուի՛ր, երդուի՛ր, ո՛ սիրունի՛կ—
Ես հաւատում եմ նաեւ լոկ խօսքիդ.
Եւ հանդիմով փառում կրճիդ,
Եւ ինձ անսահման զգում եմ երջանիկ.
Ես հաւատում եմ, ո՛ իմ սիրելի,
Որ ի՛մա ես քնդ միտս—եւ դեռ աւելի:

15.

Մտիս սիրածի աչիկների վրայ
Գրում եմ ամենից սիրուն կանցոններ.
Մտիս սիրածի բերանիկի վրայ—
Ամենից քննոյց եւ նուրբ տեղիներ:

Մտիս սիրածի այտիկների վրայ
Ես յօրհնում եմ սաւստեր սիրաւէս.
Իսկ քե սիրածս արիկ ունենար—
Կը գրէի այնտեղ մի գողտրիկ սոնէս:

16.

Աշխարհն ապո՛ւշ, աշխարհը կո՛յր
 Եւ օրեցօր անհրապոյր,
 Նա ասում է, որ սիրելիս
 Չար է, անզգայ է վշիս:

Աշխարհն ապո՛ւշ, աշխարհը կո՛յր,
 Քեզ հասկանալ չի՛ կարող.
 Նա չը գիտէ թէ ես համբոյրն
 Ինչպէս փաղցր է եւ այրող:

17.

Սիրունի՛կս, պատմիր այսօր,
 Չե՞ս դու արդեօք մի ոգի.
 Ամառնային օրում ծնունդ
 Բանաստեղծի վառ մտքի:

Բայց ո՛չ, այդպէս սիրուն բերան,
 Այդպէս աչքեր դիւրական,
 Այդպէս անոյշ, փաղցր եակ—
 Պոէտին չեն պարտական:

Բազիլիկներ*) եւ վամպիրներ,
 Վիշապներ եւ այլանդակ
 Կախարդական կենդանիներ—
 Պոէտն այդ է ընդունակ:

Բայց դո՛ւ, ես նեղ չարութիւնով,
 Եւ ես դեմք շնորհալի,
 Կեղծ, հրապուրիչ հայեացքներով,
 Պոէտին չես մատչելի:

18.

Փրփուրից ծնունդ էակի նման
 Փայլում է սերս շեղ եւ զուարթ.
 Ա՛խ, այսօր պէտք է նրանք ամուսնանան՝
 Նա՛, իմ սիրածս եւ օտար մի մարդ:

Ա՛խ սի՛րս իմ, սիրս իմ, այդ էլ համբերիր,
 Հանդուրժիր եւ այդ դաւանանութեան.
 Ներիր այդ սիրուն խեղճին, ո՛ն ների՛ր,
 Ի՛նչ էլ որ անի—ների՛ր դու նորան:

19.

Ես ոխ չունեմ եթէ սիրս էլ փռես,
 Ոխ չունեմ, ո՛վ անդարձ կորած սերդ իմ.
 Աղամանդներ են քեզ շողք եւ լոյս փառ,
 Բայց ո՛չ մի շող չէ մօտենում ես արհին:

Վաղուց սեսայ քեզ երազում մեծաւոր,
 Վաղուց սեսայ սիրդ խաւար պատելիս.
 Իսկ արհիդ մեջ վշտում օձեր քունաւոր—
 Ո՛ն ի՛նչ դժբախտ, ի՛նչ քուտա ես սիրելիս:

20.

Դու դժբախտ ես, գիտե՛մ, բայց չեմ զայրանում.
 Մեզ վիճակուած է քանջուել, օ՛ սիրելիս,—
 Մինչեւ մահը կը խորտակի մեր արեւ,
 Մեզ վիճակուած է քանջուել, օ՛ սիրելիս:

Բերանիդ վրայ սեսայ ծաղրի քրքոց,
 Իսկ աչքերդ փայլատակում ցամառ մեջ.
 Կուրծքդ գոռոզ բարձրանում եր ալեկոծ—
 Սակայն ինձ պէս դո՛ւ էլ դժբախտ ես անվերջ:

Շրթունքներդ ցնցում ե մի լուռ կսկիծ,
Գաղսնի վերք ե սնում կուրծիդ յուզունիս:
Աչքիդ ցոլք մթնում գաղսուկ արցունքից—
Մեզ վիճակուած ե միշտ ճանշունէ, սիրելիս:

21.

Նուագում են սրինգ եւ ջութակ,
Հնչում փողեր շարեւար:
Իմ սիրածս ե պարում անյագ
Հարսանեկան աշխոյժ պար:

Սրինգ եւ քմբուկ եւ ջութակներ
Սուլում, շաչում, հռնչում:
Սակայն դրանց մեջ հրեշտակներ
Հեծկլւում են, հառաչում:

22.

Այդպէս ուրեմն, դու ինձ ընդ միշտ մոռացար,
Ինձ՝ որին դու այնպէս ջերմ եւ երկար
Սիրել ես քո փոքրիկ, քաղցր, կեղծ արտով—
Որի պէս կեղծ, որի պէս քաղցր բան չը կար:

Այդպէս ուրեմն, մոռացար ե՛ւ սեր, ե՛ւ միշտ,
Որոնք սիրսս հնչում եւ ճանշում էին:
Սէ՛րն եր մեծ քե ցա՛ւս—այդ դեռ հարց ե միշտ,
Միայն գիտեմ որ երկունս էլ մեծ էին:

23.

Թե ծաղիկներն իմանային
Մտիս վերքերն ի՞նչ խոր են—
Նրանք ինձ հետ կ'արձատրեին
Որ իմ վիշտս ամոքեն:

Թե սոխակներն իմանային
Ի՞նչ հիւանդ եմ եւ խուր—
Նրանք ինձ կը յուսադրեին
Իրանց երգով սիրալուր:

Ոսկե ասղերն իմանային
Իմ քախիծս անասման—
Նրանք երկնքից կ'իջնեին,
Որ ինձ սփոփեն եւ սիրտ ճան:

Ո՛չ ոք, ո՛չ ոք չի իմանայ
Իմ ցաւերս—միայն նա՛,
Նա զիտէ այդ, ով որ փերեց,
Փերեց սիրսս անխնայ:

24.

Ինչո՞ւ են վարդերն այնպէս դալկահար,
Օ՛, ասա՛ ինձ, սիրելիս:
Ինչո՞ւ խոտերում այնպէս վշտահար
Մանուշակներն են լալիս:

Ինչո՞ւ ե արտոյսն այնպէս ողբազին
Երգում կապոյտ երբեքից:
Եւ ինչո՞ւ արդեօք գերեզմանային
Հոտ ե փչում յամպիկից:

Ինչո՞ւ ե արեւն այնպէս քախձալի
Շողեր սփռում արեւին:
Ինչո՞ւ ե երկիրն այնպէս ամայի,
Այնպէս նման ցուրտ շիրմին:

Ինչո՞ւ եմ ինքս հիւանդ եւ տառապ,
Օ՛, ասա՛ ինձ, սիրելիս,
Ասա՛ ինչո՞ւ ես, ինչո՞ւ ինձ բողբոջում,
Ասա՛, սիրած՞դ իմ արթս:

25.

Շաս են պատմել քեզ իմ մասին,
 Շաս են նրանք զրպարսել.
 Բայց ի՞նչ էր իմ քանչում հոգին—
 Նրանք այդ քեզ չեն յայտնել:

Հարցին տուին լուրջ կերպարանք,
 Գլխները ծանր շարժեցին.
 Ինձ չարասիրտ կոչեցին նրանք,
 Եւ դո՛ւ ել հաւատացիր:

Բայց ամենից անարգ բանին
 Նրանք մնացին անտեղեակ.
 Ամենից վաս եւ խենթ բանին
 Եւ տեղ եմ տուել կրծքիս տակ:

26.

Մենք երկուսս իրար չա՛նք, շաս ենք սիրել,
 Առանց վեճի, միշտ համեմատել եւ խաղաղ.
 Նաեւ յանախ ենք „Մարդ եւ կին“ խաղացել,
 Առանց կռուի, զուարհացել ենք մենք յանախ:

Ապա կասակ, անոյշ խաղեր եւ զգուանք,
 Եւ սիրալիր համբոյրների անվերջ շար.
 Վերջն ել, իբրեւ լոկ մանկական մի բերկրանք՝
 Թաւ անտառում „աչակապուկ“ արինք պար—
 Եւ այնպէս պինդ, այնպէս խնամով քաղնուեցանք
 Որ այլեւս երբե՛ք չը գտանք իրար:

27.

Ես չեմ հաւատում այն երկնքին,
 Որի մասին փութն է փարոզում.
 Ես հաւատում եմ միայն քո աչքերին,
 Որից երկնային լոյսն է ցոլում

Ես չեմ հաւատում այն Աստուծուն,
 Որի մասին փութն է փարոզում.
 Ես հաւատում եմ միայն քո սրտին,
 Ուրիշ Աստուծուն ես չեմ համաշում:

Ես չեմ հաւատում նաեւ դեւերին,
 Ոչ ել դժոխքին իր քանջանքներով.
 Ես հաւատում եմ միայն քո աչքերին,
 Եւ քո դեւ սրտին, իր խայթոցներով:

28.

Դո՛ւ եիր միայն ամենից երկար
 Ինձ հաւատարիմ եւ ինձ հոգասար.
 Դո՛ւ եիր ինձ իմ խաւար օրերում
 Մխիթարութիւն եւ սփոփանք բերում:

Դո՛ւ եիր, որ ինձ խմելիք, ուտելիք,
 Եւ երբեմն ել տալիս եիր դրամ.
 Եւ ներմակեղեն հոգացիր նոյն իսկ,
 Նաեւ անցագիր—որպէս զի երբամ:

Ա՛խ իմ սիրելիս, Աստուած քեզ պահի
 Շաս երկար օրեր տալից եւ ցրտից.
 Թո՛ղ նա քեզ երբե՛ք չը փոխարինի
 Այն բարիքները, որ դու արիր ինձ:

29.

Երկիրն այնպէ՛ս մերկ էր, գծում եւ ժլատ,
 Բայց վերջապէս Մայիսն եկաւ ձեռնառատ.
 Եւ ամեն ինչ բացուեց, ժպտաց սիրալիր—
 Միմիայն եւ խնդալու չեմ տրամադիր:

Ծաղկած դաշտում արածում են ոչխարներ,
 Թռչունները ձլլում են դիւրական.

Բայց դրանցից դուր չէ գալիս ինձ ոչինչ—
Այդ բոլորը բւում է ինձ ծաղրական:

Ես զգում եմ, ձանձրացել եմ մարդկանցից,
Բարեկամիս անգամ տեսնել չեմ ուզում—
Որովհետեւ եմ՝զ, սիրունի՛ս, փաղցրիկի՛ս,
Մարդիկ արդեն «յարգոյ տիկին» են կոչում:

30.

Եւ մինչդեռ այնտեղ, օտարութեան մէջ,
Երազում էի, մտորում անվերջ—
Այլ ես ոյժ չ'ունեմ որ սպասեմ երկար
Իմ սիրունիկս. եւ նա իր համար
Հարսանիքի զգեստ կարեց քանկագին,
Եւ գրկեց, փարուեց ամենախենքին:
Օ՛, այնպէս նուրբ է, այնպէս գեղեցիկ
Իմ սիրունիկս, այնպէս շնորհալի.
Աչքեր—մանուշակ եւ այտեր—վարդիկ
Ծաղկում են, այրում են տաքեցարի,
Նա աչքիս առաջ է մի՛շտ եւ անդադա՛ր.
Ինչպե՞ս բողի նրան—ա՛խ յիմար, յիմար...

31.

Մանուշակ աչքեր,
Այտիկներ ներմակ,
Շուշան քաթիկներ
Բացուած եւ ծաղկած—
Միայն սրտիկն է ընդմիշտ քառամած:

32.

Աւստարհը դիւրիչ, երկինքը վերեւ
Կապոյտ, իսկ օդը անոյշ եւ քերեւ,

Վաղորդեան ցողով պեծածին տալիս,
Ծաղիկն է կանչում կանաչ մարգերից.
Եւ շուրջս մարդիկ անհոգ զուարեանում—
Բայց ես կ'ուզեի գրկել սիրածիս,
Պառկել նորա հետ ցուրտ գերեզմանում:

33.

Անուշիկս, երբ որ խաւար
Դագաղիդ մէջ կը նիրհես—
Ես էլ կ'իջնեմ ներքեւ յօժար,
Եւ կը գրկեմ այնտեղ եղբ:

Կը համբուրեմ, սեղմեմ ամուր
Քեզ, անշունչդ, գունա՛ն, լո՛ւռ.
Եւ լա՛ց, եւ դո՛ղ, եւ աղաղակ—
Մինչեւ դառնամ մի դիակ:

Մեռածները կես գիշերին
Վեր են կենում, պար կապում.
Միայն երկուսս միասին
Գրկած կը մնանք վիրապում:

Մեռածներն անեղ դաշին
Վեր կը կենան սառսափով.
Միայն երկուսս միասին
Պառկած կը մնանք անվրդով:

34.

Հիւսիսում, մերկ բլրի վերայ
Մի եղբւին կանգնած մենակ
Ննջում է եւ ծածկուած է նա
Զիւն ու սառցով ինչպէս վերմակ:

Եւ երազում տեսնում է նա,
Որ հեռաւոր արեւելքում,
Արեւակեզ ժայռի վերայ
Մի արմաւ է լուռ տառապում:

35.

Ոսկե ասղե՛ր, վառ, ժպտերես,
Բարեւ տարեք սիրածիս.
Ասացե՛ք, որ տանջւում եմ ես,
Բայց հաստատ եմ երդումիս:

36.

(Գլուխն ասաց.)

Ա՛խ, կ'ուզէի արող լինել,
Եւ սիրելիս ինձ վերայ
Հանգստանար եւ կոխկրէր—
Բայց ես չեի տեսնուի:

(Սիրեն ասաց.)

Ա՛խ, կ'ուզէի լինել բարձիկ՝
Ասեղներով ինձ ծակէր.
Այդ կը լինէր ինձ անուշիկ
Որքան էլ խոր ծակծկէր:

(Երգն ասաց.)

Ա՛խ, լինէի քղթի կտոր
Իւր գանգրահներ հիւսերին.
Իմ մէջ դրած շունչ, կեանք, բոլո՛ւր,
Կ'ենցայի աղանջին:

37.

Ա՛խ, սիրածս հեռացաւ—
Ես մտաւայ ծիծաղել.
Սիրս պատեց հոգս ու ցաւ—
Էլ չեմ կարող ծիծաղել:

Ա՛խ, ես կորցրի սիրածիս—
Ես մոռացայ արտասուել.
Սիրս նախում է վշտից—
Բայց չեմ կարող արտասուել:

38.

Իմ անսահման տանջանքներից
Փոքրիկ երգեր եմ հիւսում.
Նրանք հնչուն քելիկներով
Դեպի սիրածս են բռնում:

Նրանք զտան իմ սիրածին,
Բայց վերսին յետ դարձան,
Եւ ողբում են. բայց չ'ասացին—
Նորա արտում ինչ տեսան:

39.

Ո՛չ, ես դեռ չեմ մոռանում,
Օ՛ր, իմ սիրած, անոյց կին,
Որ ինձ էին պատկանում
Քո մարմինն, եւ հոգին:

Դեռ կ'ուզէի ես օգտուել
Փափուկ, ջահել քո մարմնից.
Հոգիդ կարող ես բաղել—
Բաւ է նաեւ իմ հոգին:

Ես ուզում եմ բաժին տալ,
Ներշնչել քեզ իմ հոգին,
Եւ քեզ գրկել եւ դառնալ
Մի հոգի եւ մի մարմին:

40.

Մարդիկ զարդարուած, անհոգ եւ խաղաղ,
Դաշտում, անտառում զբոսնում են ուրախ.
Խնդում, ցատկոտում ուլերի նման,
Եւ բարեւ տալիս սիրուն բնութեան:

Շլացած աչքով դիտում են նրանք,
Թէ ինչպէս շուրջը ամեն ինչ փրփում,
Եւ նննդուկների փողօր գեղգեղանք
Ուշադիր մտնում եւ ազահ լսում:

Սակայն սենեակիս դուռ եւ պատուհանն
Ամուր ծածկում եմ մութ վարագոյրով.
Իմ գիշերային ծանօթ ուրուականն
Ինձ այցելում է նաեւ ցերեկով:

Իմ հին սեղանս է—որ յայտնում է,
Եւ մեռեալների աշխարհից իջնում.
Նստում է ինձ մօտ եւ արտասուում է
Եւ դառն ցաւով սիրտս է նմլում:

41.

Հի՛ն, հի՛ն պատկերներ անցած օրերի
Ելնում են իրանց լուռ շիրիմներից,
Եւ ցոյց են տալիս քեզ ինչպէս էի
Ապրում ես առաջ, ոչ հեռու քեզնից:

Յերեկով անվերջ քափառում էի
Դառն մտքերիս մեջ խորատուզուած,
Եւ այնպէս իստուր, այնպէս համբ էի,
Որ դիտում էին մարդիկ զարմացած:

Դիւերն աւելի լաւ էր ինձ համար—
Լուռ, դաշտի էին բոլոր փողոցներ.
Միմիայն ստուերս եւ ես վշտահար
Պստում էինք համբ եւ անտարբեր:

Աղմկող փայլով կամուրջն էլ անցնում,
Եւ շարունակում մենալուռ ուղին.
Ամպերի տակից լուսինը նայում
Եւ բարեւում էր լուրջ եւ խաղաղին:

Կանգ էի առնում քո տանդ դիմաց,
Աչքերս անբարբ դեպի վեր յառում,
Եւ դիտում էի սիրտս խոցուած
Քո պատուհանդ եւ անվերջ դիտում:

Դիտե՛մ, շատ անգամ քո պատուհանից
Նայել ես ներքեւ եւ տեսել ես ինձ
Կանգնած, լուսնեակի մեղմ շողերի տակ
Ինչպէս մի կոթող—անշարժ եւ մենակ:

42.

Երեսասարդը սիրում է կոյսին,
Բայց կոյսն իւր համար ընտրել է միւսին.
Միւսն էլ սիրում է մի ուրիշ աղջկան,
Եւ կին է առնում նա այդ ուրիշին:

Կոյսը վշտացած մարդու է գնում
Նոյն իսկ առաջին հենց պատահածին.
Իսկ երեսասարդն այդ բանից իստում,
Եւ ավստում է անցած, զնացածին:

Հին պատմութիւն է եւ յայտնի է նա,
Սակայն շարունակ էլ մի՛շն նոր է մնում.
Եւ խորհակում է սիրեն անխնայ,
Երբ որ մեկին պատահի կեանքում:

43.

Բարեկամութիւն, սեր եւ գիտութիւն—
Այս երեք բանն է մարդկանցից յարգուած.
Ես էլ եմ պաշտում, ամեն տեղ փնտրում—
Բայց, ա՛խ, ո՛չ մի տեղ չեմ գտնում նրանց:

44.

Երբ հնչում է մի երգիկ,
Որ լսել եմ սիրածից—
Սիրսս նմում է սասիկ
Անասելի մի կսկիծ:

Եւ մի անյաղք ցանկութիւն
Ինձ փառում է դեպ անհառ—
Այնտեղ արցունք է դառնում
Վիշտս անհո՛ւն եւ անծա՛յր:

45.

Նազելի դիրքով բոլոր ծաղիկներ
Նայում են դեպի պայծառ արեգակ.
Եւ դեպի ծովն են շատապում անհամբեր
Կարկաչող աղբիւր եւ խայտոլ վտակ:

Երգերս բոլոր ժողովրդ, վշաբե՛կ,
Թռչում են դեպի իմ պայծառ սերս.
Ա՛խ, արե՛ւի ձեռք հետ, երգեր արտաբեր,
Իմ արցունքներս, իմ հառաչներս:

46.

Տեսայ երազում արձայադաշտեր,
Այսերը զուհաս, այսերը նիհար,
Թմբիկների տակ տարփանքին նուէր
Նստած էինք մենք եւ գրկած իրար:

„Ես չեմ ցանկանում ո՛չ զահր քո հօր,
Չեմ ուզում ո՛չ էլ իւր ոսկե գայտոնն,
Եւ ո՛չ ակնազարդ քաղք փառաւոր—
Ես եմ՝ զ եմ ուզում, օ՛ իմ սիրասուն“:

„Անկարելի՛ է, ասաց նա վշտս,—
Չե՞ որ դագաղումն եմ արդէն ապրում,
Եւ միմիայն գիշերն եմ գալիս քեզ մօտ,
Որովհետեւ քեզ շա՛տ, շա՛տ եմ սիրում:

47.

Նստած քեթեւ նաւակում
Ես եւ իմ սիրելին—
Խաղա՛ղ գիշեր. մենք սահում
Հեռաւոր ջրուղին:

Ոգիների պերն կղզեակ
Նկարում լուսնի տակ,
Հնչում ձայներ հրաշաքար,
Իսկ ամպեր կապում պար:

Հետզհետե փայտածայն
Թե՛ հնչում, քե՛ ծփում—
Անմխիբար մենք միայն
Միշտ առաջ ենք սահում:

Հին օրերի հեքեաքներից
Մի սպիտակ ձեռք կանչում է ինձ.
Եւ լսում եմ անոյշ երգեր
Կախարդական մի աշխարհից:

Ուր քնկնում եմ մեծ ծաղիկներն
Երեկոյեան ոսկե շողում,
Եւ իբրեւ նուրբ սիրահարներ
Իրար դեմքն են փնտռել նայում:

Ուր ծառերը սօսափունով
Հնչեցնում են խմբով մի երգ.
Եւ վտակներ կարկաչիւնով
Սահում, ցայում ինչպէս պարերգ:

Ա՛խ, ո՞ւր, է քե կարողանամ
Թռչել այնտեղ, ապրել փողոցիկ,
Բոլոր վշտերս մոռանամ,
Ապրեմ ազա՛ս եւ երջանիկ:

Ա՛խ, այդ աշխարհն այնպէս չմաղ,
Որ երագում եմ ես յանախ—
Արեալոյսին հանդարտ եւ լուռ
Զփնում է ինչպէս փրփուր:

Սիրում էի քեզ եւ սիրում եմ դեռ,
Եւ եթէ նոյն իսկ աշխարհը փանդուէր—
Իւր փլատակների միջից տակաւին
Սիրոյս բոցերը դուրս կը ժայթքեին:

Ամառուայ մի պարզ, փայլուն առաւօտ,
Պարտիզում մեռակ զբօսնում եմ ես լուռ.
Ծաղիկներն այնտեղ շենջում կրֆոս—
Սակայն ես անխօս շրջում եմ շխուր:

Ծաղիկներն այնտեղ խօսում, շենջում,
Եւ բարեւում են ինձ կարեկցաբար.—
„Օ՛, մի բարկանար ծաղիկներին վրայ,
Տխուր եւ դժգոյն պոէս-սիրահար“:

Ահա փայլում է իմ սեռս դարձեալ
Իւր նախկին, ազդու գեղեցկութիւնով,
Ինչպէս մի հեքեաք, շխուր եւ մռայլ,
Պատմած ամառուայ խաղաղ գիշերով:

—„Դիւքական այգում լռիկ եւ մնջիկ
Երկու սիրահար զբօսնում են մեռակ.
Լուսինը դողդոջ շողշողում մեղմիկ,
Եւ քիթերի մեջ երգում է սոխակ:

„Կոյսը լուռ կանգնեց ինչպէս մի արձան,
Ասպէս չոգեց սիրով տոգորուած.
Բայց հասաւ արդէն կատաղի հսկան,
Եւ երկչոտ կոյսը փախաւ սարսափած:

„Ասպէս փռուեց արիւնաշաղախ,
Հսկան անմիջապէս յետ դարձաւ.
Եւ երբ ինքն էլ կը մտնէր դազաղ—
Գիտցիր, հեքեաքն էլ արդէն վերջացաւ“:

52.

Անգորեն սանջեցին,
Չարչարեցին ինձ նրանք—
Ոմանք կամ իրանց սիրով,
Կամ ասելութեամբ ոմանք:

Հացս թունաւորեցին,
Թոյն ամեցին ջրիս մեջ—
Ոմանք կամ իրանց սիրով,
Կամ ասելութեամբ անեց:

Բայց նա', նա որ ամենից
Անխիղն սանջել է, խաբել,
Նա երբեք չէ' սիրել ինձ,
Եւ երբեք էլ չէ' ասել:

53.

Կիզիչ ամառ է բացուել
Այսերիդ վրայ գեղեցիկ,
Իսկ դառնաւունչ, ցուրտ ձմեռ
Փաքաքել է քո արտիկ:

Բայց կը գայ մի ժամանակ,
Եւ կը տեսնես, օ' հրեշտակ,
Ձմեռը կ'անցնի այսերիդ,
Իսկ ամառը արտիկիդ:

54.

Երբ որ երկու սիրահար
Բաժանուում են իրարից—
Ձեռք են տալիս նրանք իրար,
Հառաչում են եւ լալիս:

Բայց մենք արցունք չենք թափել,
Ձենք հառաչել ինչպէս նրանք.
Մեզ յետոյ են այցելել
Արցունքներ եւ հառաչանք:

55.

Թոյն է կարում իմ երգերից—
Այլ կերպ չէր կարող լինէր.
Ծաղիկ կեանքս, օ' սիրելիս,
Դո՛ւ ես բոյնով կործանել:

Թոյն է կարում իմ երգերից—
Այլ կերպ չէր կարող լինէր.
Իմ արտիս մեջ, օ' սիրելիս,
Դո՛ւ ես նստած եւ օձեր:

56.

Իմ հին երազս ես նորից տեսայ.—
Մի չնախարհիկ մայիսեան գիշեր
Մենք նստած էինք քմբիների տակ,
Եւ երգում իրար անվախճան մի սեր:

Անկերջ երգումներ, զրոյց, փրփռ խոհեմ,
Եւ համբոյրների անընդհատ մի շար.
Եւ որպէս զի երգումս յիշեմ,
Ձեռքս կծեցիր դու մոլեգնաբար:

Կապոյտ աչքերով օ' իմ սիրական,
Սուր ասամներով, սպիտակ, գեղեցիկ—
Երգումն արդէն շատ էր բաւական,
Սակայն կծելու բնաւ չը կար կարիք:

57.

Կանգնած եմ լեռան գագաթին
 եւ դարձել եմ զգայուն.
 եւ հառաչում եմ Տիրազին—
 „Ա՛խ, լինէի մի բռնուն“:

Ա՛խ, լինէի մի ծիծեռնակ,
 Կը բռնէի ես քեզ մօս.
 Կը հիւսէի փոքրիկ բնակ
 Պատուհանիդ սակ կառօս:

Ա՛խ, լինէի մի դեղձանիկ,
 Զրոյց կ'անէի արտիդ հետ.
 Գիտեմ, որ դու, իմ սիրունիկ,
 Սիրում ես զրոյցն անհետքեր:

Ա՛խ, լինէի գոնէ սոխակ,
 Կը բռնէի ես քեզ մօս,
 եւ կ'երգէի ծառերի սակ
 երգս մինչեւ առաւօս:

58.

Իմ կառքս դանդաղ զլորում ե գարնան
 Անտառի խայտոյ, բարձր կանաչներով,
 եւ ծաղկած հովտով, որ կախարդական
 Դոյններ ե սփռում արեւի շողով:

Նստած եմ մեռակ, խորհում, մտածում
 եւ մտաբերում եմ իմ սիրածիս.
 եւ երեք սուրբ դիմացս ելնում,
 եւ ինձ կառքի մէջ բարեւ եմ տալիս:

Նրանք բռնկուում, դեմքը ծռում,
 Ցատկում մերք երկչոտ եւ մերք հեղձորէն,
 եւ ինչպէս մօռտ օղակներ կազմում,
 եւ քրքալով անյայտանում են:

59.

Երազիս մէջ լաց եղայ ես—
 Տեսայ քեզ գերեզմանում.
 Զարթեցի եւ աղբիւրի պէս
 Արցունքներ էի թափում:

Երազիս մէջ լաց եղայ ես—
 Տեսայ, բողբէլ էիր ինձ.
 եւ զարթեցի եւ դառնապէս
 Լալիս էի կսկիծից:

Երազիս մէջ լաց եղայ ես—
 Տեսայ, սիրում ես ինձ պէս.
 Զարթեցի, բայց առաջուայ պէս
 Հոսում էին արցունքներ:

60.

Զի անցնում գիշեր, որ քեզ չ'երազեմ
 Ինձ բարեւ տալիս սիրով, ժպտադեմ.
 Մինչ ես շարունակ դառն հեծկլում,
 եւ համբուրում եմ ոտիկդ սիրուն:

Դու նայում ես ինձ Տիրուր եւ վհատ,
 եւ փոքրիկ զլուխդ շարժում ես երեւ.
 Աչիկներիցդ զլորում եմ հանդարտ
 Արտաւանքների քայքայութեան:

Եւ գաղտնի մի խօսք շօնշում ես ինձ,
Տալիս ես մի փունջ սպիտակ վարդերից.
Ջարթում եմ—բայց, ա՛խ, ոչ խօսքն եմ յիշում,
Եւ ոչ էլ փունջն եմ տեսնում իմ ձեռքիս:

61.

Հողմ եւ անձրեւ աշնան մրին
Շառաչում են կասաղած.
Արդեօք ո՞ւր է իմ սիրելին—
Խղճո՛ւկ, երկչո՛ւս արարած:

Պատուհանին կրքնած, անգարդ
Եւ մեծաւոր սենեակում,
Արցունքով լի՛ աչերն անբարբ
Նա յառել է խաւարում:

62.

Աշնան փամին է սահում ծառերով,
Գիշերուայ օդը ցուրտ է եւ խոնավ.
Ամուր փաթաթուած գործ վերարկուով,
Անցնում եմ ձիով անտառն ուշագրաւ:

Հեծնում եմ, բայց իմ մտքերիս երամն
Թռչում են ինձնից աւելի արագ.
Նրանք ինձ օդով, փետուրի նման,
Թռչնում են դեպի սիրելուս ճակ:

Շները հաչում, շապով ծառաներ
Դիմաւորում են վառ կերոններով.
Շխախկացնելով իմ խթաններն,
Ես բարձրանում եմ ասիճաններով:

Ա՛հ, ինչպէս սաք է, ինչպէս դուրեկան
Նորա սենեակում, կոկ եւ լուսավառ.
Այնտեղ սպասում է ինձ իմ սիրականն—
Ես նորա գիրկն եմ բնկնում սիրավառ:

Տերեւների մեջ փամին սօսափում,
Եւ շօնշում է կաղնին դարաւոր.—
„Ի՞նչ ես կորցրել, ի՞նչ ես փնտրում
Քո խենթ ցնորով, խե՛նթ հեծուր“:

63.

Պայծառ երկնքից
Մի աստղ վայր բնկաւ.—
Սիրոյ աստղն էր այն,
Որ սահեց, քուս:

Խնձորի ծառից
Տերեւ ու ծաղիկ
Ընկան եւ հողմին
Դարձան խաղալիք:

Լնում լող տալով
Կարապն է երգում,
Եւ սուգում երգով
Հեղուկ շիրիմում:

Լուռ է եւ խաւար,
Չը կան ծաղիկներ,
Մարեց աստղը վառ,
Կարապն է լռել:

64.

Կես գիշերը ցուրտ էր եւ լուռ,
 Եւ շրջում էի անհառում իսուր.
 Զարթեցրի ծառերն—եւ կարեկցաբար
 Շարժեցին նրանք գլխները դալար:

65.

Քառուղիի վրայ իրարից մօտիկ
 Անձնասպաններն են բաղուած միմիայն.
 Բանում է այնտեղ մի կապոյտ ծաղիկ—
 Անձնասպանների ծաղիկն է այն:

Քառուղիի վրայ կանգնած եմ իսուր,
 Եւ հառաչում եմ, ցուրտ է գիշերուան.
 Իսկ լուսնի լոյսով օրօրում է լուռ
 Անձնասպանների ծաղիկը միայն:

66.

Ուր էլ որ լինեմ այսօրուանից
 Շուրջս իրում է բանձր, անյոյս խաւար,
 Քանի որ այլեւս չէ պսպղում ինձ
 Սե՛ր իմ, աչքերիդ լոյսը խանդավառ:

Մարել է արդէն ինձ համար անդարձ
 Սիրոյ փողոց աստի շողփր դիւբական.
 Արդէն ոսփա սակ անդունդ է բացուած—
 Կլանի՛ր ինձ, գիշե՛ր յախտեճական:

67.

Հի՛ն, չար երգեր, կծու երգեր,
 Եւ երազներ չարախաղ,
 Ժամանակ է, պէ՛տք է բաղել,
 Շո՛ւտ, բերե՛ք մի մեծ դագաղ:

Շատ բան ունեմ մէջը դնելի,
 Բայց դեռ գաղտնի է ձեզնից.
 Դագաղը պէ՛տք է մեծ լինի
 Հայդելբերգի սակառից:

Դագաղը պէ՛տք է հաստ լինի,
 Պատերն ամուր սախակից.
 Պէ՛տք է աւե՛լ երկար լինի
 Մայնց ֆաղափի կամրջից:

Թող զան սասներկու հսկաներ,
 Աւելի մեծ եւ ուժեղ,
 Քան քէ Կեօլնի սուրբ սանարի
 Կոլումբի արձանն անեղ:

Դագաղը նրանք պէ՛տք է սանեն,
 Եւ ընկղմեն ծովը խոր.
 Զե՞ որ այնպէս մեծ դագաղին
 Մեծ շիրիմ է հարկաւոր:

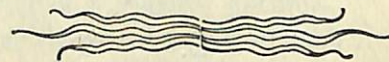
Դագաղն այնպէս ծանր է եւ մեծ
 Գի՛տէ՞ք արդեօք քէ ինչու.
 Որովհետեւ ես նրա մեջ
 Սե՛րս եւ վի՛շտս եմ դնելու:

4 6 1 5 7 5 1 2

Die Heimkehr

1823—1824.

1.

ուր եւ խաւար իմ կեանքում
Սիրածիս դեմքն եր ցոլում.
Բայց նա արդէն չբացաւ,
Շուրջս գիշեր եւ սիրում:

Երբ խաւարի մեջ մանկան
Ա՛հ եւ պատում սարսափի—
Նա երգում եւ բարձրաձայն,
Որ անձուկը փարափ:

Ինչպէս անմիջ մի փոքրիկ
Երգում եմ ես խաւարում,
Երգս չե՛ հնչում բաղդիկ,
Բայց նա քախիծս եւ վանում:

2.

Ա՛խ, ինչո՞ւ եմ այսպէս ժխտւո՞ւր,
Այս ի՛նչ եւ, չեմ հասկանում.
Մի հին հեքեաք այս ամբողջ օր
Մտքիցս չե՛ հեռանում:

Օգը քարմ եւ, օրը մթնում,
Հռետուն հոսում անվրդով.
Սարի գագաթն եւ պսպղում
Վերջալոյսի շողերով:

Քարածայռի վրայ նստած եւ
Մի հրաշալի, սիրուն կոյս.
Ոսկով փայլում եւ սանդղում եւ
Իւր հիւսերը ոսկեկոյս:

Սանդղում եւ նա ոսկե սանդղով,
Եւ երգում եւ մեղմագին.
Եւ ազդու եւ, եւ հրապուրող
Նորա երգի մեղեդին:

Եւ լուղորդին իր նաւակում
Պատեց մի վիշտ արտահեւ.
Ծովածայռեր նա չե՛ տեսնում,
Անբարբ նայում եւ վերեւ:

Զգո՛ւմ եմ, վերջը նրանց կը կլանի
Սահող գետը խոր եւ լայն,
Նրանց կորստի կը մասնի
Դիւքիչ երգով Լորեկայն *):

3.

Սիրսս ժխտւո՞ւր, սիրսս վնաս—
Մայիսն եւ ծախում զուարթ.
Մարտկոցի վրայ քմբիի տակ
Կանգնած եմ ես միայնակ:

Ներքեւ ծփում եւ եւ հոսում
Կապոյտ, սիրուն մի գետակ,
Նաւից մանուկն եւ ձուկ որսում
Եւ սուլում եւ ստուերի տակ:

Գետի միւս կողմ խառնում իրար
Գոյնգոյն փոքրիկ պատկերներ—
Վիլլաներ եւ, պարտեզ, անտառ,
Մարդիկ, կովեր եւ հօտեր:

Աղջիկները լուացք անում,
Թռչկոտում են խոտի մեջ.
Ալմաստներ է շուրջը ցանում
Զրադացն եւ նռում անվերջ:

Ահա եւ մեկ հին աշտարակ,
Ուր կայ մի խուց գունաւոր,
Այնտեղ նեմում է շարունակ
Կարմիր զգեստով մի զինուոր:

Նա խաղում է իր հրացանով,
Սուինն արեւից պէժ տալիս,
Ուսն է առնում, նշան դնում—
Զինուոր, նշան դի՛ր արտիս:

4.

Թափառում եմ ես անտառում,
Եւ արտաւում յուսահատ.
Տորդիկն է ցատկում ծառերում,
Հարցնում—«ի՞նչո՞ւ ես վհատ»:

Քո փոքրեղ, սիրուն տորդիկ,
Ծիծեռնակներն են տեղեակ.
Նրանք էին հիւսել բնիկ
Սիրոյս պատուհանի տակ:

5.

Սիրուն աղջիկ, ձկնորս աղջիկ,
Մօտ բեր նաւակդ եզերփն.
Տուր ձեռքդ ինձ եւ անուշիկ
Զրուցենք ափին միասին:

Գլուխդ արտիս դի՛ր համարձակ,
Վասնացիր իմ արտին.
Զե՞ որ յանձնում ես շարունակ
Կեանքդ կատաղի ծովին:

Սիրս ծովին շատ է նման,
Նա էլ է փոքրկալի.
Նրա խորում նոյնպէս շատ կան
Մարգարիտներ հրաշալի:

6.

Ահա ծագեց արդէն լուսինն,
Եւ փաղափեց ալիքներ.
Ես գրկել եմ իմ սիրածին
Եւ զարկում եմ մեր արտեր:

Սիրունիկիս գրկումն եմ ես,
Ծովի ափին անվրդով.
«Ի՞նչ ես լսում փամուռն այդպէս
Սպիտակ ձեռքդ ցնցելով»:

«Ո՛չ, այդ փամին չէ մռնչում—
Այլ դժբախտ ջրահարսեր,
Դժբախտ փոքրերն են հառաչում,
Որոնց ծովն է կլանել»:

7.

Լուսինն ամպի վերայ բազմած,
Ինչպէս նարինջ հսկայական,
Գործ ծովի վրայ լայն շերտ գցած
Իր շողերով կախարդական:

Թափառում եմ ափին մենակ,
Որտեղ փռւում են ալիքներ,
Ջրից լսում եմ շարունակ
Անոյշ ձայներ եւ հնչիւններ:

Գիշերն անվերջ, գիշերն երկար,
Սիրսս էլ չե՛ կարող սպասել.
Ելե՛ք ջրից, բռնեցե՛ք պար,
Դիւթեցե՛ք ինձ, ջրահարսեր:

Առե՛ք մարմինս եւ հոգիս,
Փաղափեցե՛ք, գրկեցե՛ք ինձ,
Համբոյրներով, երգով կեանքս
Եկե՛ք, ծծեցե՛ք իմ կրծքից:

8.

Փչեց, սուլեց հողմը սասիկ,
Հագաւ ջրի սպիտակ վարսիք,
Մտնալով եւ ալիք յորձանք—
Մոնչում են, դողում նրանք:

Շուրջը պատել մռայլ, խաւար,
Տարափ տեղում կատաղաբար,
Կարծես ծովն եւ մութ գիշերը
Ցանկանում են կլանել իրար:

Սեղ կուչ եկած կայմի վերայ,
Որորն է զիլ ծւում, ճշում,
Եւ սարսափած նախրելով նա
Դժբախտութիւն է մեզ գուժում:

9.

Ծովը մշուշ պատեց խոժոռ,
Երեկոն իջաւ դանդաղ,
Ալիքները խորհրդաւոր
Ծփում են մեղմ եւ խաղաղ:

Ջրից ելաւ, նստեց ինձ մօտ,
Մի ծովահարս փրփոտ,
Ցայտում են ջրի շղարշի տակ
Նորա սիւնները սպիտակ:

Դրկեց նա ինձ, սեղմեց ամուր,
Փարուեց անդիմադրելի.
—Բա՛ւ է, ցաւում է, հանգիստ տուր,
Օ՛ր ծովահարս հրաւալի:

—Ես գրկում եմ քեզ, իմ քաղցրիկ,
Եւ փարւում եմ անդադար—
Այս երեկոյ ցուրտ սասիկ,
Ես ուզում եմ տաքանալ:

—Լուսնեակն է նայում ամպապատ,
Մռայլ երկնից գունատ,
Մրազնում է աչիկ քացում
Օ՛ր ծովահարս հրաւազարդ:

—Ա՛խ, ո՛չ, այդպէս է քեզ քում,
Նա միշտ մռայլ է եւ քաց.
Դա մեկ կարիլ է իմ աչնում
Հարազատ ջրից մնացած:

—Որորն է ճշում ողբագին,
Ծովն է գոռում խռովայոյզ,
Քո սիրսն էլ է զարկում ուժգին
Օ՛ր ծովաբնակ սիրուն կոյս:

—Սիրս ուժգին, բաղխում, զարկում,
Ալեկոծւում դժնդակ,
Որովհետեւ քե՛զ եմ սիրում,
Քե՛զ, ո՛ւ սիրուն մարդ—եակ:

10.

Ամեն օր, երբ անցնում եմ ես
Քո սան առաջ յարամած,
Ուրախ եմ, որ տեսնում եմ քեզ
Պատահանիդ մօտ կանգնած:

Նայում ես ինձ, դիտում, զննում
Թուխ աչքերովդ անբարբ,
—Ո՞վ ես դու եւ ի՞նչդ ե ցաւում,
Օտարակա՛ն, հիւանդ մարդ:

Պոեճ եմ ես գերմանական,
Յայտնի, իմ հայրենիքում,
Որտեղ իմ անո՛ւնս էլ կը սան
Լաւ անունների շարքում:

ձեմարիճ ե, հիւանդ եմ ես,
Այնտեղ շատերն են ինձ պէս.
Ամենաժանճ յիշիր ցաւեր—
Եւ ցաւերս կը յիշես:

11.

Երեկոյեան վերջալոյսին
Ծովը փայլում էր հեռւում.
Մենք նստած էինք միասին
Զկնոսի լուռ սնակում:

Մեզը իջաւ, ջուրը խառնուեց,
Որորն է նախում օդում,
Եւ սիրով լի եմ աչքերից
Արցունքներ են զլուում:

Նրանք ընկան ձեռքիդ վերայ,
Եւ ծնկաչոք դողալով,
Ես ձեռքիդ վրայ արցունքները
Յամափեցրի բերանով:

Այն օրից իմ սիրսն ու հոգին
Հալ ու մաշ են անդադար.
Արցունքդ ինձ, ո՛ւ դժբախտ կին
Թունաւորեց չարաչար:

12.

Առուակի վրայ երազելով
Կանգնած ես դու, սիրոյս շուշա՛ն,
Եւ տառապում օրօրուելով
Իբրեւ անհուն քախծի նշան:

„Թո՛ղ ինձ, է՛լ չեմ ուզում լսել,
Փաղափշանքդ չե՛ հարկաւոր.
Գիտե՛մ, այժմ վարդն է գրաւել
Սիրդ խարդախ եւ կեղծաւոր“:

13.

Մառախլապաճ պաշկերի պէս
Հեռու հորիզոնի տակ,
Իրիկնադեմ տեսնում եմ ես
Հին եւ ծանօթ մի փաղափ:

Խոնաւ քամին ինչպէս գանգուր
Շարժեց կապոյտ ջրուղին.
Թիալարս տաղտուկ, խուր
Զարկում է ալիքներին:

Փայլեց արեւ վերջին անգամ,
Եւ ցոյց տուեց իմ աչին
Այն վայրերը, ուր յաւիտեան
Կորցրի օրհիս սիրածին:

14.

Շրջում եմ դարձեալ հին փողոցներով,
Եւ քափառում եմ անպասակ.
Տեսայ վերջապէս սիրածիս տունը—
Նա ամայի է եւ անմարդաբնակ:

Փողոցներն ինձ այժմ բռնում են խիստ նեղ,
Սալայասակն էլ աւերակ դարձած,
Տները գլխիս են քափւում այնքան,
Եւ ես փախչում եմ յուսահատում:

15.

Ես այց տուի դարձեալ այն դահլիճներին,
Ուր նա ինձ երգուեց յարատեւ մի սեր.
Այնքան ուր երբեմն արտասուել էր նա,
Այժմ վշտում էին իմեր եւ օձեր:

16.

Գիտես որ ես կենդանի եմ,
Եւ դեռ ներհո՞ւմ ես հանգիստ—
Հին զայրոյթս կը բորբոքուի
Եւ կ'ազատի ինձ լծից:

Մի՞թէ հին երգը չես լիւում,
Որ մի մեռած պատանի
Կես գիշերին իր սիրելուն
Ուզում էր շիրիմ տանի:

Հաւատա ինձ, սիրուն մանուկ,
Որ ես կենդանի եմ դեռ,
Եւ աւելի զօրեղ եմ ես
Քան քե բոլոր մեռածներ:

17.

Քնած էր կոյսը իւր սենեակում,
Դողդոջ նայում էր լուսնեակ.
Եւ նա լսում է երազում
Վալսի մի քաղցր եղանակ:

„Նայեմ, տեսեմ, անժամանակ
Ո՞վ է բռնել խանգարում“.—
Կմախքն էր նա, ձեռքին ջութակ,
Նուագում էր եւ երգում:

„Դու խոստացար ինձ հետ պարել,
Բայց խօսքդ մնաց անկատար.
Ե՛կ, այսօր գերեզմանասան
Հանդես կայ, ե՛կ, կապենք պար“:

Եւ գերբնական մի զօրութիւն
Յափշտակում է կոյսին.
Կմախքն երգում է, նուագում,
Առաջնորդում է կոյսին:

Պարի, երգի, նուագի տակ
Ոսկորները հարհատում,
Գանգը շարժում... Հարագուշակ
Բարձրից լուսինն է նայում:

18.

Ժանս մտերում խորասուզուած
Նորա պատկերն էի դիտում.
Եւ սիրածիս դեմքն—ինձ քուաց,
Կարծես դարձեալ կեանք էր առնում:

Շրթունքներին քոքում էր
Չնաշխարհիկ մի ծիծաղ.
Եւ քախձալի արտասունք էր
Յոլում զոյգ աչիք խաղաղ:

Եւ զունաքափ իմ այտերիս
Արցունքներ եմ քափում ես.
Ա՛խ, դեռ հաւաստ չէ գալիս,
Որ կորցրել եմ արդէն քեզ:

19.

Ա՛խ, դժբախտ Ասլասս*)—պէտք է կրեմ
Տառապանքների մի ամբողջ աշխարհ.
Սիրս կը պայքի երե համբերեմ,
Անհասանելի է այդ բեռն ինձ համար:

Օ՛ սիրս իմ գոռո՛ղ, ինքդ ցանկացար
Անվերջ, անսահման երջանիկ լինել,
Եւ կամ քե լինել անսահման բռնաւ.—
Դե՛, բռնաւ ես այժմ,— ինչո՞ւ ես իրել:

20.

Ես երազ տեսայ. աստղեր եւ լուսնեակ
Երկնքից տառա փայլփլում էին.
Ես քոչում էի հեռու մի փողփ,
Ուր ապրում էր իմ կարօտ սիրելին:

Սլացայ դեպի նորա բնակարանն,
Եւ համբոյր տուի ասիմաններին.
Չէ՛ որ շփուել եմ նրանք շատ անգամ
Նորա զգեստներին եւ ոտիկներին:

Դիւերը ցուրտ էր, զիւերը երկար,
Նոյնպէս եւ ցուրտ էր փշում փառերից.
Լուսնեակի լոյսով զունաս եւ անբառ
Սիրելիս նայում էր պատահանից:

21.

Ա՛խ, ի՞նչ է ուզում մեծաւոր արցունքն—
Զուր հայեացքս է պղտորում.
Հին, հին օրերից մնացած միայնակ
Ծփում է իմ աչքերում:

Նա ունէր երբեմն փայլուն շատ փոքր,
Նորանք արդէն հոսեցին,
Եւ իմ հանոյքիս, տանջանքներիս հետ
Կլանեց զիւերն եւ փամին:

Արդէն չփացան ինչպէս մառախուղ
Կապոյտ աստղերն անեղ,
Որոնք երբեմն տանջանք եւ հանոյք
Ներշնչեցին հոգւոյս մեջ:

Աւա՛ղ, սէրս էլ ինչպէս լոկ հնչիւն
Հոսեց, չփացաւ անհետ,
Դեհ՛, ի՞նչ ես սպասում, մեծաւոր արցունք—
Դո՛ւ էլ հոսիր նորա հետ:

22.

Մարդիկ կարծում են որ ես
Սիրուց եմ տառապում.
Եւ ես ինքս ել վերջապէս
Նոյնն էի կասկածում:

Մեծ աչքերով դու մանկիկ,
Ասում եմ շարունակ—
Սիրում եմ քեզ երջանիկ,
Այրում ե սիրսս կրակ:

Բայց այդ ասել եմ ես քեզ
Սենեակումս, միայնակ.
Աւա՛ղ, երբ ներկայ էիր
Համբ էի շարունակ:

Չար հրեշտակներն անպատճառ
Բերնիս դնում են փական,
Չար հրեշտակներն են պատճառ,
Որ քանջւում եմ այսօր:

23.

Շուշանաքոյր մասիկներիդ
Դարձեալ մէկ-մէկ համբոյր տալ,
Կ'ուզենայի սեղմել կրծքիս,
Եւ նուազել, եւ ողբալ:

Գիշեր ցերեկ այրում եմ ինձ
Քո աչքերդ մանուշակ.
Ասա, ի՞նչ ե նշանակում
Առեղծուածդ կապուտակ:

24.

„Մի՞թէ երբեք դու չես փորձել
Սերդ յայտնելու նորան.
Իւր աչքերում չե՞ս կարդացել
Երբեք սիրոյդ պատասխան:

Կամ մի՞թէ նորա աչքերում
Հոգու խորքը չես զննել.
Նղբա՛յր, չե՞ որ այդ բաներում
Դու աւանակ չես եղել“:

25.

Նրանք սիրում էին իրար—
Բայց երկուսն էլ լուռ կենում,
Եւ նայելով քցնամաբար՝
Սիրատոյր նուաղում:

Նրանք վաղուց անջատուեցին,
Միայն երազումն են տեսնում—
Նրանք վաղուց վախճանուեցին,
Սակայն իրանք չէին զգում:

26.

Երբ ես ձեզ մօտ ողբում էի իմ վշեր,
Դուք ձանձրոյթով, յօրանջելով լսեցիք.
Բայց վշերիցս երբ նիւսեցի կոկ երգեր—
Ողբւորւած դուք ինձ փառաբանեցիք:

27.

Մա՛րդ, մի ծաղիւր սասանային,
Կեանք շատ է կարճատեւ.
Սնոսի խօսք չէ ամենեւին
Դժոխքի կրակն յարատեւ:

Մա՛րդ, վնարիւր քո պարսփերդ,
Մեր կեանքն չէ՛ կարճատեւ,
Որ ինչպէս մի՞շտ, կարողանաս
Պարսփ առնել այսուհետեւ:

28.

Արեւելից երեք սուրբ մոզ
Հարցնում են ամենքին.
— «Չե՞ք կարող մեզ ցոյց տալ արդեօք
Բերդեհեմի ուղին:

Ո՛չ փոքր, ո՛չ մեծ չը գիտէին.
Մոզերն առաջ են գնում,
Լուսանանանչ ոսկէ աստղին
Անսայթափ հետեւում:

Յովսէփի տան զլիսին կանգնեց
Աստղը. մոզերն ներս մտան.
Հորքը մայում, Մանուկը հչում,
Մոզերն երգում մեղմածայն:

29.

Սիրտս ննջւում է շարունակ
Երբ անցեալն եմ մտաբերում.
Կեանքն քաղցր էր այն ժամանակ,
Մարդիկ հանգիստ, խաղաղ ապրում:

Այժմ ամեն ինչ իրար խառնուած,
Աղէտ, տագնապ, ցաւ անվախճան,
Կարծես վերել չը կայ Աստուած,
Ներքեւ մեռած է սասանան:

Եւ ամեն ինչ ժանտ էւ մռայլ,
Յուրս եւ հիւան, դաւերով լի,
Երբ չը մնար սիրոյ նշոյլ—
Կեանքն կ'իլներ անտանելի:

30.

Երագում տեսայ սիրածիս՝
Հոգսից քնկնում պառաւ կին.
Թո՛ւնում, հիւանդ եւ դողալիս՝
Փարքամ մարմինը նախկին:

Գրկում պահած մի երեխայ,
Միւսին էլ ձեռքից բռնած,
Դեմքի, քայլի, հագուստի վրայ
Աղփասութիւն էր դրո՛ւմ:

Դողդոզ Երջում էր շուկայում,
Այնտեղ պատահեց նա ինձ.
Նա նայեց ինձ. իսկուր, տեսում
Ասացի ես քախճալից:

«Գնանք ինձ մօտ. դու հիւանդ ես,
Գունատ ես եւ ուժասպառ.
Ես կ'աշխատեմ, կը խնամեմ քեզ,
Սնունդ կը հարեմ քեզ համար:

Նաեւ փոքրիկ եակներիդ
Կարիքները կը հոգամ.
Սակայն նախ քեզ, դժբախտ եակ,
Քեզ կը սփռնեմ բարեխնամ:

Ես երբեք չեմ յիշեցնի քեզ,
Որ սիրել եմ մի անգամ.
Կը գայ մի օր—երբ դու մեռնես—
Գերեզմանիդ վրայ կը լամ:

31.

„Ա՛խ, սիրելի բարեկամ,
Ի՞նչ ես միշտ նոյն երգն երգում.
Հին սիրոյդ ձուերի վրան
Ի՞նչ ես այդքան քուխս նստում:

„Ա՛խ, հին պատմութիւն է այդ—
Վառիկները կեղեւից
Դուրս են քոչում, կշկշում,
Իսկ դու՝ գրեմուն ես փակում“:

32.

Ա՛խ, մի լինեմ անհամբեր,
Եթէ իմ նոր երգերում
Միայն սիրոյս հին ողբեր,
Եւ ցանցանքներ են հնչում:

Ա՛խ, սպասեցե՛ք, կը մարի
Այդ արձագանքն հին վշիս,
Եւ զուարթ երգեր կը ձլեն
Ապափնուած իմ սրտից:

33.

Սի՛րս իմ, սի՛րս իմ, մի վշտանար,
Հանդուրժիր քո հակասազրին.
Ինչ որ ձմեռը խլեց, տառաւ—
Գարունը յէս կը տայ կրկին:

Դեռ շատ բան կայ, նայիր եւ տես,
Աշխարհն այնպե՛ս հրաշալի,
Այնպե՛ս չփնաղ—ինչ որ ուզես
Սիրս իմ, սիրիր, վայելիր:

34.

Դու նման ես սիրուն ծաղկին,
Նոյնպէս մաքուր, շնորհալի.
Նայում եմ քեզ եւ իմ սրտին
Թախիծ է սիրում գաղտնի:

Ցանկանում եմ այդ ռուպիւն
Չեռներս դնել քո գլխին,
Հայցել Տերից, որ քեզ պահի
Մաքուր, սիրուն, շնորհալի:

35.

Այդ կը լինեմ մահող, օ՛ կոյս,
Եւ ինքս եմ աշխատում,
Որ չը ծաղկեմ ո՛չ սեր, ո՛չ յոյս
Երբեք դեպ՝ ինձ քո սրտում:

Այդ ինձ շատ հեշտ եր յաջողում,
Թեեւ ինձ ցաւ պատճառեւ.
Բայց այժմ յանախ մտածում եմ—
Ա՛խ, երանի քե սիրեւ:

36.

Երբ ես անկողնում պառկած
Դեմքս բարձի մեջ քաղում,
Խաւարի մեջ իմ սիրած
Համեստ պատկերդ է փայլում:

Հազիւ աչքես փակած
Նիւրհում եմ ես կիսարթուն—
Անուրջիս մէջ իմ սիրած
Համեստ պատկերդ է սահուն:

Բայց նա արշալոյսի հետ
Ձե՛ անյայտանում երբեք—
Ես իմ սրտիս մէջ եմ կրում,
Եւ գգւում ամբողջ ցերեկ:

37.

Ծիրան բերանով աղջիկ, ✓
Աչիկներդ անուշիկ,
Քո մասին եմ միշտ մտածում
Իմ սիրուն, փոքրիկ աղջիկ:

Ձմեռուայ գիշերն է երկար,
Ես կուգեի քեզ մօտ մնալ.
Քո փոքրիկ եւ կոկ սենեակում
Նստել, զրուցել եւ խնայալ:

Սեղմել շրթունքիս արագ
Ձեռքդ փոքրիկ եւ սպիտակ.
Եւ լուանալ արցունքներով
Ձեռքդ փոքրիկ եւ սպիտակ:

38.

Թող ձիւն քափուի փուլայ-փուլայ,
Կարկուտ, հողմ եւ փոքորիկ.
Պատահանա զարկի սասիկ,
Այլ եւս երբեք չեմ ողբայ—
Ձի ծաղկում է իմ կրծքում
Սիրածիս դեմքն ու զարուն:

39.

Դուք Տիրամօրն եք աղօթում,
Նրանք Պօղոս—Պետրոսին.
Իսկ ես միայն քեզ եմ աղօթում
Քե՛զ, իմ փայլուն արեւին:

Տուր ինձ համբոյր, երանութիւն,
Խնայիր, զքա. եղկելոյս,
Կոյսերի մէջ—անգոյ՛յգ արեւ,
Արեւի տակ—անգոյ՛յգ կոյս:

40.

Միքե գունաս դեմքիս վրայ
Սիրոյս ցաւը չես կարդում,
Այլ ցանկանում ես որ նա
Արսայայտի շրթունքով:

Օ՛, շրթունքս խիստ հպարտ
Դիտե միայն համբուրել.
Եւ մինչ մեռնում եմ վշից՝
Նա պատահաս է կատակել:

41.

Ուզում եի մնալ քեզ մօտ,
Հանգիստ առնել հեշտարար,
Սակայն դու շատաւ եւ փութկոտ
Թողեցիր ինձ եւ անցար:

Ասում եի որ հոգիս
Միայն քեզնով է կենդան,
Կոտրատելով իմ վշիս
Ծիծաղով տուիր պատասխան:

Բայց, խնդրում եմ, չը կարծես
Թե կը սպանեմ ինձ, կը գնամ.
Այդ բոլորը վաղուց ես
Արդեն կրել եմ մի անգամ:

42.

Զոյգ աչքերդ շափիւղայ,
Կախարդիչ եւ դիւբական.
Երիցս երջանիկ ե նա,
Ում որ նայեն եւ ժայտան:

Սիրդ անգին աղամանդ,
Շողշողում ե լուսավառ.
Երիցս երջանիկ ե նա,
Որ զարկում ե ում համար:

Իսկ շրթունքներդ — սուսակ,
Նման չունեն լուսնի սակ.
Երիցս երջանիկ ե նա,
Ում որ սեր յայտեն նրանք:

Ա՛յս քե սեսեմ անհառում
Այդ երջանիկ եակին,
Ես իսկոյն վերջ կը դնեի
Իր երջանիկ վիճակին:

43.

Սիրային նենգ խօսքերով
Սիրդ գրաւել ցանկացայ,
Բայց բռնուեցի իմ ցանցով,
Եւ կասակս լուրջ դարձաւ:

Եթե դու այժմ իրաւամբ
Թողնես եւ գնաս հեզմաբար —
Դժոխքի ձեռքն ընկնելով՝
Ինձ կը սպանեմ անպատճառ:

44.

Կեանք եւ աշխարհ շատ են մաշուած եւ հիւծուած,
Գերմանացի պրոֆեսսորին զնամ, դիմեմ,
Միայն նա ե կարող նար անել սրանց.
Կը հնարի քե անուններ, քե սխտեմ,
Եւ գլխին՝ Ֆես, հագին՝ խալաք, անդադրում,
Տիեզերքի ծակ տեղերն ե կարկատում:

45.

Գիշեր ցերեկ գլուխս կոտրում
Հազար ու մեկ հարցի վրայ.
Գրաւիչ աչքերդ վերջապէս
Պատասխան տուին ինձ ահա:

Խելօք աչքերդ ինձ հասկացրին
Եւ պարզեցին շատ հարցեր.
Սակայն մի հարց մուր մնաց կրկին — ✓
Այդ՝ իմ երկրորդ սերն եր:

46.

Զեզ մօտ հիւրեր կան այսօր,
Ամբողջ տունը լուսաւոր,
Վերեւ, պատահանի մօտ,
Սահում ե մի սուրբ աղօտ:

Ինձ չես տեսնում խաւարում,
Ներքե կանգնած եմ մենակ.
Ամենեւին չես տեսնում
Սրիս վերքերն անյասակ:

Սիրս խաւար, վիրաւոր,
Սիրում ե քեզ եւ փերում,
Թորում ե արիւնոս,
Բայց դու այդ չես նկատում:

47.

Կը ցանկանայի վշտերս
Արայայտել մէկ բառով.
Կը յանձնէի զուարթ քամուն
Որ թոցներ իր քեւերով:

Թոցներ, բերեր, սիրելի՛դ իմ,
Քեզ իմ խօսքը վշտահար,
Որ ամեն տեղ եւ ամեն ժամ
Քեզ, սիրելի՛ս, լսել տար:

Երեկոյեան երբ քուն մտնես
Վշտահար խօսքս անվերջ
Թող հետեւի, հալածի քեզ
Նոյն իսկ երազներիդ մէջ:

48.

Ունես քաղեր, մարգարիտներ,
Ինչ որ մարդիկն են ցանկանում.
Եւ բացի այդ՝ անզոյգ աչքեր—
Սիրելի՛ս, ել ի՞նչ ես ուզում:

Գեղածիծաղ աչքերիդ վրայ
Ես երգում եմ եւ նուիրում
Հազարաւոր անմահ երգեր—
Սիրելի՛ս, ել ի՞նչ ես ուզում:

Այդ հրաշալի քո աչքերով
Ինձ չարչարում ես, ինձ տանջում,
Մահուան դուռն ես հասցրել արդէն—
Սիրելի՛ս, ել ի՞նչ ես ուզում:

49.

Ով որ սիրում ե առաջին անգամ,
Թեեւ յուսահատ, բայց Աստուած ե նա.
Բայց ով որ սիրում ե երկրորդ անգամ,
Այն ել յուսահատ, խելագար ե նա:

Ես խելագար եմ, սիրում եմ կրկին,
Եւ սիրում անյոյս. արեւն ու յուսին
Ծիծաղում են վրաս. ես ել միասին
Ծիծաղում եմ եւ... մեռնո՛ւմ:

50.

Բաժանուցիք յուլիսի տապ օրերին
Մեկ ել նորից տեսնի միայն յունուարին.
Այն օրերում ձեզ այրում էր տաք խորշակ,
Այժմ սառն էք, անտարբեր էք եւ անկրակ:

Մենք կ'անցատեսնենք դարձեալ. եւ երբ յետ դառնամ
Դուք այլ եւս ո'չ ցուրտ կ'լինեք եւ ոչ տաք.
Ես վշտաբեկ կ'այցելեմ ձեր գերեզմանն,
Ինքս արդէն ձեր եւ սիրս անփափազ:

51.

Ասիպուած էի այրող գրկիցդ հեռանալ,
 Եւ բաժանուել շրթունքներիցդ աճնման.
 Կ'ուզենայի զոնէ դարձեալ մի՛ օր մնալ,
 Սակայն արդէն եկաւ կառքն ու կառապանն:

Ահա կեա՛նքը: Անկերջ քախիծ եւ սանջանք,
 Եւ անջատում եւ անկերջ մնաս բարեւներ.
 Մի՞թէ սիրոյ չէր կարող ինձ սալ կապանք,
 Աչքերդ ինձ չէի՞նք կարող կաշկանդել:

52.

Ամբողջ գիշեր միայնակ
 Գնում էինք մութ կառքով.
 Քրքիջ եւ զրոյց եւ կասակ,
 Իրար քննոյ՞ս սեղմուելով:

Երբ լուսացաւ առաւօտ,
 Մենք մնացինք զարմացած,
 Իբրեւ ձրի մի նամբորդ
 Մեզ հետ Ամուրն եր բազմած:

53.

Աստուած գիտէ ուր է կորել
 Այսօր իմ խենթ սիրունիս.
 Անձրեւի տակ քափառում եմ
 Անեծք, փրփուր բերանիս:

Էլ տեղ չը մնաց, պանդոկ չը մնաց,
 Ուր չը հարցնէի նորան.
 Սակայն ոչ մի բիւրս սպասաւոր
 Ինձ չը տուեց պատասխան:

Յանկարձ տեսայ նորան վերել,
 Պատահանից քրքում.
 — Կարո՞ղ էի արդեօք կարծել
 Որ պալատումն ես ապրում:

54.

Տներն երկար շարունած,
 Ինչպէս մռայլ տեսիլներ,
 Վերաբերուով փաթաթուած
 Լուռ փոխում եմ իմ քայլեր:

Կես գիշեր է ղողանջում
 Զանգակասան վերելից.
 Համբոյրներով, զգուանով
 Սպասում է ինձ սիրելիս:

Լուսինն է ինձ ուղեկցում,
 Եւ քաղցրութեամբ լոյս տալիս.
 Ես հրնում եմ եւ դողում
 Երբ տեսնում եմ սիրածիս:

„Շնորհակալ եմ, բարեկամ,
 Որ լոյս տուիր իմ ուղին.
 Այժմ քեզ հրաժեշտ կը տամ,
 Գնա՛, լոյս տուր ուրիշին:

„Երբ տեսնես մի սիրահար,
 Որ տանջւում է միայնակ,
 Եղիւ նրան մխիթար,
 Ինչպէս ինձ հին ժամանակ“:

55.

Երբ որ դու իմ կինս դառնաս,
Կը նախանձեն բոլորն էլ քեզ.
Զուարճանքով լի կեանք կ'ունենաս,
Անվերջ հանոյք կը վայելես:

Համբերութեամբ կը սանեմ ես
Հայհոյանքներդ զանազան,
Բայց երգես քե չը գովես,
Իսկոյն կը սամ ապահարզան:

56.

Զիւնի նման ներմակ ուսիդ
Ես յենուեցի մի վայրկեան,
Դաղձուկ ականջ դրի արտիդ,
Որ իւր իղձն իմանամ:

—Ուրեմն վաղը ինձ կը թողնե՛ս,
Սակայն դեռ իմն ես այսօր.
Թո՛ղ վայելեմ գրկիդ մէջ ես
Երանութիւնս բոլոր:

57.

Մի՛քե իրաւ քեզամաքար
Փոխուել ես դու ամբողջովին,
Որ սանջում ես ինձ չարաչար.
Կը զանգասուե՛մ ողջ աշխարհին:

Օ՛ւ շրթունքներ, ապերախներ,
Ինչպե՛ս եք դուք ինձ բամբասել,
Ինձ, որ երբեմն այնպէս սիրով
Համբուրել եմ ձեզ եւ գգուել:

58.

Ա՛խ, տեսնում եմ ես նոյն աչքերն,
Որ ժպտում էին ինձ քնոյշ.
Տեսնում եմ եւ նոյն շրթունքներն,
Որոնք դարձրին կեանքս անոյշ:

Նոյն դուրեկան ձայնը, որ ես
Երբեմն լսել եմ հիացած.
Միայն ե՛ս չեմ առաջուան պէս,
Ես վերադարձել եմ փոխուած:

Սիրուն, սպիտակ բազուկներն ինձ
Փարւում են եւ գրկում կրօս—
Իսկ ես վհաս եւ քախձալից
Կանգնած եմ լուռ նրա արտի մօտ:

59.

Դուք սակաւ եք ինձ հասկացել,
Ես ձեզ քիչ եմ հասկացել—
Բայց երբ իրար ցելսում տեսանք,
Իրար իսկոյն հասկացանք:

60.

Հազիւ եինք տեսել իրար եւ քո ձայնից, աչքերից
Իսկոյն տեսայ, որ քո սիրտը տառադիր է դեպի ինձ.
Եւ երբ հենց այդ րոպէին չար մայրիկդ չը լինէր,
Ես կարծում եմ, որ մենք իրար կը տայինք ջերմ համ-
բոյրներ:

Իսկ վաղն արդէն առաւօտեան կը հեռանամ քաղաքից,
 Եւ ստիպուած եմ հանապաւրիս շարունակել անդադար.
 Խարսեաւ կոյսս քնեոյ՜ ղեմքով ինձ կը հայի վերելից,
 Վերջին անգամ կը զամ նորան իմ ողջոյնս սիրովաւ:

61.

Արեւն արդէն դուրս է եկել սարի գագաթին,
 Հեռու հնչում են ոչխարներ զանգակիկներով.
 Ա՛խ, ինչպէս կը ցանկանայի Տեսնել ես կրկին
 Իմ սիրունին, իմ գառնուկին, իմ արեգակին:

Ես անհամբեր հայում եմ վեր, հայում եմ իսուր,
 Մնա՛ս բարեաւ, աղւորիկս, քեզ քողնում եմ, գնում.
 Սակայն, իզո՛ւր, չէ բարձրանում ոչ մի վարագոյր,
 Նա դեռ քնած է—ա՛խ, արդեօք ի՞նձ է երազում:

62.

Ամառնային երեկոն մարեց,
 Սուրբ է պատում մարգ եւ անտառ.
 Օդը բուրում, լուսինն երկնից
 Փայլում խայտում է ոսկեվառ:

Ծղրիսն երգեց առուակի ափին,
 Զրից լուսեց հանդարտ ծփանք.
 Լռութեան մէջ հասաւ համբորդին
 Շնչառութեան քերել հոսանք:

Առուակի մէջ այնտեղ միայնակ
 Էլֆն է լողում խորասուզուած.
 Կոկ բազուկներն, անոյ՜ եւ սպիտակ,
 Լուսնի շողով լուսաւորուած:

63.

Անձանօք ուղիս գիւեր է պատել,
 Հիւանդ է սիրս, յոգնած իմ մարմինն.
 Ա՛խ, գեթ փաղափռող լոյսդ տարածուէր,
 Ինչպէս լուռ օրհնանք, օ՛ր քաղցրիկ լուսին:

Հառազայքներիդ հոսանքն ինչպէս գետ
 Վանում է ցնորներ, վանում է խաւար.
 Տանջանքներս էլ հալում են նրանց հետ,
 Աչքս ոռոգում արցունքներ պայծառ:

64.

Ի՞նչ է մահը—ցուրտ գիւեր,
 Ի՞նչ է կեանքը—հրատապ օր.
 Մթնեց, ուզում եմ նիրհել.
 Ի՞նչպէս յոգնած եմ այսօր:

Մահնիս վրայ ծաղկում է ծառ,
 Մի սոխակ է վրան երգում.
 Սեր է երգում սիրահար,
 Ես լսում եմ երազում:

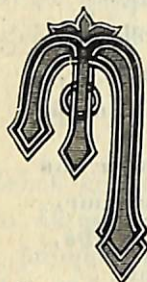
65.

Ասա, որտեղ է սիրելիդ,
 Որ երգել ես մի անգամ
 Այնպէս դիւրի՛չ, երբ որ սրտիդ
 Բոց էր զրոյս մոգական:

Ա՛խ, այն բոցերն արդէն հանգան,
 Սիրսս սառն է եւ խաւար.
 Այս գրեթէ սափոր է միայն
 Սիրոյս անիւնի համար:

ՈՒՅՏԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵՊԻ ԿԵԼԱՍՐ*).

1.

ասունանում մայր կանգնած,
Հիւանդ որդին անկողնում,
— «Վիճե՛լ, սիրելի՛ս, վեր կաց,
Թափօր տեսնել չե՛ս ուզում»:

— «Մայրիկ, այնպե՛ս հիւանդ եմ ես,
Ո՛չ տեսնում եմ, ո՛չ լսում.
Ես յիշում եմ մեռած սիրոյս,
Եւ այդ միտքն է ինձ մաշում»:

— «Վեր կաց եւ երթանք Կելաւար,
Վարդարանն եւ գիրքդ ա՛ն.
Կը բժշկի քեզ Տիրամայրն
Եւ քո սիրտդ վիրահար»:

Ծածանում են խաչվառները,
Եւ հնչում է շարական.
Թափօրն անցնում է այժմ Կեօլնը
Եւ գնում դեպի Կե՛լաւար:

Եւ թափօրին հետեւում են
Մայրն եւ որդին վշահար,
Եւ միւսների հետ երգում են
«Փառք քեզ, ո՛վ սուրբ Տիրամայր»:

2.

Կելաւարի սուրբ Տիրամայրն
Այսօր շէղ է հագնուած.
Շատ հիւանդներ այսօր նորան
Դուրսը սպասում են շարուած:

Հիւանդները ջերմ հաւատով
Բերում են շատ նուէրներ,
Մովից շինած եւ ձեռք, եւ ոտք,
Նաեւ մարմնի այլ մասեր:

Ով որ մոմի ձեռք է բերում—
Ձեռքն է բուժւում վերքերից.
Ով որ մոմի ոտք է բերում—
Ոտքն է բուժւում ցաւերից:

Կաղեր գնացին շատ Կելաւար—
Այժմ լարի վրայ պարում.
Շատի մասները չորացած—
Զուրպէ կն այժմ նուագում:

Մայրը վերցրեց մոմի կտոր
Եւ սիրտ ձուլեց նրանից.
— «Ա՛ն եւ նուէր բեր Տիրամօր,
Որ բժշկի քո ցաւից»:

Հառաչելով առաւ որդին
Մոմի սիրտը մօր ձեռքից.
Հառաչելով, արցունքն աչիւն,
Նա դիմեց սուրբ պաշկերին:

„Փառաւորեալ, անարաս կոյս,
Ո՛վ քագուհիդ երկնային,
Ո՛վ Տիրամայր, սփոփանք եւ յոյս,
Քեզ եմ դիմում ողբագին:

„Ես եւ մայրս մինչեւ այսօր
Ապրում էինք անսարքեր
Կեօյնում—ուր կան հարիւրաւոր
Տանարներ եւ մասուններ:

„Մարգարիտն էլ մեզ մօտ ապրում,
Բայց նա մեռաւ վաղաժամ.
Ա՛ն մոմի սիրսն եւ բժշկիր
Սիրսս, ո՛վ սուրբ Մարիամ:

„Բուծի՛ր իմ սիրսս վճահար,
Եւ ես միշտ եւ անդադար
Ջերմ կ'աղօթեմ եւ կը երգեմ
„Փա՛նք քեզ, ո՛վ սուրբ Տիրամայր“:

3.

այրն եւ իւր հիւանդ որդին
Անոյ՛ւ քնած են սենեակում.
Եւ ահա սուրբ Աստուածածինն
Հանդարտ սենեակն է մտնում:

Խոնարհուելով հիւանդի վրայ,
Ջեռքը քեքեւ դրեց արտին,
Եւ մի անոյ՛ւ ժպիտ դեմքին,
Անեղելոյք եղաւ նա:

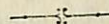
Մայրը տեսնում է ամեն բան,
Նա տեսնում է երագում,
Եւ զարթում է ահաբեկուած—
Բախում շներն են հաչում

Որդին փռուած էր անկողնում
—Մեռա՛ծ էր արդէն նա...
Կարմիր արշալոյսն էր խաղում
Դժգոյն այտերի վերայ:

Մայրը կրծքին խաչեց ձեռներն
Ակամայ եւ վճահար,
Եւ բարեպաշտ սկսեց երգել—
„Փա՛նք քեզ, ո՛վ սուրբ Տիրամայր“:

ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԸ *).

այսն եկաւ իր ոսկեփայլ շողերով,
Եւ մետափսէ անոյ՛ւ բայր հովերով.
Եւ իր սպիտակ ծաղիկներով մեզ գրաւում,
Բարեւ տալիս իր մանուշակ աչքերով:
Եւ փռուելով է ինչպէս կանաչ, ծաղկած գորգ,
Որ հիւստած է արեգակի շողերից,
Եւ վաղորդեան մարգարտափայլ ցօղերից,
Հրապոյրներով մարդկանց դուրս է հրաւիրում:
Անմիտ մարդիկ հնազանդում են այդ կոչին.
Հագնում իրանց կիրակնօրեայ հագուստներ,

Կանայք իբրեւ անմեղութեան պարզ նշան
Սպիտակագոյն հանդերձներով զարդարուած.
Պոռնները զինուած բուդը եւ մասիսով,
Ամբոխն այդպէս առաջ է զնում զմայլուած,
Եւ կանգ առնում դալար մարգերի վերայ.
Ծառի ծաղկելն պատճառում է նրանց հրնուանք,
Եւ խաղում են ծաղիկներով երփնեռանգ.
Ականջ են դնում բռնունների զուարթ երգին,
Եւ հրնուանքի աղաղակ են արձակում
Դեպի վերեւ, կապոյտ կամար երկնքին:

Մայիսն ինձ էլ այցելեց. երեք անգամ
Ջարկեց դուռս եւ կանչեց. «Ես մայիսն եմ.
Ն'կ, օ՛ դժգոյն, հիասքափուած ցնորամիտ,
Ն'կ, ես քեզ էլ ցանկանում եմ համբուրել»:
Ես պատասխան տուի առանց բռնալու.
—Ի՞նչու ես դու ինձ հրապուրում, օ՛ չար հիւր,
Ես քեզ արդէն բափանցել եմ եւ դիտել,
Տիեզերքի կեցեռածքն ես լաւ եմ զննել.
Ես զննել եմ, խորը զննել եւ այժմ
Հանդիպեց զուրկ, սիրտս անվերջ մորմոռում:
Ես տեսնում եմ մարդկանց ճներն եւ սրտերն
Իրանց հաստ եւ կարծր պատերի միջով—
Ուր բուն են դրել միայն կեղծիք եւ աղէտ.
Դեմքերի վրայ ես կարդում եմ չար մտքեր,
Պարկե՛տ կոյսի կարմիր այտերի վերայ
Ես տեսնում եմ գաղտնի կիրքն է բռնում.
Ոգեւորուած, գոռոզ ջահելի գլխին
Միայն խենթի գլխարկն եմ ես նկատում:
Միայն գէշ դեմքեր եւ ուժաւաղ ստուերներ—
Ուրիշ բան չեմ տեսնում երկրիս երեսին.
Ես անկարող եմ հասկանալ ք'ինչ է նա—
Հիւանդանոց քե խենթերի բնակարան:
Թափանցեցի երկրի խորքը հիմուրեայ,

Կարծես քե նա բիւրեղ լինէր եւ տեսայ
Նոյն սարսափը, որ Մայիսն իր ժպտադեմ,
Կանաչ խոտով զուր տեսնում էր փողարկել:
Տեսնում եմ ես մեռածներին դազալում,
Աչքերը բաց, իսկ ձեռքերը խաչածել,
Սաւանները ներմակ, դեմքերն էլ սպիտակ,
Իսկ շուրթերի վերայ որդեր են սողում:
Ես տեսնում եմ հօ՛ր գերեզմանի վրայ
Չուարճանում են որդին եւ իր սիրունին.
Սոխակներն էլ երգում ծաղրական երգեր,
Ծաղիկները փրփում են հեզնաբար—
Ծերուկ հայրը շարժում է իր դազաղում,
Պառաւ մայր հողը ցնցւում է ցաւազար:

Օ՛ր քունառ հող, ցաւերդ ծանօթ են ինձ,
Տեսնում եմ քո կրճում արիւն է եռում.
Քո բիւրաւոր երակներից յորդառաս
Արիւն է հոսում. եւ տեսնում եմ դարձեալ
Վերերդ լայն բացում, արիւն, ծուխ եւ բոց
Դուրս են ժայթքում նրանց միջից կատաղած:
Տեսնում եմ ես քո հսկայ զաւակներին—
Այդ հին ցեղին, որ խաւար անդունդներից
Խիզախ եւ խրոխտ բարձրանում են դէպի վեր,
Չեղբներին վառ կերոններ ճոճելով,
Ամրացնում են երկաթե աստիճաններն
Եւ կատաղած դէպի երկինք են ելնում:
Նրանց հետքից մազլցում են չարախիճը
Գանձանների սեւ-սեւ խմբերն եւ ահա,
Ոսկե աստղերն միահմուռ երկնքից
Հարնասիւնով քորափում են եւ ցւում:
Լկտի ձեռքով պատահում են ոսկեկար
Վարագոյրը Ստուածների երկնքից,
Եւ կառաչով շարժում են դէպի վայր
Սուրբ եւ մաքուր հրեշտակներին: Գահի վրայ

Գունաս նսած է Աստուածն եւ իւր գլխից
 Պոկում է քազն եւ ալիքները փետում.—
 Վայրագ խուժանն ահա մօտեցաւ նրան,
 եւ երկնային անվերջ տարածութեան մէջ
 Հսկաներն կերոնները նետեցին,
 Իսկ գանձներն բոցի խառազաններով
 Հրեշտակներին մտրակում են չարաղէտ.
 Նրանք տանջում, ծամուում են ցաւերից—
 եւ վերջապէս գանգուրներից բռնելով
 Որոտընդոտ գահավիժում են ներքեւ:
 Ահա նաեւ իմ սեփական հրեշտակս,
 Իւր սխալելի դէմքով, խառնեաւ վարսերով,
 Յաւերժական սերը քննոյ՛ց բերանին,
 երանութիւն՝ իւր կապուտակ աչքերում.
 Մի զարեւի, սեւ, աննունի չար ոգի
 Յափճակեց գետնից գունաս հրեշտակիս,
 Սկսեց զմայլուել, աւամները կրֆոտ սրած,
 Նորա մարմնի ազնուաւում մասերով,
 եւ վերջապէս գրկեց նորան վաճառոտ:
 Մի սոսկալի եւ զարհուրիչ աղաղակ
 Յանկարծ ամբողջ իրեզներում դղրդաց,
 Կոթողները տապալում են կործանում,
 Տիեզերքը շառաչիւնով խորհակում,
 եւ վերստին նախկին խաւարն է տիրում:

ՀԱՐՑ ՍԱՐԻ ՎՐԱՅ

Aus der Harzreise

1824.

ՆԱԽԵՐԳԱՆԲ

Եւ հագուսներ, կոկ հանդերձներ,
Ամեն տեսակ զարդ ներկայ,
Քաղցր խօսքեր եւ գրկումներ—
Միայն արեւն են բացակայ:

Ոչ անկեղծ սե՛ր եւ ոչ էլ սիրս
Զք կայ նորանց խօսքերում.
Ա՛յս, այդ խօսքերը, կեղծ եւ բիւս,
Ինձ տանջում են եւ սպանում:

Գնում եմ սարերը բարձրանամ,
Ուր շունչ կը փառեմ ազաս.
Ուր քարմ եւ օդն եւ փաղցրահամ,
Ուր մարդիկն են անարաս:

Ուր սօսափում եղելիններ,
Թռչունն երգում է զուարթ,
Ուր շառաչում են վսակներ,
Ամպերն են սահում հպարտ:

Մնա՛մ բարեւ շէղ դահլիճներ,
Տափակ պարոն—տիկիներ.
Ես սարն եմ գնում եւ զուարթերես
Վերելից կը դիտեմ ձեզ:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԻԴԻԼԼԻՍ.

1.

Մարի գլխին կայ մի տնակ.
Մի ծերուկ է մեջն ապրում.
Պսպղում է ոսկե լուսնեակ,
Կանաչ նոնին սօսափում:

Տնակի մեջ փանդակազարդ
Կանգնած է մի բազկաթոռ.
Բախտաւոր է ով նստի վրան—
Եւ այդ ես եմ բախտաւոր:

Արոռի վրայ, կրծքիս յենուած,
Լուռ նստած է մի մանկիկ.
Աչքերն ասես կապոյտ ասղեր,
Բերանը—կարմիր վարդիկ:

Կապոյտ ասղերն ինձ նայում են
Մի երկնային խորութեամբ.
Եւ նա շուշան իւր մասիկներն
Բերանին դրեց նեղութեամբ:

„Ո՛չ, մայրիկը մեզ չէ նայում,
Նա մանուկ է ուշատար.
Իսկ հայրիկս երգ է երգում,
Եւ նուագում է կիթառ:“

Եւ փոքրիկը շունչը պահած
Շեղջում է ցածրաձայն.
Նա ինձ արդէն ունի պատմած
Շատ գաղտնիքներ մանկական:

„Այո, քանն եմ ես շարունակ
Մօրաբոլոս մանից յես.
Մեր մօտակայ ուրախ քաղաք
Գնում էի միայն նորա հետ:

„Իսկ այսեղ, ցուրտ լեռան գլխին,
Ապրում եմք մեզ միայնակ.
Ձմեռները բոլորովին
Թաղուած եմք խոր ձիւնի տակ:

„Իսկ ես, գիտե՛ք, շատ վախկոտ եմ,
Մեռակ չեմ գնում ոչ մի տեղ.
Վախում եմ չար ոգիներից,
Որ քափառում են այստեղ“:

Սիրուն մանուկն յանկարծ լռեց,
Կարծես քե իւր խօսքերից
Սարսափահար եղած—ծածկեց
Աչիկներն եւ սեղմուեց ինձ:

Սօսափում է նոնին ուժգին,
Ճախարակը նուշում,
Կիբառն է հնչում հօր ձեռքին,
Եւ հին երգը մրմնջում:

„Մի՛ վախենար, սիրուն մանկիկ,
Ձեռն վնասի չար ոգիներ.
Գիշեր-ցերեկ, սիրուն մանկիկ,
Հսկում են քեզ հրեշտակներ:“

2.

Ոնին կանաչ իւր մատերով
Պատահանիս է զարկում.
Լուսինն էլ անհամես կերպով
Սենեակս է լուսաւորում:

Հայրն եւ մայրն քնած են արդեն,
Փոքրիկ սենեակում պառկած,
Քաղցր զրոյցով մեք, դեմ առ դեմ
Նստած, հսկում ենք միմեանց:

„Ո՛չ, ես չեմ կարող հաւատալ
Թէ աղօթում ես դու շատ.
Աղօթից չէ, որ ցնցում են
Քո շրթունքներդ գունատ:

„Ես սարսում եմ ամեն անգամ
Այդ ցնցումից ցուրտ եւ չար.
Երկիւղս սփոփում է սակայն
Աչքիդ լոյսը բարեբար:

„Նոյն իսկ կասկածում եմ, որ դու
Սնկեղծ, մափուր հաւատով,
Հօրը, Որդուն եւ Սուրբ Հոգուն
Հաւատում ես դու արեւով:

„Ա՛խ, փոքրիկս, մօրս գրկում
Ես էլ էի հաւատում
Մի բարի եւ մեծ Աստուծուն,
Որ իշխում է երկնքում:

„Որ ստեղծել է մարդ եակին,
Ստեղծել է սիրուն աշխարհ.
Լուսին, արեւ եւ աստղերին
Նշանակել նանապարհ:

„Բայց, փոքրիկս, երբ մեծացայ,
Միսքս դարձաւ հասաւսուն,
Ես աւելի շատ հասկացայ,
Եւ հաւասարի Որդուն:

„Որդուն, որ իւր անհուն սիրով
Սէր պարգեւեց մարդկութեան,
Բայց իբրեւ վարձ, ինչպէս որ միշտ—
Մարդիկ խաչեցին նրան:

„Իսկ այժմ մարդ եմ. շատ եմ քոջել,
Զարն ու բարին հանաչում.
Եւ արդ, սրտիս բոլոր ոյժով
Սուրբ Հոգուն եմ հաւատում:

Նա կատարել է շատ հրաշքներ,
Եւ կատարում է նա դեռ,
Խորհակում է իրաններին,
Եւ ստեղծական շնորհներ:

„Սպեղանի տուեց հին վերքերին,
Հին իրաւունքն նորոգեց.
Բոլոր մարդիկ հաւասար են
Եւ ազնիւ—նա հռչակեց:

„Նա վերջ տուեց այն խաւարին,
Այն չարախինդ ոյժերին,
Որ քանդում են, քունաւորում
Մեր սերն ու մեր զուարթ հոգին:

„Նա ընտել է, զինել արդէն
Հազարաւոր ասպետներ,
Որ իւր կամքն իրագործեն,
Ոյժ եւ խրախոյս ներշնչել:

„Պապղում են նրանց սրերն,
Դրօշակները ծածանում.
Այնպէս վեհ ասպետին տեսնել
Փոքրիկս, չե՞ս ցանկանում:

„Ուրեմն, նայիր ինձ համարձակ,
Համբուրիր ինձ եւ լաւ տես—
Որովհետեւ, սիրուն մանկիկ,
Սուրբ Հոգու ասպետն եմ ես“:

3.

Ոնիների ոստերի մեջ
Լուսինն է քաղցում խաղաղ.
Լապտերն է մարում սեղանի վրայ,
Եւ առկայծում է դանդաղ:

Սակայն աստիճան մաքուրիկ
Պայծառ շողում են, փայլում,
Եւ ալբուրն է ծիրան ծաղիկ,
Եւ սիրուն մանուկն ասում:

„Այն անպիսան գանձան ալբերն
Ամեն գիշեր գողանում
Եւ տանում են հացն ու նրագուն,
Որ պահում ենք մեր արկղում:

„Այն անպիսան գանձան ալբերն
Սերը կաթի երեսից
Անոյշ են անում, մնացածն էլ
Զեւ ազատում մեր կատարից:

„Կասուն ել է կախարդ նոյնպէս,
Փախչում է ամեն գիշեր
Դեպի սարք ոգիների,
Ուր կան հին աւերակներ:

„Ուր եղել է երբեմն ամրոց,
Կանգնած ուրախ եւ շէշ,
Շատ սիկիւններ եւ ասպետներ
Պարել, հրնուել են այնտեղ:

„Բայց կործանել է բոլորին
Մի չարասիրտ, կախարդ կին,
Այժմ մնում են աւերակներ,
Ուր ապրում են միայն բուեր:

„Բայց մօրափոյս ասում էր,
Որ կայ մի խօսք եւ մի տեղ,
Որ գիշերով եք եւ ասես—
Ապա կը փոխուի այնտեղ:

„Ամրոցը կը լուսաւորուի,
Վերսին կեանք կը ստանան,
Եւ սիկիւններ եւ ասպետներ
Նորից ուրախ պար կը զան:

„Եւ ով որ այն խօսքը զսնի—
Ամրոցը կ'անցնի նրան,
Եւ բոլորն էլ փառք կը տան
Իր երիտասարդ անուան“:

Այսպէս ծաղկում են հեքեաքներ
Վարդիկ այսիկների վրայ,
Եւ ասողափայլ իւր աչքերից
Կապոյտ լոյս է սփռում նա:

Իւր ոսկեգոյն գանգուրներ
Փաթարում է նա ձեռքիս,
Եւ համբուրում է մասերս
Եւ պերճ անուններ տալիս:

Եւ սենեակը նայում է ինձ
Այնպէս բարեկամաբար,
Որ կարծես քե հին անցեալից
Յանախ տեսել եմք իրար:

Եւ զգում եմ որ այժմ արդէն
Հասել է ժամն անաւոր—
Շրթունքներս կ'արտասանեն
Այն խօսքը խորհրդաւոր:

Եւ տե՛ս, մանուկ, կես գիշերին
Յաջորդում է արշալոյս,
Սարք զարթում, գետն ու նոճին
Հնչում են ազմկայոյզ:

Ժայռից հնչեց ոգիների
Երգերի ձայնն ու կիթառ,
Եւ բացւում է գարնանային
Ծաղիկների մի անտառ:

Բուրում, փայլում են գոյնզգոյն
Զնաշխարհիկ ծաղիկներ,
Եւ օրօրում են դողդոջուն
Կախարդական տերեւներ:

Վայրի շնչով կարմիր վարդեր
Այրւում են բոցի նման,
Ինչպէս բիւրեղի կոթողներ
Հպարտ նայում է շուշանն:

Աստղերն ինչպէս մեկ—մեկ արեւ
Սիրով նայում են ներքեւ,
Եւ շուշանի բաց կոկորդում
Շողերի հոսանք բափում:

Սակայն ինքներս, սիրուն մանուկ,
Աւելի շատ ենք փոխուել.
Մեր չորս կողմը շողշողում են
Ոսկի, մեհափ եւ ջահներ:

Դու դարձել ես իշխանունի,
Իսկ խրհիքը մի պալատ.
Եւ ճիկիներ եւ ասպետներ
Պարում, հրելում անընդհատ:

Սակայն պալատ'ս, մարդիկ եւ դո՛ւ—
Բոլորդ ինձ եք պատկանում.
Եւ փողեր ու ձեռնակներ
Անունս են փառաբանում:

ՊԱՏԱՆԻ ՀՈՎԻԻ

աւանի հովիւն է քաղաւոր...
Իր զանն է կանաչ սարի գագաթին,
Իսկ ոսկե քաղը՝ շէղ, փառաւոր
Արեւն է նրա դեռահաս գլխին:

Իր ոտների տակ շողմոք գառներն
Փռուած են կարմիր խաչերով ներկուած.
Հորքերն էլ իբրեւ զոռոգ ասպետներ
ձեմում են շուրջը եւ հսկում նրանց:

Երկար միտաւոր, մկկան այծերն—
Դերասաններն են պալատական.
Թռչունի երգեր, կովի զանգակներ—
Կազմում են օրհեստ քաղաւորական:

Եւ հնչում են նրանք այնպէ՛ս մեղմագին,
Եւ ուղեկցում են այնպէ՛ս ներդաշնակ
Աղմկող ջրվեժն եւ կանաչ նոնին—
Որ քաղաւորը բնում է նրանց տակ:

Կառավարութիւնն այդ միջոցներին
Մինիստր շունն է իր ձեռքն առնում.
Նրա չարագոյժ հաջոցն է միայն
Արձագանգ տալիս շրջականերում:

Եւ շենջում է ննջելով արքան—
„Որքան դժուա՛ր է քաղաւոր լինել,
Ա՛խ, կ'ուզենայի ես այժմ միայն
Սիրուն քաղուհու տեսնել եւ գրկել:

„Այնպէս հանգիստ է իմ արքայական
Գլուխս գեղեցիկ քաղուհու գրկում.
Իմ իշխանութիւնն անվերջ, անսահման,
Եւ տեսնում եմ միայն նորա աչքերում“:

ԲՐՈՎԷՆԻ ՎՐԱՅ

րեւելքը շառագունում,
Արդէն ծփում են շողերն,
Եւ մեզի նոր ուղեկանում
Լողում լեռան գագաթներ:

Ա՛խ, եթէ քեւեր ունենամ—
 Կը թռչեմ քամու նման,
 Եւ լեռներով կը սլանամ
 Դեպ' սիրածիս բնակարան:

Անկողնից, ուր նա է ննջում,
 Վարագոյր կը փաշեմ.
 Համբոյր կը դրօշմեմ նակասին,
 Յակինթ բերանն կ'համբուրեմ:

Եւ իւր շուշան աղանջներում
 Ես հանդարտ կը շնչեմ—
 „Երազի՛ր, որ սիրում եմ քեզ,
 Սիրով անվերջ, անքառամ“:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎ

Die Nordsee

1825—1826

ԱՌԱՋԻՆ ՅԻԿԼ

1.

ՊՍՍԿՈՒՄՆ

Բգե՛ր իմ, ո՛վ իմ բարի երգեր,
Զարթեցե՛ք, ելե՛ք, զինաւորուեցե՛ք.
Հնչեցե՛ք ձեր փողերն,
Եւ վահանի վրայ բարձրացե՛ք
Այն մասաղ կոյսին,
Որ իշխելու է այսուհետեւ
Ամբողջ սրժիս վրայ իբրեւ քագունի:

Ողջո՛յն քեզ, դեռահաս քագունի:

Վերեւ արեւից կը յափշտակեմ
ձանաճափայլ կարմիր ոսկին,
Եւ քո օծեալ նակասիդ համար
Ես ապարօշ կը հիւսեմ:
Երկնի կապոյտ մետաքսի սնդուսից—
Ուր գիշերային արմասներ են շողում,
Ես կը կորգեմ մի շէղ կտոր,
Եւ արեւայական ուտերիդ
Կը ծածկեմ ինչպէս ծիրանի:
Փո արեւունիդ կը կազմեմ ես
Պննուած սոնետներից,
Հպարտ սերցիներից եւ կոկ սսաններից,
Սրամսութիւնս—իբրեւ սուրհանդակ,
Երեսկայութիւնս—իբրեւ խեղկասակ,
Իսկ երգիծանքս—իբրեւ ժպտախառն
Արցունքներ բերող մուկներիկ
Կը ծառայեն քեզ:

Իսկ ինքս, ո՛վ քագունի,
Ծունկ կը չոգեմ քո առաջ,
Եւ ակնածութեամբ կը մասուցանեմ քեզ
Կարմիր քաւեայ բարձի վրայ
Խելիս մնացորդը,
Որ կարեկցաբար բողբէ քո ինձ
Նախորդ քագունին:

2.

Վ Ե Ր Զ Ա Լ Ո Յ Ս

Սովի դժգոյն եղբերին
Նսսած էի միայնակ եւ խոհերով լի.
Արեւը քեւում էր եւ ջրերի վրայ
Կրակի պէս կարմիր շողեր էր սփռում,
Եւ սպիտակ, հեռաւոր ալիքներն,
Յորձանքից մղում,
Փրփուր, կարկաչով առաջ էին հոսում:
Մի տարօրինակ աղմուկ, շենջոց,
Սուլոց, հառաչանք, քրքիջ, մրմունջներ,
Եւ խորհրդաւոր օրօրոցի երգ—
Թւում էր կարծես քե լսում էի
Մոռացուած պատմութիւններ,
Հին, սքանչելի նեխաքներ,
Որ մանուկ հասակում լսել էի ես
Դրացի ընկերներիս հետ,
Երբ ամառային երեկոներին,
Քարի շէմքին նսսած,
Սրտատրոփ, աչքներս պլշած,
Լուռ ականջ էինք դնում պատմութիւններին:
Մինչ դեռ մեծ աղջիկները, տանը,
Անոյճաբոյր ծաղիկների կողքին

Նստած էին պատահանի մօտ,
 Եւ վարդ դեմքերով
 Ժպտում էին լուսնի շողերում:

3.

ԱՐԵՒԻ ՄՈՒՏՔԸ

Հավատ արեւը խորասուզում է
 Գորշ, արծաթագոյն ուկեանոսի
 Հեռու, ազմկող ալիքների մէջ,
 Եւ վարդագոյն, օդեղէն պատկերներ
 Թռքոտելով հետեւում են նրան.
 Իսկ աշնան խոժոռ ամպերի կոյսից
 Տխուր եւ մահուան դալուկը դեմքին
 Լուսինն է ծագում.
 Նրա յետեւից ինչպէս լուսաւոր կէտեր
 Աստղերն են առկայծում հեռու մեզի մէջ:

Երկնում երբեմն տողտողում էին
 Լուսին եւ արեւ—
 Ամուսիններ, ասուածներ.
 Իսկ նրանց շուրջը վիտում էին
 Փոքրիկ, անմեղ զաւակներ, աստղեր:

Բայց չարամիտ, փուլ լեզուների շնորհիւ
 Լուսավառ զոյգն երկնում
 Թշնամաբար բաժանուեց:

Այժմ ցերեկով, մեռակ, փառահեղ
 Հեմում է երկնում արեւ ասուածը.
 Եւ հպարտ մարդիկ, երջանիկ մարդիկ
 Փառաբանում են զոռ լուսաւորին
 Եւ աղօթում են նրան:

Սակայն գիշերով

Լուսինն է քափառում երկնում,
 Այդ դժբախտ մայրը,
 Իւր որբ զաւակների, աստղերի հետ,
 Եւ լո՛ւռ, քախձալից պսպղում է նա.
 Եւ սիրահար կոյսեր, համեստ պոէսներ
 Նուիրում են նորան արցունքներ եւ երգեր:

Իսկ քնոյշ, բարեսիրտ լուսին դիցունին
 Գեռ եւս սիրում է իւր չքնաղ ամուսնուն.
 Երեկոյեան դեմ, գունաս եւ դողդոջ,
 Դիտում է նա քափանցիկ ամպերի տակից,
 Եւ վշտահար նայում հեռացող արեւին,
 Եւ կարծես ուզում է ասել նրան— «Ե՛կ,
 Ե՛կ, զաւակներդ կանչում են քեզ»—
 Բայց գոռոզ արեւ ասուածն
 Իր ամուսնուն տեսնելիս,
 Վշտից եւ զայրոյթից
 Շառագունում է բոսորային հրով,
 Եւ անգրաբար շապում է ներքեւ,
 Իր այրիական ցուրտ եւ քաց մահիճը:

* * *

Չարաբոյն լեզուներն
 Նոյն իսկ անմահ ասուածներին
 Կորսի մասնեցին.
 Եւ խեղճ, ցաւալից ասուածներն
 Երկնում շրջում են անմխիբար,
 Եւ անցնում իրանց անվախճան ուղին.
 Նրանք մահ չունեն. եւ քափառում են
 Թեեւ հաճանչափայլ, բայց... քուռա՛ն:

Եւ մի՞թէ ես, մարդս,
 Հասարակ մահկանացուն,
 Իրաւունք ունեմ տեսնել յայտնելու:

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔ

Երեկոն իջաւ աղջամուղջ հագած,
Ծովը վայրի փրփրում,
Իսկ ես ափին նստած դիտում եի
Սպիտակ ալիքների պարը.
Եւ կուրծքս ել ծովի պէս ալեկոծ,
Սկսեց տառապել խորին քախժով.
Նա քեզ ե կառօս, օ՛ սիրուն պատկեր,
Նա տեսնում ե քեզ միշտ, ամեն տեղ,
Եւ ամեն տեղ, ամեն տեղ—
Թե քամին շաշի, ծովը մոնչայ,
Թե նոյն իսկ արփա հառաչանքներում—
Միշտ եւ ամեն տեղ
Քո ձայնն եմ լսում:

Ձեռնափայտովս գրում եի աւագի վրայ
„Ազնե՛ս, ես քեզ սիրում եմ“.
Սակայն չարասիրտ յորձանքներն
Այդ քաղցր խոստովանանքը
Ձնջում եւ լուանում էին:

Կոտրող ձեռնափայտ, սահող ալիքներ,
Եւ փխրուն աւագ—է՛լ չեմ հաւատում ձեզ.
Մռայլ ե երկինքը, սիրտս ալեկոծ.
Ջօրեղ բազկով հիւսիսի անտառներից
Կը կորցեմ ամենաբարձր մի եղէին,
Կ'ընկղմեմ էտնաի բոցավառ կոկորդը,
Եւ այդ հսկայական բոցեղէն գրչով
Մռայլ երկնակամարի վրայ կը գրեմ—
„Ազնե՛ս, ես քեզ սիրում եմ“:

ԳԻՇԵՐԸ ՆԱԻԱՍԵՆԵՍԱԿՈՒՄ

Ովն ունի մարգարիտներ,
Երկինքն ունի իր աստղեր,
Իսկ իմ սիրտս, սիրտս, սիրտս—
Նա ել ունի իր մեջ սէր:

Մեծ ե ծովը, մեծ ե երկինքն—
Սիրտս մեծ ե աւելի.
Գոհարներից, աստղերից վառ
Իմ սէրս ե շողշողում:

Փոքրիկ աղջիկ, ջահել աղջիկ,
Սպասում ե քեզ մեծ սիրտս.
Սիրտս, ծովը եւ երկինքը
Նուաղում են քո սիրուց:

* * *

Երկնքի կապոյտ կամարին,
Ուր փայլում են սիրուն աստղեր,
Կ'ուզենայի ես մոլեգին
Համբոյր տալ եւ դառն արտասուել:

Նրանք աչքերն են սիրածիս,
Որ ցոլում են երկնքեանց,
Եւ կապուտակ կամարներից
Բարեւում են ժպտադեմ:

Դեպի կապոյտ երկնակամարն,
Դեպի աչքերն սիրածիս,
Կարկառում եմ բազուկներս
Եւ ջերմեռանդ աղերսում:

„Փրկութեան լոյս, անոյշ աչքե՛ր,
Երջանկութիւն տուէ՛ք ինձ,
Մահ տուէ՛ք ինձ—արժանացրէ՛ք
Եւ ձեզ, եւ ձեր երկնքին:

* * *

Գիշերն երկնքի աչքերից
Ոսկե կայծեր դողալով
Թօրափում են եւ իմ հոգիս
Սիրով հրնւում է, բացւում:

Ո՛վ երկնքի սիրուն աչքեր,
Լացե՛ք, լացե՛ք հոգւոյս մեջ,
Թող ձեր պայծառ արտասուցներն
Հեղեղեն իմ հոգին:

* * *

Լուռ պառկած եմ մահնի վրայ
Փոքրիկ նաւասենեակում,
Ալիքներ եւ մտորումներ
Ինձ մեղմ օրօր են ասում:

Բաց լուսանցքից նայում եմ ես
Վերեւ, պայծառ ասղերին,
Անուշափայլ եւ սիրասուն
Իմ սիրածիս աչքերին:

Անուշափայլ եւ սիրասուն
Աչքերը հսկում են ինձ,
Փողփողում են եւ հրապուրում
Կապոյտ երկնականաւորից:

Երկա՛ր, երկա՛ր զմայլում եմ ես
Կապոյտ երկնականաւորով,

Մինչեւ սփողուեն սիրուն աչքերն
Մեզի ներմալ շղարշով:

* * *

Նաւի տախտակ պատի մօտ,
Ուր պառկած եմ ցնորամիտ,
Ալիքները կասաղաբար
Զարնւում են, աղմկում
Եւ ականջիս գաղտնաբար
Շենջում են, մրմնջում.—
„Անմի՛ս, անմի՛ս,
Կարն է բազուկդ, երկինքը—հեռու,
Ասղերն էլ վերեւ մեխում են ամուր
Ոսկե մեխերով—
Ունա՛յն է տեղդ, նառաչդ ունա՛յն,
Աւելի լաւ է... քնի՛ր“:

* * *

Տեսայ երազում ընդառնակ մի դաշտ,
ձերմակ եւ փխրուն ձիւնով փաթաթւած.
ձերմակ ձիւնի տակ քաղւած էի ես
Միայնակ եւ սառն մահուան փուն մտած:

Իսկ մութ երկնքից իմ գերեզմանին
Լուռ նայում էին ասղազարդ աչքեր,—
Ո՛հ անոյշ աչքեր. նրանք փայլում էին
Պայծառ, յաղթական եւ սիրանուէր:

Փ Ո Թ Ո Ր Ի Կ

ասաղած մոնչում է փոքորիկն
 Եւ մտակում ալիքներին,
 Եւ փրփրադեզ յորձանքով ալիքներն
 Իրար վրայ կուտակում եւ կարծես կենդանի,
 Զքօսնում են ջրի սպիտակ լեռներ:
 Յոգնած, ուժասպառ նաւակս
 Փորձում է մագլցել նրանց վրայ,
 Բայց յանկարծ բարձրից գահավիժում է
 Անյասակ եւ սեւ հեղուկ անդունդը:

Օ՜ ծով.

Փրփրածին գեղեցկութեան մայր,
 Սիրոյ մեծմայր, խղճա՛ ինձ.
 Արդէն նախում է, լե՛ւի հոտ զգալով,
 Սպիտակ որորն ինչպէս ուրուական,
 Եւ կայմի վերայ կտուցն է սրում:
 Լափելու տենչով բռնուած նա քոչում է սրժիս վրայ
 Սրժիս, որ դստերդ փառքն է հնչեցնում,
 Որ չարաննի բռնիկից խաղալիք է դարձնում:

Զո՛ւր է աղերսս. զո՛ւր է խնդիրքս.
 Կոչս կորչում է մոնչող մրկի
 Եւ ռազմագոյ քամու շառաչիւնի մեջ,
 Սուլում է, ծվում, նարնասում, նչում,
 Խելագարների տունն է յիւեցնում:
 Եւ այդ բոլորի մեջ պարզ լսում եմ ես
 Տաւրի հրապուրիչ հնչիւններ,
 Մրսամառ, վայրի եւ հոգի ալբոլ,
 Թախծով տոչորուող երգի ձայներ.
 Ես նանաչում եմ այդ երգը:

Հեռո՛ւ, շոյանդական ժայռոտ ափերին,
 Ուր մրկածուփ ծովի խորքերից
 Մի փոքրիկ եւ գորշ ամրոց է ելնում,
 Բարձրակամար պատուհանի մօտ
 Կանգնած է մի կին—գեղեցիկ եւ հիւանդ,
 Քնքոյե եւ գունաս՝ մարմարի նման.
 Նա նուագում է տալիքն եւ երգում,
 Իսկ քամին ծածանում է նորա վարսերը,
 Եւ այն մռայլ երգը տարածում
 Լայն, աղմկայոյզ ծովի երեսին:

7.

ԾՈՎԱՅԻՆ ՀԱՆԳԻՍ

ովայի՛ն հանգիս. ջրի երեսին
 Ոսկե կայծեր է շաղ տալիս արեւն,
 Եւ ալեծածան մարգարիտներում
 Մեր նաւը կանաչ աղօս է բողնում:

Ղեկավարն է պառկած ղեկի մօտ,
 Եւ խումփում է քնի մեջ հանդարտ.
 Իւնգը(*) գլխիկոր, մրտ եւ կարոտ,
 Առագաստն է կարկասում միւս կողմ:

Մրի եւ կեղտի տակից գաղտնաբար
 Կարմիր այտերն են տեղ-տեղ դուրս նայում,
 Իսկ շրթունքները ցնցում անդադար,
 Մեծ, սիրուն աչքերն վշտանար նայում:

Նաւապէսը կանգնած նրա առաջ
 Գողում, հայնոյում է. «Գող, աւագակ,
 Ինչո՞ւ ես այսօր տակաւիցս
 Մի տառիս գողացել, ա՛յ աւագակ:»

Ծովայի՛ն հանգիստ. ահա ջրերում
Մի խելօ՛ք ձկնիկ վեր է լող տալիս,
Գլուխն է տափափում արեւի շողում,
Պոչն է խայտալով զարկում կոհակիին:

Սակայն որորը կապոյտ կամարից
Նետում է ներքեւ ձկնիկի վերայ,
Կտցում է զոնին եւ խորասուզում
Երկնքի կապոյտ տաքածուքեան մեջ:

8.

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

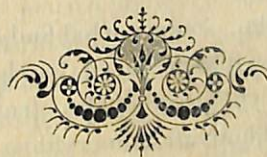
Երկնում բարձր արեւն էր կանգնած,
Պատած սպիտակ ամպերով.

Ծովը խաղաղ էր.

Ղեկի մօտ պառկած երազում էի
Եւ խորհում.—յանկարձ, կեսարքուն, կեւոնն
Տեսայ Քրիստոսին, աշխարհի փրկչին:
Սպիտակ, ծածանող պատմունքան հագած,
Ինչպէս մի վիթխարի եակ
Քայլում էր նա ծովի եւ ցամաքի վրայ.
Գլուխը հասնում էր երկնքին,
Եւ ձեռքերը տարածած
Օրհնում էր ծովն ու ցամաքը.
Եւ կրճի մեջ իբրեւ սիրտ
Նա կրում էր արեւ,
Կարմիր եւ հրավառ արեւ:
Եւ կարմիր, հրավառ այն արեւ սիրտը
Տարածում էր լոյս եւ շերտաւորին,
Սփռելով ծովի եւ ցամաքի վրայ
Սիրո՛յ, զքուքեան եւ երանութեան
Շնորհալի շողեր:

Ձանգակների ղողանջիւնն վեհ սաւառնում է,
Եւ ինչպէս կարապետ, վարդ կապաններով
Քաշում են խաղալով մեր սահող նաւը
Դեպի կանաչ ծովափ, ուր ապրում են մարդիկ
Բարձր աշտարակներով
Շէնդ փաղափում:

Ո՛վ հրաշալի խաղաղութիւն. լուռ է փաղաք.
Ձե լսում նաեւ առօրեայ գործի
Եւ արհեստների խուլ դղրդիւնը.
Եւ մաքուր, աշխոյժով լի փողոցներով,
Մարդիկ սպիտակ հագնուած,
Արմաւի ուսեր ձեռներին,
ձեւում էին եւ հանդիպելիս
Նայում էին իրար. համերաշխ, դողդոջ,
Սիրով եւ փաղք աճանուրացութեամբ
Համբոյր էին դրոշմում իրար նակասին,
Եւ նայում էին վերեւ,
Փրկչի արեւ տեսնել,
Որ զուարթ քափում էր իր կարմիր արիւնն
Իբրեւ հաւտութեան նշան,
Եւ երիցս երջանիկ մարդիկ գոչում էին—
„Փա՛նք քեզ, Յիսուս Քրիստոս“:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԻԿԼ

1.

ՈՂՋՈՅՆ ԾՈՎԻՆ

ա՛լսսա, քա՛լսսա. (*)
 Ողջո՛յն քեզ, ծովդ յաւիտենական,
 Բի՛ւր ողջոյնս քեզ
 Իմ հրեւող սրտից—
 Ինչպէս որ երբեմն ողջունել են քեզ
 Տասն հազար յոյների սրտերը,
 Դժբախտութեան դէմ կռւող, հայրենիքին կարօս
 Աշխարհահռչակ յոյների սրտերը:

Ալիքները կուտակուում
 Եւ աղմկում էին.
 Արեւը բոքոուն վարդի շողեր եր
 Թափում նրանց վրայ.
 Որորները վախեցած նշում,
 Եւ խմբով նախրում, հեռանում էին.
 Նժույզները տոփում, զրահները շաշում
 Եւ նեղու հնչում էին յաղթական կոչեր՝
 „Թա՛լսսա, քա՛լսսա“:

Ողջո՛յն քեզ, ծովդ յաւիտենական.
 Մայրենի լեզույս է ջուրդ կարկաշում,
 Եւ քո երեւուն կոնակներիդ վրայ
 Կարծես մանկական անուրջներս են բոքոում.
 Եւ հին յիշողութիւնս պատմում է դարձեալ
 Այն բոլոր հրաշալի խաղալիքների
 Եւ ջրօրհնէքի շէնդ նուէրների,
 Այն բոլոր կարմիր մարջանի ծառերի,

Ոսկե ձկնիկների, մարգարիտների
 Եւ հազարերանգ խխունջների մասին,
 Որ դու զաղսնի պահպանում ես
 Քո քափանցիկ, բիւրեղի սանր:
 Ո՛հ, որչափ սանջուել եմ օտարութեան մեջ:
 Ինչպէս մի քառամած ծաղիկ
 Բուսաբանի սփիկում, սիրս
 Փակուած էր կրճումս:
 Կարծես քե ամբողջ ձմեռը ես սկաւ,
 Պառկած եմ եղել հիւանդանոցում,
 Եւ այժմ յանկարծ դուրս եմ եկել ես,
 Եւ զմութասափայլ, արեւից զարած
 Գարունն է աչքերս շլացնում.
 Սպիտակ ծաղիկներով ծածկուած
 Սօսափում են ծառերն եւ անոյշաբոյր,
 Գոյն-գոյն աչքերով դիտում են ինձ
 Զանել ծաղիկները:
 Ամեն ինչ բուրում, ապրում է, խնդում,
 Եւ կապոյտ երկնքում երգում են քոչնակներ—
 „Թա՛լսսա, քա՛լսսա“:

2.

Փ Ո Թ Ո Ր Ի Կ

Եղիչ կախում է փոքորիկը ծովի վրայ.
 Եւ խուռն ամպերի սեւագործ պարիսպը,
 Մերք բորբոքուելով. եւ մերք հանգչելով,
 Ոլոռ փայլակն է կտրում, քափանցում:
 Ալեկոծ, մռնչող ծովի երեսին
 Խուլ որոտմունքն է հեռու դղրդում,
 Եւ սպիտակ ալիքներն,
 Ինչպէս Բորեասի *) եւ Էրիսոնի *)
 Միաւորումից ձնուած նժույզներ,
 Արշաւում են խենքի պէս:

երկչոս նախորում են ծովի քաշուններն,
ինչպես մեռածների ստուերներ Սփխսի*) մօս,
Որոնց Քարոնն*) է յես մղել
իր գիշերային նաւակից:

Խեղճ, ուրախ նաւակ,
Ի՞նչ սարսափելի պարի ես բռնուել.
Էօլն*) ուղարկել է իր ամենալաւ երաժիշներին.
Մեկը սուլում է, երկրորդը փչում,
Երրորդը խուլ դղրդեցնում,
Նաւի պարը աշխոյժացնում:
Երեւոյ ծովագնացը՝ ղեկի մօս կանգնած,
Անբարբ նայում է կողմնացոյցին—
Նաւի քոքոռոյ հոգուն—
Եւ ձեռներն աղերսով մեկնում է երկնքին
Եւ փրկութիւն հայցում:

3.

ՆԱԻԱՔԵԿ ԵՂԱՆԾ

Ո՛յս եւ սե՛ր. ամեն ինչ խորհակուեց.
Եւ ես ինքս ինչպէս մի դիակ,
Որ դուրս է նետել ծովը բարկացած,
Ընկած եմ եզերքին,
Յուրս եւ ամալի եզերքին:
Առաջս—անծայր ջրի անապատ,
Անցեալումս—միայն հոգսեր եւ ճանջանք,
Իսկ գլխիս վերեւ—անցնում են ամպեր՝
Օդի այդ ճնշելու գործ դուստրները,
Որ ծովից, մեզի անօթների մէջ,
Զուր են բարձրացնում,
Եւ դժուարութեամբ փաշտում են, փաշտում
Եւ վերսին ծովն են ածում:

Չանձրալի զբաղմունք, իսկուր եւ անօգուտ,
Ինչպէս իմ սեփական կեանքս:

Ալիքները մոմում, որորները նշում,
Հին յիշողութիւնները փչում են ինձ վերայ,
Մոռացուած երազներ, եղծուած պատկերներ,
Տանջանքի չափ անոյշ, դուրս են լողում անա...

Հիւսիսում ապրում է մի կին,
Գեղեցիկ մի կին, արքայաման.
Իրանը նկուն՝ ինչպէս մի նսնի,
Պատած է սպիտակ գրգռող զգեստով.
Սեւ սեւ խոպույներն, հրապուրիչ՝ ինչպէս
Երանութիւնով լի անոյշ գիշեր,
Հիւսիսում պսակուած գլխից
Վայր են քափում եւ կախարդական
Պերճութեամբ նորա գունաս եւ սիրուն
Դեմքի շուրջն են մեղմ ծածանում.
Եւ այն գունաս եւ սիրուն դեմքի վրայ
Փայլում է մի աչք, ազդու եւ պայծառ,
Ինչպէս սեւ արեգակ:

Օ՛ սեւ արեգակ, ինչպէս յանախ
Արբեցել եմ ես փոխադրւում
Ոգեւորութեան բոցերով,
Եւ կրակով հարբած, կանգնած եմ եղել
Առաջդ եւ երեւում եմ.
Ապա իմ գոռոզ շրթունքներն շենջացել են
Խօսքե՛ր, անուշիկ՝ լուսնի լոյսի պէս,
Եւ քնոյշ՝ վարդի բուրմունքի նման.
Եւ հոգիս սաւառնում եր ինչպէս արծիւ,
Սաւառնում եր դեպի երկինք:

Լռեցե՛ք ալիքներ, լռեցե՛ք որորներ,
Ամեն ինչ կորաւ, երջանկութիւն եւ յոյս,

Յոյս եւ սէր. նաւաբեկ եղած,
Միայնակ, պառկած եմ ծովի եզերքին,
Եւ այլևո՞ղ նակասս սեղմում եմ
Թաց աւազին:

4.

ՎԵՐՋԱԼՈՅՍ

Բանչեղի արեւն
Արդէն հանդարտ մայր մտաւ ծովը.
Խաւար գիշերով ներկուել են արդէն
Ծփող ջրերը.
Բայց վերջալոյսի ոսկեգոյն շողերն
Անկայծում են նրանց վրայ դեռ եւս.
Եւ աղմկող ալիքի հոսանքն
Ափին է զարնում սպիտակ կոհակներ,
Որ ուրախ եւ հապնեպ առաջ են ցատկում,
Ինչպէս զանգրահեր ոչխարների հօսք,
Որ մանուկ հովիւն երեկոյեան դէմ
Նրգելով դէպի տուն է տանում:

„Ի՞նչ գեղեցիկ է արեւն“—
Ասում եր երկար լուսիւնից յետոյ,
Ծովեզրին պստոյ իմ բարեկամս,
Եւ իսուր կասակ անելով,
Հաւատացնում եր ինձ, քե արեւը
Մի գեղեցիկ կին է, որ ստիպուած է եղել
Ծովի ծեր աստուծոյ հետ ամուսնանալու:
Յերեկով ուրախ զբօսնում է նա
Բարձր երկնքում, աղամանդափայլ,
Եւ ծիրանազարդ,
Ամենից սիրուած, ամենից պաշտուած,
Բոլոր երկրային արարածներից,

Եւ իւր լուսափառ եւ ջերմ հայեացքով
Ուրախացնում է
Բոլոր երկրաւոր արարածներին.
Իսկ երեկոյեան, ակամայ եւ վշտաբեկ
Նա վերադառնում է
Թաց ապարանք, իւր ծեր ամուսնու
Մռայլ մահիկներ:

„Հաւատա ինձ“— աւելացրեց նա,
Եւ ծիծաղով հառաչեց եւ ծիծաղեց դարձեալ,—
Նրանք շատ սիրով ամուսիններ են,
Կամ քնում են եւ կամ հայիտում են իրար.
Այդ հայիտանքից եռում է ծովը,
Եւ ծովագնացը լսում է այդ ձայներում,
Թէ ինչպէս ծերունին նախասում է կնոջը.—
„Պոռնի՛կ սկաւառակդ համաշխարհային,
Շողերով պչրող,
Յերեկն ուրիշներին ես լուսադեմ ժպտում,
Իսկ գիշերն ինձ համար սառն ես եւ յոգնած“:
Մահնակալային այս փարոզներից
Հարկաւ, սկսում է գոռոզ արելը
Լալ եւ արտասուել, վիճակը ողբալ
Այնպէս դառնագին, որ ծովի աստուածը
Յանկարձ յուսահատ ցատկում է մահնից,
Դուրս գալիս ծովի մակերեսոյրը
Որպէս զի հանգիստ, ազատ շունչ փաշի“:

5.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԸ

առանձն լուսին. քո շողերի մեջ
Ծովն է պապղում ինչպէս ոսկու հոսանք.
Կարձես լուսադիմի հմայիչ եւ նուրբ

Շղարեն է պատել հեռու ծովեզրը.
 Եւ ջինջ, կապուսակ, անասող երկնում
 Սահում են սպիտակ ամպեր,
 Ինչպէս պսպղուն մարմարիոնից
 Ասուածների հսկայ պատկերներ:

Օ՛ր ո՛չ, ո՛չ, նրանք ամպեր չեն,
 Այլ հեկեղ իրանք են - Հելլադաի ասուածները,
 Որ երբեմն զուարթ իշխում էին երկրում,
 Իսկ այժմ մոռացուած եւ մանուկան մասնուած,
 Ինչպէս վիթխարի ուրուականներ,
 Սաւառում են կեսգիշերային երկնում:

Զարմացած, շլացած դիտում էի եւ
 Այն օղեղեն պանքեոնը.
 Երկնում համր եւ դաժան շրջող
 Ահա նա, Կրոնիոն *) - երկնքի արեան,
 Ձիւնի պէս սպիտակ իր գանգուրներով,
 Ոլիմպոսը սարսեցնող, փառաւոր գանգուրներ.
 Ձեռքին հանգած շանր,
 Դեմքին դժբախտութիւն եւ վիշտ, բայց նախկին
 Հպարտութիւնը մնացել էր դեռ եւս:
 Այո, հրաշալի օրեր էին նրանք, օ՛ր Զեւս,
 Բայց նոյն իսկ ասուածներն անվերջ չեն իշխում,
 Եւ նորը միշտ դուրս է մղում հնին,
 Ինչպէս որ դու ինքդ մի ժամանակ
 Ծերունի հօրդ եւ քեռի տիտներին,
 Հայրապա՛նդ Իւպիսեր:
 Քեզ էլ նանաչեցի, օ՛ր գոռոզ Հերա*):
 Զո՛ւր էին քո բոլոր նախանձն ու ջանքը.
 Այժմ ուրիշն է գայտոնի տեր,
 Այլ եւս դո՛ւ չես երկնքի բազումին.
 Խոռոռ աչքերդ յառած են անբարբ,
 Շուտան բազուկներդ անգոր են այլ եւս

Եւ վրեժդ այլ եւս երբեք չի հասնի
 Սուրբ Տիրամօրն
 Եւ իւր հրաշագործ Ասուածային Որդուն:
 Քեզ էլ նանաչեցի, Պալլա-Աթենա*):
 Մի՞թէ զրանդ եւ իմաստութիւնդ
 Զը կարողացան քեզ պաշտպանել
 Ասուածների կործանումից:
 Ահա եւ դո՛ւ, դո՛ւ, Աթրոպիտէ*),
 Ոսկե դիցունիդ, այժմ արծաթ դարձած,
 Թեւ ղեռ կրում ես կախարդիչ գօտիդ,
 Սակայն մի գաղտնի սարսափ է ազդում ինձ
 Գեղեցկութիւնդ:
 Կարծես մեռեալների դիցունին լինիս,
 Վեհո՛ւս - Լիբիսինա*):
 Առաջուայ պէս սիրով չե՛ նայում քեզ այլեւս
 Սոսկալի Արեւը*):
 Ինչպէ՛ս տխուր է պատանի Ապոլոնն.
 Այլ եւս չե՛ հնչում նրա փառք,
 Որ ասուածների խախնամքի ժամին
 Հնչում էր այնպէս աշխոյժ եւ զուարթ:
 Աւելի տխուր է կալ Հեփեսոսը*),
 Եւ իրաւ, ինչպէ՛ս փոխարինի նա Հեփէին,
 Եւ անմահական նեկտար մասուցանի
 Խնջոյքի ժամանակ. վաղուց լուել է արդէն
 Ասուածների անվերջ քրքիշը:

Եւ ձեզ չեմ սիրել երբեք, ո՛վ ասուածներ -
 Որովհետեւ Յոյները հակակրեղի են ինձ,
 Իսկ Հռովմայեցիք նոյն իսկ ասելի.
 Բայց սուրբ կարեկցութիւն եւ դառն ցաւակցութիւն
 Հմլում է սիրսս,
 Երբ այժմ տեսնում եմ ձեզ այդտեղ,
 Մոռացուած ասուածներ,
 Մեռա՛ծ, գիշերով շրջող սուտերներ,

Մառախուղի պէս հողմից հալածական.
 Եւ երբ յիշում եմ քե որքան նուստ
 Եւ անօտ եմ այն ասուածները,
 Որ յաղթեցին ձեզ՝
 Նոր իշխող, խղճալի ասուածներն,
 Որոնք գառան մորթի ծածկած չարիք են ցանում—
 Ո՛հ, ինձ բորբոքում է մի անեղ ցասում,
 Եւ ես ուզում եմ խորհակել նոր սանաւն,
 Եւ կռուել ձեզ համար, ո՛վ հին ասուածներ,
 Ձեզ համար եւ ձեր ամբոսական
 Իրաւունքի համար եւ ձեր նորոգում
 Զոհի ծխով լի վեհ սանաւներում
 Կը ցանկանայի չոփել, աղօթել
 Եւ աղբասանով ձերներս մեկնել...

Որպէս զի դո՛ւք, ո՛վ հին ասուածներ,
 Որ մարդկանց կռիւներում միշտ յաղթողի
 Կողմն եմ անցել, տեսնեմ քե մարդը
 Ձեզնից աւելի մեծամոզի է,
 Եւ ասուածների կռիւներում ես այժմ
 Ձեր կողմն եմ անցնում, յաղթո՛ւած ասուածներ...

* * *

Ես խօսում եի այսպէս եւ տեսայ
 Թէ ինչպէս դժգոյն, ամպածին դեմքերն
 Կարմրում էին եւ նայում էին ինձ
 Վշտից լուսաւոր, մահաւերձ հայեացքով,
 Եւ յանկարծ չհացան երկնից.
 Լուսինն էլ ծածկուեց սեւ ամպի յետեւ,
 Ալեկոծ ծովը փրփուր էր պատում,
 Եւ յաղթական փայլով վառուեցին երկնքում
 Յաւիտենական աստղերն:

6.

Հ Ա Ր Յ Ե Ր

ուրի մօտ, գիշերային կասաղի ծովի մօտ
 Կանգնած է մի պատանի-մարդ.
 Կուրծքը լի վշտով, գլուխը լի կասկածով,
 Մռայլ հարցնում է ալիքներին.
 „Օ՛ բացատրեցե՛ք ինձ կեանքի առեղծուածն,
 Այդ հին, ցանջանով լի առեղծուածը,
 Որի վրայ շատերն են գլխներ կոտրել—
 Սեպագրերի գդակով գլխներ,
 Զաւմայով, վեղարով, կեղծամով գլխներ,
 Եւ հազարաւոր այլ տեսակ, խղճուկ
 Եւ ծիծաղելի մարդկային գլխներ:
 Օ՛ ասացե՛ք ինձ, ի՞նչ է մարդը,
 Որտեղի՞ց է եկել եւ ո՞ւր է գնում նա,
 Եւ ո՞վ է ապրում այնտեղ, ոսկե աստղերից վեր“:

Ալիքները մրմնջում են յաւիտենական
 Իրանց մրմունջը. փչում է քամին,
 Ամպերը փախչում, աստղերը շողշողում
 Սառն եւ անհարբէր—խակ խենթը պատասխան է
 սպասում:

7.

Ֆ Է Ն Ի Ք Ս

րեւմտից մի բոչուն է պանում,
 Նա բոչում է դեպի արեւելք,
 Պերն այգիների հայրենիքը,
 Ուր բսնում են անոյշաբոյր խոտեր.
 Արմաւենիները սօսափում,

Աղբիւրներ կարկաչում,
եւ մի հրաշալի բոչուն բոչում է եւ երգում:

„Կոյսը սիրո՛ւմ է, սիրո՛ւմ է նրան,
եւ գաղսնի, նոյն իսկ իրանից գաղսնի,
Նա բերկրանում կրում է իւր փոքրիկ սրուն
Նրա պատկերը:
Սակայն երազում նա կանգնած է կոյսի առաջ,
Կոյսը լալիս է, աղերսում, ձեռներն է համբուրում,
եւ կանչում է նրա անունը.
եւ իւր ձայնից զարթում է սարսափած,
Դեղեցիկ աչքերը զարմանում սրբում—
Կոյսը սիրո՛ւմ է նրան, սիրո՛ւմ է“:

Նաւի վերնաշարկում կայմին յեցնուած
Ականջ էի դնում բոչունի երգին.
Ինչպէս սեւ-կանաչ նժոյգներ,
Բաւերն արծաթից—ոսոսում էին
Սպիտակագանգուր ալիքները:
Կարապետի պէս շարժւոյ գնում էին
Հիւսիսային ծովի աներկիւղ նումաղներ
Հեղձողանդցիների առագասները.
Իսկ վերեւ, յաւերժ, ջինջ կապոյտի մեջ
Թռչում էին սպիտակ ամպիկներ,
եւ վառ փայլում էր յաւերժ արեւը—
երկնքի այդ բոցափայլ վարդը,
Որ ծովում զուարթ զմայլում էր իրանով:
եւ երկինք էւ ծով էւ նոյն իսկ սիրս
Հնչում են իբրեւ արձագանգ—
„Կոյսը սիրո՛ւմ է նրան, կոյսը սիրո՛ւմ է նրան“:

8.

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

նչպէս որ հասկերն արտնում,
Այնպէս էլ մտքերը բսնում են եւ ծփում
Մարդու հոգու մեջ.
Իսկ սիրոյ քննոյւ մտքերը նման են
Արտնում տեղ-տեղ ժպտադեմ ծաղկոյ
Կարմիր եւ կապոյտ ծաղիկներին:

Կարմիր եւ կապոյտ ծաղիկներ...
Մերմերոյ հնձուրը շարժում է ձեզ իբրեւ անօդուս,
Գոռնիկ գիւղացին կոխկռում է ձեզ,
Նոյն իսկ անուն, շրջմոյլիկ անցորդը,
Որ հիանում է եւ զմայլում ձեզնով,
Շարժում է գլուխը,
եւ կոչում է ձեզ գեղեցիկ որում:
Բայց կոյս գեղջկունին
Սիրով քաղում է ձեզ,
Պսակ է հիւսում,
եւ զարդարում է իւր խոսքերը,
եւ այդպէս պննուած շտապում է պարելու
Այնտեղ՝ ուր արինգ եւ ջութակն են հնչում.
Կամ դէպի անտառ, որտեղ սիրածի
Չայնը հնչում է աւելի անոյւ,
Քան արինգ եւ ջութակ:

ԽԱՆՈԹ ՈՒԹ ԻՒՆՆԵՐ:

- Երես 2. Աֆինքս—(Sphinx) մի կենդանի, առիւծի մարմնով
և մարդու գլխով. եգիպտացիների մօտ ծագող արևի
աստուածութիւնն էր, իսկ Յոյները տալիս են նրան
խորհրդաւոր նշանակութիւն: Պատմում են, որ Թէբէի
ձանապարհին, Յունաստանում, կար մի աֆինքս, որ
անցնողներին առեղծուածներ էր առաջարկում և ով
որ չէր գուշակում, իսկոյն լափում էր նրան: Այդ
աֆինքսը Հղիպ Թագաւորին հետևեալ առեղծուած է
առաջարկում. «Ի՞նչ կենդանի է նա, որը առաւօ-
տեան—չորքոտանի է, կէսօրին—երկոտանի, իսկ
երեկոյեան—եռոտանի». — Հղիպը որոշում է այդ
առեղծուածի մէջ մարդու մանկական, առնական և
ծերութեան հասակի նշանը և այդպիսով խորտակում
է աֆինքսի հմայքը և ազատում է Թէբէն:
- ” 8. «Տեսայ մի երազ խիստ չարագուշակ» — ուղղուած է
իր երկրորդ սիրոյ առարկային, զահձի ղուստր Ժո-
զէֆաին. (տես կենսագրութիւն):
- ” 12. 3 և 4 երգերը գրուած են այն լուրի ազդեցութեան
տակ, որ իր սիրած Ամալիան (իր հօրեղբօր աղջիկը)
ամուսնանում է ուրիշի հետ:
- ” 14. Մորտիմէր, զործող անձ է Շիլլէրի պատմական
յայտնի «Մարիա Ստիւարտ» ողբերգութեան մէջ:
- ” 24. Յորեր—ժամանակի ղիցութիւններ, լուսնական ղիցաբա-
նութեան մէջ:
- ” 35. «Երկու Գրենաղեր»-ը գրել է Հայնէն 16 տարեկան
հասակում. կայսրը՝ Նապոլէոնն է:

Երես41. «Քնարական Ինտերմեցցո» է անունը, որովհետև առաջին անգամ տպուած է եղել «Ալմանզոր» և «Րատ• կլիֆ» ողբերգութիւնների մէջ տեղը. (տես կենսագրութիւն):

„ 47. Լոտոս—հնդկական սրբազան ձաղիկ. Գանգէս, սրբազան գետ Հնդկաստանում:

„ 49. Լաօկօօն—Ապոլլոնի քուրմը, որին իր զաւակների հետ խեղդամահ են անում երկու հրէշաւոր իժեր: Հնուց մնացել է Լաօկօօնի մարմարի քանդակագործ հրաշալի գրուպան, որ պահում է Վատիկանում:

„ 50. Բազիլիկ—առասպելական օձ, որի լոկ հայեացքը սպանում էր մարդկանց.

„ 77. Լորէլայ—Հրենոսի ջրահարսերից մէկը, որի լէզն-դան շատերն են մշակել:

„ 86. Ատլաս—Մարիտանիայի առասպելական թագաւորը, որը մերժում է հիւրասիրութիւն տալ յունական հերոս Պէրսէոսին և այդ պատճառով Պէրսէոսը դարձնում է նրան սար և որովհետև այդ սարը շատ բարձր էր, ուստի ենթադրել են, որ Ատլասը դատապարտուած է եղել իր ուսերի վրայ կրելու երկինքը: Ատլասի հետ են յաճախ համեմատում մի մարդու, որը անթիւ, ծանր հոգսեր ունի:

„ 106 «Ուխտաւորութիւն դէպի Կէվլաար» ոտանաւորին Հայնէն հետևեալ ծանօթութիւնն է կցել: «Այս ոտանաւորի նիւթն ամբողջովին ինձ չէ պատկանում. դա բղկել է իմ հայրենի երկրիս յիշողութիւններից: Երբ ես դեռ փոքր երեխայ էի և սովորում էի Դիւս-սէլդորֆի կաթոլիկ վանական դպրոցում, ես նստած էի մի ուրիշ երեխայի կողքին, որը ինձ շարունակ պատմում էր, թէ ինչպէս իր մայրը մի անգամ տա-րաւ նրան Կէվլաար, (շեշտը առաջին վանկի վրայ) թէ ինչպէս այնտեղ մի մոմի հոտը են նուէր բերում

իր համար և թէ ինչպէս այդպիսով իր հիւանդ ոտքը լաւանում է: Այդ երեխային ես պատահեցի դար-ձեալ Լիցէօնի բարձր դասարանում, տեսուչ Շալ-մայէրի ժամանակ, փիլիսոփայութեան դասին և նա ինձ ծիծաղելով յիշեցրեց իր ոտքի բժշկութեան հրաշքը. և լրջորէն աւելացրեց—«այժմ պէտք է մի մոմի սիրտ նուէր բերեմ Տիրամօրը»: Վերջը ես իմա-ցայ, որ նա այն ժամանակ սիրելիս է եղել ղժբախտ սիրով և այնուհետև նա բոլորովին կորաւ աչքիցս և յիշողութիւնիցս: 1819 թուին, երբ ես ուսանում էի Բոննում և մի օր գնացել էի գրօսնելու Գոդէսբերգ, Հոենոսի ափին, լսում եմ հեռուից Կէվլաարի ծանօթ երգի հնչիւններն, որոնցից ամենագեղեցիկը վերջա-նում է «Փառք քեզ, իմ սուրբ Տիրամայր» կրկներգով. և երբ թափօրը մօտեցաւ, ես նկատեցի ուխտաւոր-ների մէջ իմ դասընկերիս, իր պառաւ մօր հետ. մայրն առաջնորդում էր որդուն, որը խիստ զունատ և հիւանդոտ տեսք ունէր»:

„ 109. Götterdämmerung, Le crépuscule des Dieux, Сумерки боговъ—ամենաճիշտ թարգմանութիւնը կը լինի «Աստուածների աղջամուղջը»—սակայն «աղ-ջամուղջ» խօսքը խիստ անախորժ հնչիւն ունի և այդ պատճառով, զոնէ ներկայ դէպքում, ես գերա-դասեցի գործածել «վերջալոյս» խօսքը, թէև կարելի էր ասել նաև «անկումն»:

„ 135. Իւնգ—նաւի վրայ սպասաւորող պատանի:

„ 138. Թալատտոն կամ Թալասոս—յունական խօսք է և նշանակում է ծով: Կիրոս կրտսերը, որ կոիւ էր մղում իր եղբայր Արտաքսէրքսի դէմ, սպանում է կռոււմ, Փոքր Ասիայում. իր զօրքը, որոնց մէջ կային և 10.000 լոյներ, սկսում է նահանջել Քսէն-ֆոնի առաջնորդութեամբ, որը և գրել է այդ պատ-մութիւնը «Նահանջ Բիւրոց» անունով: 16 ամիս նա-

հանջելուց յետոյ, երբ յոյսները կտրել էին թէ կա
րող են երբեք զարձեալ տեսնել իրանց հայրենիքը,
նրանք վերջապէս մի սարի զազաթից նկատում են
Սև ծովը և ուրախութեան արցունքներ թափելով և
իրար զրկելով բացականչում են «Թալատտա, Թա-
լատտա»:

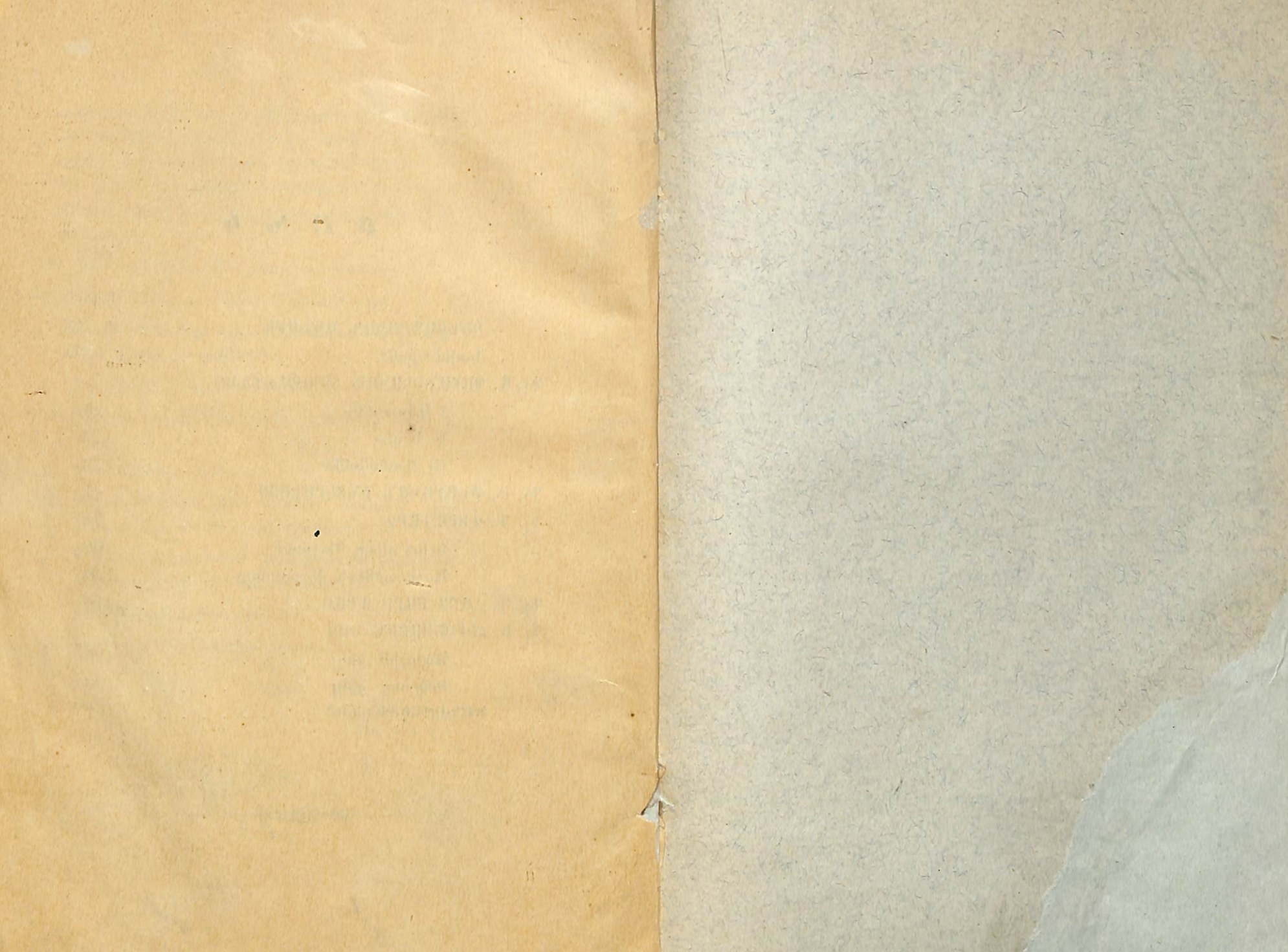
139. Բորէաս և Էրիխտոն—քամու աստուածներ:
140. Ստիքս—գետ, որ հոսում է դժոխքի մօտ:
- « Բարոն—նաւավար, որը Ստիքս գետով անց էր կաց-
նում մեռածների ողորկման:
- « Էօլ—հողմի և մրրկի աստուած:
144. Կրոնիոն—երկնքի և երկրի աստուած. Նոյնը և
Զևսը:
- « Զերա—Զևսի ամուսինը:
145. Պալլաս-Աթէնաս—իմաստութեան աստուած, որը
դուրս է եկել Զևսի գլխից զրահաւորուած:
- « Վէնուս—գեղեցկութեան աստուածուհի—(յունարէն՝
Աֆրոդիտէ). ծնուած ծովի փրփուրից:
- « Արէս—պատերազմի աստուած:
- « Հեփեստոս—արհեստների աստուած:

Յ Ա Ն Կ

	Երես.
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ	I—XX
Նախերգանք	3
Գլ. Ա. ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ՏԱՆՁԱՆՔՆԵՐ	
I Անուշներ	8
II Երգեր	23
III Ռումաններ	32
Գլ. Բ. ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՄԵՅՅՈ	42
Գլ. Գ. ՎԵՐԱԳԱՐՁ	76
Ուխտ դէպի Կելասար	106
Աստուածների վերջալոյսը	108
Գլ. Դ. ՀԱՐՑ ՍԱՐԻ ՎՐԱՅ	114
Գլ. Ե. ՀԻԻՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎ	
Առաջին ցիկլ	126
Երկրորդ ցիկլ	138
ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՆՆԵՐ	151

Ա Ջ Դ

Պատաս էն եւ հետգնեսէ լոյս էն տեսնելու հետեւեալ
քաղվամուքիւններս:

1. Հայնէ, Հ.—„ՆՈՐ ԵՐԳԵՐ“ (Neue Gedichte).
2. Հիւգօ, Վ.—„ԷՐՆԱՆԻ“ (Hernani) զր. 5 գործ. ոտանաւորով:
3. „ՌԻԻԻ-ԲԼԱԶ“ (Ruy Blas) „ „
4. Ռոսան, Էդ.—„ԱՐԾՈՒԻԿ“ (L'Aiglon) զր. 6 գ. ոտանաւորով:
5. Ռասին, Ժ.—„ՖԷԴՐ“ (Phèdre) ողբերգ. 5 գ. ոտանաւորով:
6. Պուսկին, Ա. եւ Լերմոնսով, Մ.—„ԸՆՏԻՐ ՊՈԷՄՆԵՐ“
(Избранные Поэмы) 10 պոէմ, որոնց մէջ եւ „Դեւը“
քաղգ. Մ. Սաղաքեանի, նոր խմբագրութեամբ:

Ե. ՏԵՐ-ԴԵՐԵԿԵԱՆ:

ԳԻՆՆ Է 60 ԿՈՊ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0167135

